

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BIOTEISĖS KATEDRA

INGA PETRAUSKAITĖ
BIOTEISĖS NUOLATINĖS STUDIJOS

MAISTO PRODUKTŲ ŽENKLINIMAS IR VARTOTOJŲ TEISIŲ APSAUGA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Jonas Juškevičius

Vilnius, 2011

TURINYS

SĄVOKOS	3
Anotacija.....	5
Abstract.....	5
ĮVADAS	6
1. MAISTO PRODUKTŲ ŽENKLINIMO TEISINĖS PRIELAIDOS	9
1.1. Informacijos apie maistą teikimo teisinio reglamentavimo reikšmė	9
1.2. Maisto produktų ženklavimo teisiniai pagrindai	11
1.3. Maisto produktų ženklavimo pagrindiniai principai	16
1.3.1. Būtinai nurodyti pagrindinės informacijos sąrašas	16
1.3.2. Alergijas ar netoleravimą sukeliančių medžiagų arba produktų ženklavimas	18
1.3.3. Maistingumo ženklavimas.....	22
1.4. Ženklavimo informacijos pateikimo reikalavimai	27
2. REIKALAVIMŲ ŽENKLINANT EKOLOGIŠKUS IR MAISTO PRIEDŲ TURINČIUS PRODUKTUS TEISINIO REGULIAVIMO ANALIZĖ	30
2.1. Ekologiškų maisto produktų ženklavimo teisinio reglamentavimo analizė.....	30
2.1.1. Ekologinio ūkininkavimo metodo samprata, teisinis reglamentavimas	30
2.1.2. Ekologiško maisto produkto samprata	34
2.1.3. Ekologiškų maisto produktų perdirbimui taikomi reikalavimai.....	37
2.1.4. Ekologiškų maisto produktų ženklavimas etiketėse	39
2.1.4.1. Importuotų ekologiškų maisto produktų ženklavimas	43
2.1.5. Ekologiškų maisto produktų sertifikavimas ir ženklavimas Lietuvoje	44
2.2. Maisto priedų turinčių maisto produktų ženklavimo teisinio reglamentavimo analizė	46
2.2.1. Maisto priedo samprata	46
2.2.2. Bendrijos maisto priedų sąrašas	48
2.2.3. Maisto priedų turinčių maisto produktų ženklavimas etiketėse	51
2.2.3.1. Maisto produktų ženklavimas teiginiu „Be E“ bei panašiais teiginiais (Lietuvos pavyzdys).....	53
3. NETEISMINIS VARTOTOJŲ TEISIŲ REALIZAVIMAS MAISTO PRODUKTŲ ŽENKLINIMO SRITYJE.....	55
3.1. Vartotojo teisė grąžinti ar pakeisti netinkamos kokybės maisto prekę	55
3.2. Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba: paskirtis, funkcijos ir kompetencija maisto produktų ženklavimo srityje.....	58
3.3. Vartotojų ginčų (skundų) nagrinėjimas Valstybinėje maisto veterinarijos tarnyboje dėl netinkamo maisto produktų ženklavimo	60
IŠVADOS	63
REKOMENDACIJOS	64
LITERATŪRA	65
SANTRAUKA	74
SUMMARY	75
PRIEDAI	76

SĄVOKOS

Nagrinėjant maisto produktų ženklavimo ir vartotojų teisių apsaugos teisinio reglamentavimo ypatumus, bei atsižvelgiant į lietuvių kalboje vartojamų sąvokų, terminų skirtingas interpretacijas, atsiranda būtinybė nurodyti tam tikras, konkretesnes jų reikšmes, kurios susijusios su nagrinėjama tema.

Tikslinga būtų aptarti šias sąvokas:

Ekologiškas – pagamintas ekologinės gamybos būdu ar su ja susijęs¹.

Genetiškai modifikuotas organizmas (GMO) – organizmas, išskyrus žmones, kuriame genetinė medžiaga yra pakeista tokiu būdu, kuris paprastai nepasitaiko poruojantis ir (arba) natūralios rekombinacijos atveju². Analizuojant maisto produktų ženklavimo teisinį reglamentavimą, svarbia tampa sąvoka **genetiškai modifikuotas maistas** – tai maistas, kurio sudėtyje yra, kuris susideda arba yra pagamintas iš GMO³.

Informacija apie maistą – informacija apie maisto produktą, pateikiama galutiniam vartotojui etiketėje, kitoje kartu pateikiamoje medžiagoje ar kitomis priemonėmis, įskaitant šiuolaikinių technologijų priemones arba žodinę komunikaciją⁴.

Maistas (arba **maisto produktas**) – tai medžiaga arba produktas, perdirbtas, perdirbtas iš dalies arba neperdirbtas, kurį žmogus nurys arba pagrįstai tikimasi, kad nurys. Maistas tai taip pat ir vanduo, gėrimas, kramtomoji guma ar kuri nors kita medžiaga, įskaitant vandenį, apgalvotai įdėta į maistą jį gaminant, ruošiant ar apdorojant⁵. Svarbu paminėti, jog į maisto sąvoką neįeina: pašarai, gyvi gyvūnai (nebent jie būtų paruošti teikti į rinką žmonėms vartoti), augalai iki jų derliaus nuėmimo, medicinos gaminiai, kosmetikos gaminiai, tabakas ir jo gaminiai, narkotinės ir psichotropinės medžiagos, augalų apsaugos priemonių likučiai ir kiti teršalai.

¹ Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentas Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo ir panaikinantis Reglamentą (EEB) Nr. 2092/91. [2007] OL L 189.

² Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. kovo 12 d. direktyva 2001/18/EB dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką ir panaikinanti Tarybos direktyvą 90/220/EE. [2001] OL L 106/1.

³ Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 22 d. reglamentas (EB) Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų. [2003] OL L 268/1

⁴ Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentas Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. [2011] OL L 304/18.

⁵ Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas Nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. [2002] OL L 31/1.

Maisto priedas – bet kuri medžiaga, paprastai atskirai nevirtojama kaip maisto produktas ir nevirtojama kaip būdingas maisto produkto ingredientas, nepriklausomai nuo to, ar ji turi maistinę vertę, ir kurios sąmoningas dėjimas į maisto produktą pagal gamybos, perdirbimo, ruošimo, apdorojimo, pakavimo, transportavimo ar saugojimo technologiją reiškia ar gali reikšti, kad ji arba jos šalutiniai produktai tiesiogiai ar netiesiogiai tampa tų maisto produktų komponentu⁶.

Vartotojas – fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti⁷. Taigi vartotojas turi atitikti tokius kriterijus: 1) prekes ar paslaugas turi įsigyti fizinis asmuo; 2) fizinis asmuo prekes ir paslaugas turi įsigyti ne dėl savo ūkinės-komercinės veiklos, o savo asmeninių, šeimos, namų ūkio poreikių tenkinimui⁸. Kalbant apie vartotoją maisto ženklinimo teisinio reglamentavimo kontekste, būtina pabrėžti, jog čia **galutinis vartotojas** – tai maisto produkto galutinis vartotojas, kuris jo nevirtoja kokiai nors su maisto verslu susijusiai operacijai atlikti ar veiklai vykdyti⁹.

Ženklinimas – su maisto produktu susiję žodžiai, duomenys, prekės ženklai, registruotasis prekės pavadinimas, vaizduojamoji medžiaga arba simbolis, pateikti ant pakuotės, dokumente, informaciniame lapelyje, etiketėje, žiede ar lankelyje, pridedamuose prie tokio maisto produkto arba jį nurodančiuose¹⁰.

⁶ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamentas Nr. 1333/2008 dėl maisto priedų. [2008] OL L 354/16.

⁷ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 12-488.

⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje 257-oji *DNSB v. Specialios paskirties UAB "Vilniaus vandenys"* (bylos Nr. 3K-3-579/2003).

⁹ Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas Nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. [2002] OL L 31/1.

¹⁰ Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentas Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. [2011] OL L 304/18.

Anotacija

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjami maisto produktų ženklavimo ir vartotojų teisių apsaugos teisinio reglamentavimo ypatumai. Maisto produktų ženklavimas šiuo metu jau visuotinai yra laikomas veiksminga informacijos pateikimo vartotojams priemone. Tačiau kartu nuo maisto produktų ženklavimo neatskiriama aspektais tampa vartotojų informavimo klausimas, bei galimybė vartotojui realizuoti savo teises maisto produktų ženklavimo srityje.

Raktiniai žodžiai: maisto produktas, ženklavimas, vartotojų teisių apsauga, maisto produkto etiketė.

Abstract

This final master thesis analyses the legal regulation peculiarities of food labelling and consumer protection. At the moment, food labelling is universally considered to be a powerful mean of conveying information to consumers. However, the question of informing consumers becomes an integral aspect of food labelling, as does the possibility for consumers to implement their rights in the sphere of food labelling.

Key words: food, labelling, consumer protection, product label.

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Antroje XX a. pusėje Europoje ir išsivysčiusiose pasaulio šalyse išaugus maisto produktų gamybai, pagerėjus žmonių ekonominėms galimybėms susiformavo nemažos išrankių ir nusimanančių vartotojų grupės, kurios maisto produktams kaip prekėms kelia vis didesnius reikalavimus. Tai turi būti saugūs, didelės maistinės bei biologinės vertės, pageidautina natūralūs maisto produktai. Atitinkamai išaugo ir vartotojų informuotumo apie maisto produktų sudėtį, maistingumą, galimas alergijas, maisto priedus ir panašios informacijos poreikis bei svarba, taigi ir reikalavimai jų ženklinimui. Šiuo metu jau visuotinai pripažįstama, kad maisto produktų ženkinimas yra veiksminga informacijos pateikimo vartotojams priemonė, kuria sudaromos galimybės rinktis sveikatai naudingus maisto produktus.

Maisto produktų ženkinimas, suprantamas kaip vartotojui skirtos informacijos apie produktą pateikimas (visi su maisto produktu susiję žodžiai, išsami informacija, prekės ženklas, komercinis pavadinimas, paveikslėliai arba simboliai, nurodyti ant pakuotės, dokumente, pastaboje (įspėjime), etiketėje, žiede ar lankelyje¹¹), yra ir vienas pagrindinių Europos Sąjungos maisto saugos politikos tikslų. Laisvas saugaus ir sveiko maisto judėjimas yra svarbi Europos Sąjungos vidaus rinkos kryptis, neabejotinai reikšminga asmens ir visuomenės sveikatai bei gerovei, gyventojų socialiniams bei ekonominiams interesams¹². Vienas svarbiausių tinkamo maisto produktų ženkinimo tikslų – pateikti aiškią ir suprantamą informaciją apie maisto produktą. Dažnai informacija, kuri yra pateikiama ženklinant maisto produktus, gali būti vienintelis informacijos šaltinis apie juos, prieinamas vartotojui maisto produkto pasirinkimo vietoje, todėl labai svarbu, kad vartotojai suprastų ženkinimo informaciją ir gebėtų ja tinkamai naudotis. Vis dėlto įvairiose Europos šalyse atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad vartotojams sunku suprasti ženkinimo informaciją¹³.

Vartotojų nuomonė apie maisto produktų ženkinimą yra tiriama, siekiant nustatyti, kokių priemonių reikia imtis teisės aktų leidėjui, kad apie maisto produktus pateikiama informacija būtų suprantama, priimtinesnė ir veiksmingesnė. Europoje atliktų vartotojų informuotumo apie maisto produktų ženkinimą bei ženkinimo informacijos poreikius ir jų sąsajas su mityba tyrimų duomenys

¹¹ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženkinimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530.

¹² Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas Nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendrojo principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. [2002] OL L 31/1.

¹³ Nordic Council of Ministers. Food Labelling. Report from a Nordic Seminar, Oslo, Norway, 2006;601. Denmark: Ekspressen Tryk & Kopicenter, 2006.

rodo, kad maisto produktų ženklavimo informacija daugumai vartotojų visgi yra neaiški, nesuprantama, dažnai neįskaitoma ir neatitinka vartotojų poreikių¹⁴. 2010 m. publikuoto Lietuvoje atlikto tyrimo¹⁵ apklausos dalyvių nuomone, ženklavimo informacija vartotojams yra nesuprantama arba tik iš dalies suprantama. Taigi svarbus tampa ne tik pačios įstatyminės bazės, įtvirtinančios maisto produktų ženklavimą, bei ginančios vartotojų teises, sukūrimas, bet ir vartotojų informavimo klausimas: ką vartotojas žino apie prekes, kurias perka; kaip supranta prekių ženklavimą ir pakuotėje pateikiamus rekvizitus; kaip vertina maisto produktų saugą ir kokybę kontroliuojančių institucijų darbą. Šie svarbūs klausimai turi būti keliami kalbant apie vartotojų teisių užtikrinimą, nes tik informuotas vartotojas gali visiškai realizuoti savo teises, o probleminėje situacijoje kreiptis į jo teises ginančias institucijas.

Tyrimo objektas – maisto produktų ženklavimas ir vartotojų teisių apsauga.

Tyrimo tikslas – ištirti maisto produktų ženklavimo ir vartotojų teisių apsaugos teisinio reglamentavimo ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti maisto produktų ženklavimo teisinio reglamentavimo ypatumus Europos Sąjungos ir Lietuvos teisės aktuose;
2. Išnagrinėti reikalavimų ženklavimą ekologiškus ir maisto priedų turinčius maisto produktus teisinį reguliavimą;
3. Išnagrinėti vartotojo galimybes neteisminiu keliu realizuoti savo teises maisto produktų ženklavimo srityje.

Tyrimo metodai:

- Teisės aktų analizė;
- Mokslinės literatūros analizė;
- Bendrieji mokslinio tyrimo metodai: loginis-analitinis, sisteminės analizės, apibendrinimo.

Darbo naujumas ir tyrimo šaltiniai. Maisto produktų ženklavimas šiuo metu yra gana aktyviai diskutuojamas klausimas Lietuvos ir užsienio žiniasklaidoje, vis dažniau bei garsiau prabylama ir apie tinkamo vartotojų teisių užtikrinimo problemas šioje srityje. Tačiau tenka pripažinti, jog ši tema nėra sulaukusi Lietuvos mokslinės doktrinos dėmesio. 2009 m. žurnale „Visuomenės sveikata“ yra publikuotas tyrimas apie Lietuvos suaugusiųjų gyventojų nuomonę apie

¹⁴ Drichoutis, A.C.; Lazaridis P.; Nayga, R.M. Jr. Consumers' Use of Nutritional Labels: A Review of Research Studies and Issues. *Academy of Marketing Science Review*. 2006(9): 1–25.

¹⁵ Stankevičienė, M., et al. Vartotojų nuomonės tyrimas apie informacijos maisto produktų etiketėje pateikimą ir maisto produktų saugą. *Maisto chemija ir technologija*. 2010, 44(1): 69–76.

maisto produktų ženklimą¹⁶, parengtas I.Chmieliauskaitės, R.Bartkevičiūtės, R.Stuko, A.Barzdos, S.Kornyšovos. Taip pat paminėtinas 2010 m. publikuotas vartotojų nuomonės tyrimas apie informacijos maisto produktų etiketėje pateikimą ir maisto produktų saugą¹⁷, kurį atliko M.Stankevičienė, K.Rugytė, R.Adomkienė. Mokslinių darbų, kuriuose būtų nagrinėjami teisiniai šios temos aspektai, nepavyko rasti. Atkreiptinas dėmesys, jog šiame darbe gilinamasi į Europos Sąjungos ir Lietuvos teisinį maisto produktų ženklavimo reguliavimą.

Šis darbas pretenduoja į nuoseklesnį, sisteminių maisto produktų ženklavimo ir vartotojų teisių apsaugos klausimo tyrimą. Pabrėžtina, jog dėl su maisto produktų ženklimu susijusių aspektų gausos ir tyrimo apimties ribotumo, darbe plačiau neanalizuojama visa produkto etiketėje būtina pateikti ženklavimo informacija, o koncentruojamasi ties vienu iš svarbiausių ir tiesiogiai visuomenės sveikatai reikšmingais maistingumo, alergenų, ekologiškų ir maisto priedų turinčių produktų ženklavimo teisinio reglamentavimo aspektais.

Atliekant tyrimą naudota Lietuvos bei užsienio autorių mokslinė literatūra, Lietuvos Respublikos įstatymai, Europos Sąjungos direktyvos, reglamentai bei kiti teisės aktai. Buvo konsultuojamasi su Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos ekspertais.

¹⁶ Chmieliauskaitė, I., *et al.* Lietuvos suaugusiųjų gyventojų nuomonės apie maisto produktų ženklimą tyrimas. *Visuomenės sveikata*. 2009, 1(44): 43–49.

¹⁷ Stankevičienė, M., *et al.* Vartotojų nuomonės tyrimas apie informacijos maisto produktų etiketėje pateikimą ir maisto produktų saugą. *Maisto chemija ir technologija*. 2010, 44(1): 69–76.

1. MAISTO PRODUKTŲ ŽENKLINIMO TEISINĖS PRIELAIDOS

1.1. Informacijos apie maistą teikimo teisinio reglamentavimo reikšmė

Maistas, kaip teigiama Oksfordo mokslo žodyne¹⁸, tai bet kokia medžiaga, susidedanti iš maistingų medžiagų, tokių kaip angliavandeniai, baltymai ir riebalai, kurios yra būtinos gyviems organizmams įgyti energijos augimui bei vystymuisi. Ilustruotas mokslo ir socialinės rūpybos žodynas¹⁹ pateikia kiek labiau paprastam vartotojui suprantamą maisto apibrėžimą, įvardindamas jį kaip medžiagas, kurios yra būtinos žmogaus sveikatai ir išgyvenimui. Teisinėje²⁰ maisto definicijoje mėginama konkretinti žodynuose minimas medžiagas, apgalvotai įvardijant ir su medžiagomis atliekamus ar galimus atlikti fizinius procesus, taigi čia maistas (arba maisto produktas) – tai medžiaga arba produktas, perdirbtas, perdirbtas iš dalies arba neperdirbtas, kurį žmogus nurys arba pagrįstai tikimasi, kad nurys. Maistas teisine prasme yra taip pat ir vanduo, gėrimas, kramtomoji guma ar kuri nors kita medžiaga, įskaitant vandenį, apgalvotai įdėta į maistą jį gaminant, ruošiant ar apdorojant. Tačiau nepaisant maisto sąvokos apibrėžties tam tikrų skirtumų, bei žvelgiant į maisto produktus iš kasdienės vartotojo pusės, galima būtų teigti, jog maistas yra vienas pagrindinių kiekvieno žmogaus egzistencijos poreikių, o jo kiekis ir kokybė didžiaja dalimi gali lemti asmens sveikatą.

Kaip teigia Pasaulio sveikatos organizacija²¹, žmogaus gyvenimo trukmę bei sveikatą lemia šie pagrindiniai veiksniai: 10% sveikatos priežiūra (medicinos pagalbos lygis ir prieinamumas), 20% paveldimumas (biologiniai organizmo ypatumai), 20% fizinė ir socialinė aplinka ir 50% - žmogaus gyvensena, gyvenimo būdas²². Šios pateiktos procentinės išraiškos leidžia daryti išvadą, jog būtent gyvensena turi daugiausiai įtakos žmogaus sveikatai, o savo ruožtu vienu iš svarbiausių veiksnių, nuo kurio priklauso pati gyvensena, tampa sveika bei subalansuota mityba. Šį teiginį taip pat yra linkę palaikyti daugelis Lietuvos ir užsienio mokslininkų savo darbuose

¹⁸ Oxford dictionary of science. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 330.

¹⁹ Illustrated dictionary of health and social care. Rotolito Lombarda S.p.A., 2009, p. 106.

²⁰ Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas Nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. [2002] OL L 31/1.

²¹ Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) – tai Jungtinių Tautų (JT) specializuota institucija, didžiausia tarptautinė sveikatos organizacija. Šiuo metu jai priklauso 193 valstybės. Lietuva jos nare tapo 1991 m. lapkričio 25d.

²² The World Health Report 2002: Reducing Risks, Promoting Healthy Life. World Health Organization, 2002. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/whr/2002/en/> [žiūrėta 2011-12-16].

visuomenės sveikatos tema, teigdami, jog vienas pagrindinių sveikatą saugančių gyvenimo veiksnių bei ligos profilaktikos elementų yra sveika mityba²³.

Tampa akivaizdu, jog ir vartotojų, ir pačios visuomenės tarpe vis labiau didėja susidomėjimas maisto, mitybos ir sveikatos sąsajomis. Šias tendencijas atliepia teisės aktai tiek Lietuvos, tiek Europos Sąjungos mastu. 2007 m. priimtoje Europos Komisijos baltojoje knygoje dėl Europos strategijos su mityba, atsvariu ir nutukimu susijusioms sveikatos problemoms spręsti²⁴ pabrėžiama, kad maisto produktų vartotojams reikia sudaryti sąlygas susipažinti su aiškia, nuoseklia ir įrodymais pagrįsta informacija. Lietuvos Respublikos politikos įgyvendinimo pavyzdžiu galėtų būti Vyriausybės priimtas nutarimas dėl Valstybinės maisto ir mitybos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2003 - 2010 metų plano patvirtinimo²⁵, kuriame nurodoma, jog svarbiausias šios strategijos tikslas - skatinant socialinę ir ekonominę šalies plėtrą ir tausojant aplinką saugoti ir stiprinti žmonių sveikatą, mažinti su nesveika mityba susijusių ligų plitimą.

Informaciją apie maistą, kaip teigiama 2008 m. Europos Komisijos pasiūlyme²⁶, sudaro informacija apie maisto produktą, galutiniam vartotojui pateikiama etiketėje, kituose kartu pateikiamuose dokumentuose ar kitomis priemonėmis, įskaitant modernių technologijų priemones arba žodinę komunikaciją. Laisvas saugaus ir sveiko maisto judėjimas yra viena pagrindinių Europos Sąjungos vidaus rinkos krypčių, kuri yra svarbi gyventojų sveikatai bei gerovei ir jų socialiniams bei ekonominiams interesams²⁷. Tokiu būdu, kiekvienam asmeniui, pasirenkant savo gyvenimo būdą, itin aktualiu klausimu tampa galimybė būti objektyviu ir informuotu vartotoju nuolat kintančioje ir modernėjančioje visuomenėje.

Šiandieninė maisto rinka gausi pažįstamais ir visiškai naujais maisto produktais, tad vartotojui sunku išsirinkti tokius, kurie leistų organizuoti asmens ir šeimos sveiką mitybą, padėtų išvengti sveikatos sutrikimų, atsirandančių dėl netinkamų maisto produktų vartojimo. Ir nors maisto produktų pasirinkimas yra susijęs su individualiais žmogaus įpročiais, priklausančiais nuo komplekso vidinių ir išorinių sąlygų²⁸, šiuo metu Europoje visuotinai pripažįstama, kad maisto

²³ Škėmienė, L., *et al.* Studentų medikų mitybos ypatybės. *Medicina (Kaunas)*. 2007, 43(2): 145–152.

²⁴ Europos Komisijos 2007 m. gegužės 30 d. baltoji knyga dėl Europos strategijos su mityba, atsvariu ir nutukimu susijusioms sveikatos problemoms spręsti. KOM(2007) 279, Briuselis.

²⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. spalio 23 d. nutarimas Nr. 1325 „Dėl valstybinės maisto ir mitybos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2003-2010 plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 101-4556.

²⁶ Europos Komisijos 2008 m. vasario 7 d. pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento dėl informacijos apie maistą pateikimo vartotojams. KOM(2008) 40 galutinis.

²⁷ Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas Nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. [2002] OL L 31/1.

²⁸ Stankevičienė, M., *et al.* Vartotojų nuomonės tyrimas apie informacijos maisto produktų etiketėje pateikimą ir maisto produktų saugą. *Maisto chemija ir technologija*. 2010, 44(1): 69–76.

ženkinimas gali būti veiksminga informacijos teikimo priemonė, kuria sudaroma galimybė gyventojams rinktis sveikesnius, jų mitybos poreikius atitinkančius produktus. Mokslininkų atlikti tyrimai²⁹ rodo, jog maisto produktų etiketės ir jose pateikiamas ženkinimas labai veikia vartotojų pasirinkimo sprendimą ir yra viena svarbiausių vartotojų informavimo priemonių, kurioje vartotojai gali rasti visą reikiamą informaciją apie tą maisto produktą. Apie maisto produktų ženkinimo teisinį įtvirtinimo pagrindą bus kalbama kitame poskyryje.

1.2. Maisto produktų ženkinimo teisiniai pagrindai

Maisto produktų *ženkinimas*, kaip jį apibrėžia Lietuvos higienos norma HN 119:2002 „Maisto produktų ženkinimas“, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, tai vartotojui skirtos informacijos apie produktą pateikimas: „visi su maisto produktu susiję žodžiai, išsami informacija, prekės ženklas, komercinis pavadinimas, paveikslėliai arba simboliai, nurodyti ant pakuotės, dokumente, pastaboje (įspėjime), etiketėje, žiede ar lankelyje“³⁰. Galima teigti, jog Europos Sąjungos Komisijos pasiūlymas³¹, kuriame pateikiamas naujas maisto produktų ženkinimo reglamento projektas Dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, iš esmės nepakeičia minėto Lietuvos Respublikos teisės akto nustatytos ženkinimo sąvokos apibrėžties.

Kalbant apie maisto produktų ženkinimo teisinį pagrindą, svarbu paminėti, jog tokio ženkinimo reikalavimai tarptautiniu mastu buvo pradėti Maisto kodekso komisijos 1985-aisiais metais. Pati Maisto kodekso komisija (lot. Codex Alimentarius) – tai dviejų pasaulinių organizacijų: Maisto ir žemės ūkio (FAO) bei Pasaulinės sveikatos organizacijos (PSO) - sprendimu 1963 m. prie Jungtinių Tautų įkurta komisija. Jos narėmis yra 180 valstybių, įskaitant ir Europos Sąjungą kaip valstybę narę³². Lietuva prie šios komisijos prisijungė 1991 m. birželio mėn. Apibendrintai galima sakyti, jog kalbame apie organizaciją, kuri savo veikloje siekia, kad nacionalinės maisto kontrolės taisyklės būtų derinamos tarptautiniu lygmeniu. Pagrindiniai tokių taisyklių plėtros kriterijai: vartotojų sveikatos apsauga, atitikimas tarptautinių prekybos normų ir šalies ypatybių įvertinimas³³.

²⁹ Chmieliauskaitė, I., *et al.* Lietuvos suaugusiųjų gyventojų nuomonės apie maisto produktų ženkinimą tyrimas. *Visuomenės sveikata*. 2009, 1(44): 43–49.

³⁰ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženkinimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530.

³¹ Europos Komisijos 2008 m. vasario 7 d. pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento dėl informacijos apie maistą pateikimo vartotojams. KOM(2008) 40 galutinis.

³² Codex Alimentarius komisijos interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.codexalimentarius.net [žiūrėta 2011-04-20].

³³ Paserpskienė, M. Codex Alimentarius komisija, jos tikslai, uždaviniai bei Kodekso nuostatų įgyvendinimas Lietuvos pieno sektoriuje (apžvalga). *Maisto chemija ir technologija*. 2005, 39(1): 54–67.

Ši organizacija, be kitų savo kompetencijos sričių³⁴, rengia tarptautinius standartus (Codex Stan) maisto produktams, bendruosius standartus maisto ženklinimo ir maisto priedų srityje³⁵. Taigi svarbu paminėti, jog Maisto kodekso komisijoje veikia Kodekso komitetas maisto produktų ženklinimui. Pagrindiniai šio komiteto uždaviniai: ženklinimo nuostatų rengimas, svarstymas, specifinių maisto produktų ženklinimo problemų tyrinėjimas, bei problemų, susijusių su maisto produktų reklamavimu ir klaidingais mitybiniais teiginiais, tyrinėjimas. Galima teigti, jog 1985 m. Komisijos patvirtintas Fasuotų maisto produktų ženklinimo bendrasis standartas³⁶ davė pradžią maisto produktų ženklinimui tarptautinėje erdvėje. Minėtas standartas turi septynias pataisas (paskutinė iš jų padaryta 2010 m.), o tai tik patvirtina maisto produktų ženklinimo teisinio reglamentavimo būtinumą bei svarbą, kartu ir poreikį savalaikiam atnaujinimui.

Maisto produktų ženklinimo teisiniai reikalavimai Europos Sąjungoje pirmą kartą nustatyti dar 1978 m. gruodžio 18 d. Tarybos direktyva 1979/112/EEB³⁷. Pagrindinė politinė priežastis, dėl kurios buvo priimta pirmoji *horizontalioji* maisto produktų ženklinimo teisinė priemonė (Direktyva 79/112/EB) – būtinybė nustatyti maisto ženklinimo taisykles, sudarysiančias sąlygas laisvai maisto produktų apyvartai Bendrijoje. Toks įstatymų leidybos įrankis turėjo teigiamą atgarsį vartotojų teisių apsaugoje, taigi laikui bėgant vartotojų teisių apsauga tapo atskiru Europos bendrijos tikslu. Tačiau 1978-ųjų direktyva dažnai ir daug taisyta, tad aiškumo ir racionalumo dėlei buvo nutarta minėtą direktyvą ir jos pataisas sujungti į vieną tekstą. Šis sprendimas įgyvendintas nauja 2000 m. kovo 20d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklinimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo³⁸ („bendrojo maisto produktų ženklinimo“ direktyva). Toks rėminės įstatymų leidybos pavyzdys leido įtvirtinti bendruosius maisto produktų ženklinimo reikalavimus, privalomus visiems maisto produktams, kurie yra pateikiami galutiniam vartotojui, bei visiems į restoranus, ligonines, valgyklas ir panašias viešojo maitinimo įstaigas teikiamiems maisto produktams. Dauguma Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2000/13/EB nuostatų buvo nustatyta 1978 m., todėl jas buvo nutarta dar kartą atnaujinti. Kaip pabrėžia Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas savo nuomonėje dėl

³⁴ Rengia geros higienos praktikos nuostatas, specialius apribojimų maisto teršalams, geros žemės ūkio ir veterinarinės praktikos nuostatas.

³⁵ Ruževičius, J.; Čepulis, A. The Study of the Assumptions of Development Quality and Product's Safety Integrated System. *Engineering Economics*. 2006, 1(46): 69–73.

³⁶ Codex General Standard For The Labelling of Prepacked Foods, Rev. 1991, 2001 (CODEX STAN 1 1985). Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations / World Health Organization, 1985.

³⁷ Tarybos 1978 m. gruodžio 18 d. direktyva 1979/112/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su galutiniam vartotojui skirtų maisto produktų ženklinimu, pateikimu ir reklama, derinimo. [1979] OL L 33.

³⁸ Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyva 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklinimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo. [2000] OL L 109/29.

Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams³⁹, jog nekyla abejonių, kad reglamentu, kuriuo konsoliduojami ir atnaujinami šiuo metu galiojantys pavieniai teisės aktai, bus užtikrintas nuoseklesnis vartotojų apsaugos lygis ir geresnis suderinimas. Taigi naująja teisinio reglamentavimo forma buvo pasirinktas reglamentas - Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentas Nr. 1169/2011⁴⁰ (toliau darbe – Naujasis reglamentas), kurio pagrindiniai tikslai yra: sujungti šiuo metu galiojančius teisės aktus dėl maisto produktų ženklinimo, siekis juos konsoliduoti bei supaprastinti, taip užtikrinant, kad suinteresuotiesiems subjektams bus lengviau jų laikytis ir kad jie bus jiems aiškesni. Taip pat numatomi galimi reglamento atnaujinimai, atsižvelgiant į naujus pokyčius informacijos apie maistą srityje. Minėtu reglamentu atsižvelgiama tiek į vidaus rinkos interesus, nes jį taikant užtikrinami teisės supaprastinimas bei teisinis tikrumas ir sumažinama administracinė našta, tiek ir į piliečių interesus, nes nustatomas imperatyvus reikalavimas aiškiai, suprantamai ir įskaitomai ženklininti maisto produktus. Paminėtina, jog tam, kad gamintojams (maisto verslo operatoriams) būtų sudaryta reali galimybė pakeisti savo maisto produktų ženklinimą pagal naujus reglamentu nustatomus reikalavimus, jiems suteikiamas trijų metų trukmės pereinamasis laikotarpis. Tuo tarpu reikalavimas pateikti maistinių medžiagų kiekius (arba privalomą maistingumo deklaraciją, kaip tai įvardijama reglamente Nr. 1169/2011) turės būti įgyvendintas per penkerius metus nuo Naujojo reglamento įsigaliojimo⁴¹.

Tačiau svarbu pabrėžti, jog, taip vadinami, bendrieji maisto produktų ženklinimo reikalavimai Europos Sąjungoje yra papildomi žymiu skaičiumi teisinių nuostatų, kurios galioja maisto produktų ženklinimui esant tam tikroms aplinkybėms, arba galiojančių specifinėms produktų grupėms. Tokio horizontalaus maisto produktų ženklinimo pavyzdžiais yra šie teisės aktai: Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyvos 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklinimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo, pataisos (Komisijos 2001 m. lapkričio 26 d. Direktyva 2001/101/EB⁴² (kategorijos, vadinamos „mėsa“,

³⁹ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams COM(2008) 40 galutinis — 2008/0028 (COD) (2009/C 77/20). [2009] OL C 77/81.

⁴⁰ Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentas Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. [2011] OL L 304/18.

⁴¹ Reglamentas Nr. 1169/2011 įsigalios dvidešimtąją dieną po jo paskelbimo Europos Sąjungos oficialiajame leidinyje.

⁴² Komisijos 2001 m. lapkričio 26 d. direktyva 2001/101/EB iš dalies keičianti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklinimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo. [2001] OL L 310/19.

apibrėžimas) ir Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. lapkričio 10 d. direktyva 2003/89/EB⁴³ (maisto alergenai), Komisijos 1987 m. balandžio 15 d. direktyva 87/250/EEB⁴⁴ (alkoholio koncentracijos tūrio procentais nurodymas), Tarybos 1989 m. birželio 14 d. direktyva 89/396/EEB⁴⁵ (maisto produkto partijos identifikavimas), Komisijos 1994 m. lapkričio 18 d. direktyva 94/54/EB⁴⁶ (pakavimui naudojamos dujos), Komisijos 2004 m. balandžio 29 d. direktyva 2004/77/EB⁴⁷ (glicirhizininė rūgštis ir jos amonio druska), Komisijos 1999 m. kovo 8 d. direktyva 1999/10/EB⁴⁸ (kintančių maisto produkto sudedamųjų dalių nurodymas), Komisijos 2002 m. liepos 18 d. direktyva 2002/67/EB⁴⁹ (maisto produktai, turintys chinino ir kofeino). Nors šių teisės aktų nuostatos tebegalioja, Naujuoju reglamentu siekiama nemažai šių ir panašaus pobūdžio Europos Sąjungos teisės aktų panaikinimo, įtraukiant juos į Naująjį reglamentą. Todėl reglamente⁵⁰ pabrėžiama, jog siekiant aiškumo, tikslinga panaikinti ir įtraukti į šį reglamentą kitus horizontaliuosius teisės aktus, o būtent: 1987 m. balandžio 15 d. Komisijos direktyvą 87/250/EEB dėl alkoholio koncentracijos tūrio procentais nurodymo ženklinant galutiniam vartotojui parduoti skirtus alkoholinius gėrimus, 1999 m. kovo 8 d. Komisijos direktyvą 1999/10/EB, nustatančią nuo Tarybos direktyvos 79/112/EEB 7 straipsnio nukrypti leidžiančias nuostatas dėl maisto produktų ženklinimo etiketėmis, 2002 m. liepos 18 d. Komisijos direktyvą 2002/67/EB dėl maisto produktų, turinčių chinino ir kofeino, ženklinimo, 2004 m. kovo 31 d. Komisijos reglamentą (EB) Nr. 608/2004 dėl maisto produktų ir maisto ingredientų, į kuriuos įdėta fitosterolių, fitosterolio esterių, fitostanolių ir (arba) fitostanolio esterių, ženklinimo ir 2008 m. sausio 30 d. Komisijos direktyvą 2008/5/EB dėl privalomos informacijos, nenurodytos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2000/13/EB, nurodymo ženklinant tam tikrus maisto produktus.

Be horizontaliu ženkliniu įtvirtintų bendrųjų taisyklių, Europos Sąjungoje taip pat egzistuoja grupė konkreitiems maisto produktams taikomų ženklinimo taisyklių. Šios nuostatos yra laikomos, taip vadinama, *vertikalia* maisto produktų ženklinimo įstatymų leidyba. Tokią leidybą

⁴³ Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. lapkričio 10 d. direktyva 2003/89/EB iš dalies keičianti Direktyvą 2000/13/EB dėl maisto produktuose esančių sudedamųjų dalių nurodymo. [2003] OL L 308/15.

⁴⁴ Komisijos 1987 m. balandžio 15 d. direktyva 87/250/EEB dėl alkoholio koncentracijos tūrio procentais nurodymo ženklinant galutiniam vartotojui parduoti skirtus alkoholinius gėrimus. [1987] OL L 113/57.

⁴⁵ Tarybos 1989 m. birželio 14 d. direktyva 89/396/EEB dėl nuorodų arba žymų maisto produkto partijai identifikuoti. [1989], OL, L 186/21.

⁴⁶ Komisijos 1994 m. lapkričio 18 d. direktyva 94/54/EB dėl privalomo rodmenų, nenurodytų Tarybos direktyvoje 79/112/EEB, nurodymo ženklinant etiketėmis tam tikrus maisto produktus. [1994] OL L 300/14.

⁴⁷ Komisijos 2004 m. balandžio 29 d. direktyva 2004/77/EB iš dalies keičianti Direktyvą 94/54/EB dėl tam tikrų maisto produktų, kurių sudėtyje yra glicirhizinės rūgšties ir jos amonio druskos, ženklinimo etiketėmis. [2004] OL L 162/76.

⁴⁸ Komisijos 1999 m. kovo 8 d. direktyva 1999/10/EB nustatanti nuo Tarybos direktyvos 79/112/EEB 7 straipsnio leidžiančias nukrypti nuostatas dėl maisto produktų ženklinimo etiketėmis. [1999] OL L 69/22.

⁴⁹ Komisijos 2002 m. liepos 18 d. direktyva 2002/67/EB dėl maisto produktų, turinčių chinino ir kofeino, ženklinimo. [2002] OL L 191/20.

⁵⁰ Naujasis reglamentas

galima būtų įvardinti kaip įvairūs sudedamųjų dalių standartai, bendrosios prekybos standartai, kokybės standartai, pavyzdžiui: a) šokolado, kavos, pieno, vaisių sulčių sudedamųjų dalių standartai, b) žuvies, alyvuogių aliejaus, kiaušinių ir pan. bendrosios prekybos standartai, c) organiško maisto, saugomo kilmės pavadinimo, saugomų geografinių nuorodų kokybės standartai. Šias nuostatas galima laikyti produktų, keliančių susidomėjimą, techninėmis normomis, kurios taip pat negali būti atskiriamos nuo kitų ženklinimo standartų. Europos Teisingumo Teismas *vertikaliai* (arba sektoriui) taikomas direktyvas yra pripažinęs Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2000/13/EB atžvilgiu *lex specialis* teisinėmis nuostatomis⁵¹.

Į Lietuvos Respublikos rinką tiekiami maisto produktai turi būti tinkamai paženklinti pagal Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklinimo ir kainų nurodymo taisyklių⁵² bei Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“⁵³ reikalavimus. Šie teisės aktai privalomi visiems fiziniams ir juridiniams asmenims, tiekiantiems maisto produktus į Lietuvos Respublikos rinką. Minėta higienos norma nustato, su tam tikromis išimtimis⁵⁴, bendruosius maisto produktų ženklinimo, maistingumo bei partijų žymėjimo reikalavimus. Svarbu pabrėžti, jog šiuo teisės aktu įtvirtinamos Europos Sąjungos teisės aktų, nustatančių bendruosius maisto produktų ženklinimo ir maistingumo ženklinimo reikalavimus, nuostatos.

Nors Maisto kodekso komisijos dokumentai, vienas jų - patvirtintas Fasuotų maisto produktų ženklinimo bendrasis standartas, yra tik rekomendacinio pobūdžio, nuo 1994 m.⁵⁵ jie įgyja vis didesnę svarbą tarptautinėje prekyboje, ypač dėl to, jog jais remiasi Pasaulinės prekybos organizacija. Europos Sąjungos teisės aktuose nustatyti teisiniai reikalavimai maisto produktų ženklinimo srityje vieningai taikomi visose Europos Sąjungos valstybėse narėse, taigi ir Lietuvoje. Apibendrintai galima būtų teigti, jog pagrindinis maisto produktus reglamentuojančių įstatymų, tame tarpe ir maisto produktų ženklinimo, leidimo tikslas – sudaryti sąlygas vartotojams pagrįstai rinktis jų vartojamą maistą ir užkirsti kelią bet kokiems veiksams, kurie galėtų klaidinti vartotojus. Į vieną reglamentą sujungiant dalį šiuo metu galiojančių *horizontaliųjų* Europos Sąjungos teisės aktų

⁵¹ Byla C-47/09, *Europos Komisija prieš Italijos Respubliką* [2009] OL C 82.

⁵² Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2004 m. balandžio 27 d. įsakymas Nr. 4-134 „Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2002 m. gegužės 15 d. įsakymo Nr. 170 „Dėl Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklinimo ir kainų nurodymo taisyklių“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 76-2630.

⁵³ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530.

⁵⁴ Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“ V skyriuje (maisto produktų ženklinimas, pateikimas ir reklamavimas) bei VI skyriuje (maisto produktų maistingumo ženklinimas) nurodyti reikalavimai netaikomi natūraliam mineraliniam vandeniui ir specialios paskirties maisto produktams.

⁵⁵ 1994 m. įsigaliojo Pasaulinės prekybos organizacijos (PPO) susitarimai: Dėl sanitarinių ir fitosanitarinių priemonių taikymo (SPS susitarimas) ir Dėl techninių kliūčių prekyboje šalinimo (TBT susitarimas). Dauguma maisto produktų ženklinimo reikalavimų, energinės ir maistinės vertės kriterijų, kokybės ir įpakavimo sąlygų yra aptariamai TBT susitarime.

dėl maisto produktų ženklavimo, siekiama juos konsoliduoti, atnaujinti, padaryti aiškesnius, bei sumažinti administracinę naštą ir suteikti daugiau skaidrumo vartotojams.

1.3. Maisto produktų ženklavimo pagrindiniai principai

1.3.1. Būtinai nurodyti pagrindinės informacijos sąrašas

Tiek maisto produktų rinka, tiek vartotojų poreikiai – tai nuolat kintantys dalykai. Kaip teigiama Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyvoje 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklavimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo⁵⁶, detalus maisto produktų ženklavimas, o ypač tikslaus produkto pobūdžio ir charakteristikų nurodymas, yra būtinas, siekiant suteikti vartotojui galimybę pasirinkti prekę turint visą informaciją. Todėl Europos Sąjungos lygmenyje buvo nutarta, jog reikia sudaryti svarbiausios informacijos, nurodytinos ženklavimą visus maisto produktus, sąrašą. Naujasis reglamentas taip pat nepanaikina reikalavimo teikti privalomą informaciją apie maistą, bei pabrėžiama, jog reikalavimas teikti privalomą informaciją apie maistą turėtų būti nustatomas visų pirma tam, kad vartotojai galėtų atpažinti maisto produktus bei tinkamai juos naudoti ir rinktis jų individualius mitybos poreikius atitinkančius maisto produktus⁵⁷. Minėtas privalomos pateikti informacijos sąrašas - tai maisto verslo operatoriaus⁵⁸ privaloma pateikti informacija maisto produkto etiketėje. Taigi ženklavimą maisto produktus yra būtina nurodyti šią pagrindinę informaciją:

- 1) maisto produkto pavadinimą;
- 2) produkto sudedamųjų dalių sąrašą⁵⁹;
- 3) informaciją apie alergenų;
- 4) tam tikrų sudedamųjų dalių ar jų kategorijų kieki;
- 5) jei maisto produktai yra fasuoti⁶⁰ - grynąjį kiekį;

⁵⁶ Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyva 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklavimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo. [2000] OL L 109/29.

⁵⁷ Naujasis reglamentas.

⁵⁸ Remiantis Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentu Nr. 178/2002, maisto verslo operatorius – tai fiziniai arba juridiniai asmenys, atsakingi už tai, kad jų kontroliuojamame maisto versle būtų garantuoti laikomasi maisto produktus reglamentuojančių įstatymų reikalavimų.

⁵⁹ Direktyvoje 2000/13/EB vietoje šios sąvokos vartojama sąvoka „komponentų sąrašas“.

⁶⁰ Remiantis Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentu Nr. 1169/2011, fasuotas maisto produktas – kiekvienas atskiras galutiniam vartotojui ir viešojo maitinimo įstaigoms pateikiamas prekinis vienetas, kurį sudaro maisto produktas ir pakuotė, į kurią jis įdėtas prieš pateikiant parduoti ir kuri dengia produktą visiškai arba tik iš dalies, bet visada taip, kad pakuotės turinio nebūtų galima pakeisti jos neatidarius arba nepakeitus; terminas „fasuotas maisto produktas“ neapima vartotojo prašymu pardavimo vietoje pakuojamų arba tiesioginiam pardavimui fasuojamų maisto produktų.

- 6) minimalų tinkamumo vartoti terminą arba nuorodą „Tinka vartoti iki ... (data)“;
- 7) visas specialias laikymo ir (arba) vartojimo sąlygas;
- 8) maisto verslo operatoriaus pavadinimą⁶¹ ar įmonės pavadinimą ir adresą;
- 9) kilmės šalį ar kilmės vietą⁶²;
- 10) vartojimo instrukciją, jei be jos būtų sudėtinga teisingai vartoti šį maisto produktą;
- 11) daugiau kaip 1,2 tūrio proc. alkoholio turinčių gėrimų faktinę alkoholio koncentraciją;
- 12) maistingumo deklaraciją.

Europos Sąjungos valstybės narės konkrečiai suderintų, t.y. nustatytų Europos Sąjungos teisės aktais, klausimų srityje negali priimti nacionalinių priemonių ar toliau jas taikyti, nebent tai leistų Sąjungos teisė. Taip pat pažymima, jog priimtos nacionalinės priemonės neturi sudaryti kliūčių laisvam prekių judėjimui, įskaitant kitų valstybių narių maisto produktų diskriminaciją. Taigi darytina išvada, jog valstybės narės turėtų susilaikyti ir nenustatyti detalesnių reikalavimų, negu juos reglamentuoja Bendrija. Tačiau be privalomo maisto produktų etiketėse nurodyti informacijos sąrašo, valstybės narės visgi išlaiko teisę priimti tam tikras nacionalines priemones, reikalaujančias nurodyti papildomus privalomus duomenis apie specifines maisto produktų rūšis ir kategorijas. Tokiu atveju iš valstybės narės yra reikalaujama pagrįsti jos reikalavimą bent viena iš keturių Naujajame reglamente nurodytų priežasčių (visuomenės sveikatos apsauga; vartotojų apsauga; sukčiavimo prevencija; pramoninės ir komercinės nuosavybės teisių apsauga, kilmės nuorodomis, registruotaisiais kilmės vietos pavadinimais ir nesąžiningos konkurencijos prevencija) bei iš anksto pranešti Komisijai ir kitoms valstybėms narėms apie tokias numatomas priemones. Taigi valstybių narių nacionalinės priemonės, priimant naujus maisto produktus reglamentuojančius teisės aktus, yra priimamos Bendrijos nurodyta tvarka ir tam reikalaujama Bendrijos sprendimo. Analizuojant Lietuvos Respublikos teisės aktus⁶³ taip pat galima rasti analogišką Europos Sąjungoje įtvirtintos privalomos nurodyti informacijos atitikmenį ženklinant maisto produktus.

Taip pat svarbu pabrėžti, jog nurodytoms konkrečioms maisto produktų rūšims ar kategorijoms, bet ne apskritai visiems maisto produktams, taikytinos Bendrijos nuostatos numato, kad ženklinant, be privalomos nurodyti informacijos, dar būtų pateikta ir privaloma papildoma

⁶¹ Remiantis Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentu Nr. 1169/2011, maisto verslo operatorius, atsakingas už informacijos apie maistą teikimą, yra operatorius, kurio pavarde ar įmonės pavadinimu prekiaujama maisto produktu arba, jei tas operatorius nėra įsisteigęs Sąjungoje, importuotojas į Sąjungos rinką.

⁶² Tam tikrais numatytais atvejais.

⁶³ Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklimas“ V skyriaus (maisto produktų ženklimas, pateikimas ir reklamavimas) 13 punktas.

informacija⁶⁴. Kad būtų užtikrintas vartotojų informavimas apie konkrečias maisto produktų rūšis ar kategorijas ir atsižvelgta į techninę pažangą, mokslo pasiekimus, vartotojų sveikatos apsaugą ar saugų maisto produktų vartojimą, minėtų nuostatų priėmimas bei pakeitimas deleguojamas Bendrijos Komisijai.

Kalbant apie privalomą ant pakuotės nurodyti informaciją, svarbu pabrėžti, jog aukščiau pateikto sąrašo 3-iaje ir 12-ame punktuose įvardinta informacija Europos Sąjungoje ženklinant maisto produktus privaloma tampa tik įteisinus naująjį reglamentavimą, t.y. Europos Parlamentui ir Tarybai priėmus reglamentą Nr. 1169/2011. Naujas šių dviejų informacijos grupių įtvirtinimas kaip teisiškai privalomų laikytinas teigiama nauda vartotojui dėl šių priežasčių: alergijas ar netoleravimą sukeliančių medžiagų ženklinimas svarbus siekiant apsaugoti vartotojų sveikatą. Svarbu, jog vartotojai galėtų rinktis jiems saugius maisto produktus turėdami pakankamai informacijos. Maistiniškumo ženklinimą galima būtų laikyti svarbia aplinkos, sudarančios galimybę visuomenei sveikai maitintis, dalimi⁶⁵, todėl teisiškai įtvirtinamas privalomas šios informacijos pateikimas gali paskatinti vartotojus pasirinkti sveikai mitybai tinkamus maisto produktus, juos greičiau ir efektyviau tarpusavyje palyginti. Sveika mityba ir jos užtikrinimas yra laikoma vienu iš visuomenės sveikatai darančių įtaką veiksmų⁶⁶. Dėl išvardintų priežasčių, naujai įtvirtinamų minėtų informacijos grupių teisinę analizę reikėtų aptarti atskirai.

1.3.2. Alergijas ar netoleravimą sukeliančių medžiagų arba produktų ženklinimas

Kaip teigia mokslinė literatūra, pastaraisiais dešimtmečiais pastebimai didėja sergamumas alerginėmis ligomis, vis dažniau diagnozuojama ir alergija maistui. Taigi be kitų moksle žinomų alergenų, maisto produktai žmogui taip pat gali sukelti įvairių nepageidaujamų reakcijų ir tai vadinama padidėjusiu jautrumu maistui. Viena iš šių nepageidaujamų reakcijų yra įvardijama alergija maistui. Pati alergija maistui apibrėžiama kaip imuninis organizmo atsakas į tam tikrą maisto produktą⁶⁷.

Sergamumo maisto alergija problema yra iš tiesų nemaža. Tai patvirtina įvairūs atlikti tyrimai bei apklausos. Paminėtina R.J.Rona'os ir kitų mokslininkų atlikta metaanalizė⁶⁸, kurios

⁶⁴ Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamento Nr. 1169/2011 III priedas.

⁶⁵ Mhurchu, C.N.; Gorton, D. Nutrition labels and claims in New Zealand and Australia: a review of use and understanding. *Australian And New Zealand Journal Of Public Health*. 2007, 31(2): 105–112.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo 19 straipsnis.

⁶⁷ Dubakienė, R. *Alerginių ligų vadovas*. Vilnius: Vaistų žinios, 2003, p. 95–96.

⁶⁸ Rona, R.J., et al. The prevalence of food allergy: a meta-analysis. *The Journal of Allergy and Clinical Immunology*. 2007, 120(3): 638–646.

išvadamis nustatyta, jog kuriam nors maistui alergiškų yra 2 – 4 proc. žmonių, tačiau pabrėžiama, jog atsižvelgiant į regioną, pasirinktus tyrimo metodus, maisto alergijų paplitimas gali varijuoti tarp 3 ir 35 proc. Apklausų duomenys rodo, kad nuo 5 iki 35 proc. suaugusiųjų mano, jog jie ar jų vaikai kenčia nuo alergijos maistui, tačiau, atliktų tyrimų duomenimis, maistui alergiški 6 – 8 proc. mažų vaikų (iki 3 metų), 3 – 5 proc. vyresnių vaikų ir 1,5 – 3 proc. suaugusiųjų⁶⁹. Ši problema neaplenkia ir Jungtinių Amerikos Valstijų, kur maisto alergija serga daugiau kaip 12 milijonų žmonių, t.y. šią alergiją turi kas dvidešimt penktas žmogus, arba 4 proc. visos JAV populiacijos⁷⁰. Kadangi įvairiose šalyse atliktų epidemiologinių tyrimų duomenys tarpusavyje skiriasi taikomais metodais ir ištirtų asmenų amžiumi, nustatyti patikimai tikslų alergijos maistui paplitimą yra sunku. Tačiau paminėti skaičiai leidžia teigti, jog alergija maistui, kaip ir pati alergija, yra pripažįstama visuomenės sveikatos problema⁷¹.

Net mažas maisto produkto kiekis jautriems ar linkusiems į alergiją vartotojams gali sukelti tam tikrą neigiamą reakciją, todėl, siekiant to išvengti, Europos Sąjungoje maisto gamintojams bei importuotojams yra nustatomi atitinkami teisiniai reikalavimai dėl maisto produktų ženklavimo. Tokio ženklavimo teisės aktų analizę derėtų pradėti nuo jau ne kartą darbe minėtos Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyvos 2000/13/EB. Pirmiausia, šia direktyva yra nustatomas imperatyvus reikalavimas kaip vieną iš privalomos ant maisto produkto etiketės pateiktinos informacijos grupių deklaruoti esamą produkto sudedamųjų dalių sąrašą. Tačiau tokio sąrašo pateikimas iki galo neišsprendė vartotojų informavimo apie alergiškus maisto produktus klausimo, kadangi 6-uoju direktyvos straipsniu tam tikros medžiagos galėjo nepatekti į sudedamųjų dalių sąrašą. Todėl buvo nutarta direktyvą 2000/13/EB atitinkamai iš dalies pakeisti. Svarbiausiais šios direktyvos pakeitimais, susijusiais su maisto alergenais, yra laikomi Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/89/EB iš dalies pakeičianti Direktyvą 2000/13/EB dėl maisto produktuose esančių sudedamųjų dalių nurodymo⁷² ir Komisijos direktyva 2007/68/EB iš dalies keičianti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2000/13/EB IIIa priedą dėl tam tikrų maisto sudedamųjų dalių⁷³. Viena iš esminių naujovių, kurių įdiegė minėti pakeitimai – tai bet kurios sudedamosios dalies, naudojamos maisto produktų gamyboje ir išliekančios galutiniame produkte nors ir pakitusiu

⁶⁹ Kavaliūnas, A., *et al.* Alergijos maistui epidemiologija: rizikos veiksniai, paplitimas, reikšmė. *Visuomenės sveikata*. 2010, 4(51): 35–44.

⁷⁰ Food Allergy Facts and Statistics for the U.S. Prieiga per internetą: <http://www.foodallergy.org/page/facts-and-stats> [žiūrėta 2011-10-15].

⁷¹ Dubakienė, R. *Alergologijos pradžiamokslis*. Vilnius: Mokslo aidai, 2007, p. 3–4, 6.

⁷² Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. lapkričio 10 d. direktyva 2003/89/EB iš dalies keičianti Direktyvą 2000/13/EB dėl maisto produktuose esančių sudedamųjų dalių nurodymo. [2003] OL L 308/15.

⁷³ Komisijos 2007 m. lapkričio 27 d. direktyva 2007/68/EB iš dalies keičianti Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 2000/13/EB IIIa priedą dėl tam tikrų maisto sudedamųjų dalių. [2007] OL L 310/11.

pavidalu, bei nurodytos IIIa priede arba kilusios iš sudedamųjų dalių, nurodytų IIIa priede, privalomas nurodymas etiketėje, pateikiant aiškią nuorodą į šios sudedamosios dalies pavadinimą. Taigi direktyvos 2003/89/EB IIIa priede pateikiamas maisto produktų sudedamųjų dalių, kurios turi būti nurodytos produkto etiketėje, kadangi gali sukelti alergiją ar nepageidaujamą jautrių vartotojų organizmo reakciją, sąrašas. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2003/89/EB taip pat akcentuojama, jog siekiant neatsilikti nuo mokslo žinių ir pažangos raidos bei siekiant apsaugoti vartotojus nuo naujų maisto alergenų, svarbu, kad, esant būtinybei, būtų galima greitai patikslinti sudedamųjų dalių sąrašą, įtraukiant ar išbraukiant tam tikras sudedamąsias dalis arba medžiagas, jei moksliskai nustatyta, kad jos negali būti neigiamų reakcijų priežastimi. Tokiu būdu yra numatomas IIIa priede išvardintų maisto produktų sąrašo sistemingas patikslinimas ir, jei būtina, atnaujinimas, vadovaujantis naujausiomis mokslinėmis žiniomis, kurį atlieka Komisija.

Vienu didžiausiu aukščiau išvardintų teisės aktų trūkumu buvo laikoma tai, jog imperatyvus reikalavimas į maisto produkto sudėtį įtraukti tam tikrus alergiją sukeliančius komponentus, taikomas tik fasuotiems maisto produktams⁷⁴. Taigi šie reikalavimai maistui, kuris parduodamas nefasuotas, ar parduodamas viešojo maitinimo įstaigose, yra netaikomi. Susidariusį teisinį vakuumą mėgina spręsti Naujasis reglamentas. Nors jame ir paliekama teisė valstybėms narėms nustatyti informacijos apie nefasuotus maisto produktus teikimo taisykles, atsižvelgiant į konkrečias vietos veiklos sąlygas ir aplinkybes, tačiau, kaip teigia reglamentas, kadangi yra duomenų, kad daugumą alergijos maistui atvejų galima susieti su nefasuotais maisto produktais, dėl šios priežasties informacija vartotojams apie galimus alergenus turėtų būti teikiama visada. Tokiu būdu yra išplečiamas galiojantis reikalavimas ženklini ir nefasuotus alergenų turinčius maisto produktus, kuris dabar Bendrijos lygmeniu yra taikomas tik fasuotiems maisto produktams. Pagal naująsias taisykles taip pat bus privaloma nurodyti ne tik nefasuoto maisto, tačiau ir viešojo maitinimo įstaigose⁷⁵ tiekiamo maisto sudėtyje esančius alergenus. Kadangi nėra aiškiai numatyta koku būdu minėtas imperatyvas informuoti vartotoją galėtų būti įgyvendinamas viešojo maitinimo įstaigose, valstybėms narėms yra paliekama galimybė priimti nacionalines priemones⁷⁶ dėl tokių duomenų teikimo būdų, jų išraiškos ir pateikimo formų.

⁷⁴ Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyva 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklinimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo. [2000] OL L 109/29.

⁷⁵ Remiantis Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentu Nr. 1169/2011, viešojo maitinimo įstaiga - tai įstaiga (įskaitant transporto priemones ar stacionariai įrengtus arba kilnojamus prekystalius), pavyzdžiui, restoranai, valgyklos, mokyklos, ligoninės ir maitinimo paslaugas teikiančios įmonės, kuriose vykdant veiklą maistas paruošiamas taip, kad galutinis vartotojas jį jau galėtų vartoti.

⁷⁶ Valstybės narės nedelsdamos pateikia Komisijai tokių priemonių tekstus.

Taip pat svarbu pabrėžti, jog reglamente teisiškai naujai reglamentuojamas ir pats alergijas ar netoleravimą sukeliančių medžiagų arba produktų ženklavimo pateikimas, turintis atitikti šiuos reikalavimus: a) kai maisto produktas turi sudedamųjų dalių sąrašą: informacija turi būti nurodoma sudedamųjų dalių sąraše, aiškiai pateikiant į II priedo⁷⁷ sąrašą įtrauktos medžiagos arba produkto pavadinimą; į II priede pateiktą sąrašą įtrauktos medžiagos arba produkto pavadinimas pabrėžiamas pateikiant jį taip, kad jis aiškiai išsiskirtų iš kitų sąrašo sudedamųjų dalių, pavyzdžiui, pasirenkant tam tikrą šriftą, stilių arba fono spalvą; b) kai sudedamųjų dalių sąrašo nėra, duomenų nuorodą sudaro žodžiai „sudėtyje yra“, o po jų pateikiamas į II priede pateiktą sąrašą įtrauktos medžiagos arba produkto pavadinimas. Duomenų apie alergijas ar netoleravimą sukeliančių medžiagų buvimą nurodyti nereikalaujama tais atvejais, kai pačiame maisto produkto pavadinime aiškiai nurodyta atitinkama medžiaga arba produktas. Taigi Naujuoju reglamentu fasuotų maisto produktų sudedamųjų dalių sąraše pagrindinius alergenų bus reikalaujama atitinkamai paryškinti.

Tam, kad būtų išvengta nebūtinų įsipareigojimų ženklinant, bei tam, kad būtų užtikrintas geresnis vartotojų informavimas ir atsižvelgta į naujausią mokslo pažangą ir technines žinias, Komisija, naudodamasi teise priimti deleguotuosius aktus, sistemingai persvarsto ir prireikus atnaujina II priede pateiktą sąrašą. Pabrėžiamas būtinumas parengiamųjų darbų metu tinkamai konsultuotis, įskaitant konsultacijas ekspertų lygiu. Viena pagrindinių tokių insitucijų yra laikoma Europos maisto saugos tarnyba, kurios pagrindinė paskirtis yra teikti mokslinę informaciją ir mokslinę bei techninę paramą rengiant Bendrijos teisės aktus ir vykdant politiką visose srityse, turinčiose tiesioginį arba netiesioginį poveikį maisto bei pašarų saugai⁷⁸.

Lietuvoje galiojanti higienos norma HN 119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“, kuri, kaip minėta, perkelia Europos Sąjungos teisės aktų nuostatas, bei šios higienos normos padaryti pakeitimai⁷⁹, numato, jog bet kuri sudedamoji dalis, naudojama maisto produktų gamyboje ir išliekanti galutiniame produkte nors ir pakitusiu pavidalu, ir nurodyta 5 priede arba kilusi iš sudedamųjų dalių, nurodytų 5 priede, yra nurodoma etiketėje, pateikiant šios sudedamosios dalies pavadinimą. Toks nurodymas neprivalomas, jeigu parduodamo maisto produkto pavadinimas aiškiai nurodo atitinkamą sudedamąją dalį. Taigi šiuo pakeitimu į higienos normą HN 119:2002 įtraukiamas 5-asis priedas, teisiniame lygmenyje įtvirtinantis atitinkamai direktyvos 2000/13/EB

⁷⁷ Naujame reglamente alergijas arba netoleravimą sukeliančios medžiagos arba produktai yra pateikiami II priede. Šiame priede nurodyta informacija iš esmės atitinka direktyvos 2000/13/EB IIIa priede pateiktus duomenis.

⁷⁸ Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas Nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. [2002] OL L 31/1.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. spalio 29 d. įsakymas Nr. V-750 „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymo Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklinimas“ tvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 161-5892.

IIIa, bei Naujojo reglamento II priedus, bei teisiškai įpareigojantis maisto produktų gamintojus ar importuotojus ženklinti maisto produktus, kurių sudėtyje yra į 5-ą priedą įtrauktos medžiagos ar produkto.

Apibendrinant galima būtų teigti, jog į maisto alergenų, ypač dėl jų pavojingumo sveikatai, galiausiai buvo deramai atsižvelgta įtvirtinant atitinkamus teisės aktus, bei priimant savalaikius jų pakeitimus. Svarbu, kad maisto produktų vartotojams būtų suteikta informacija apie tai, ar maisto produkto sudėtyje yra maisto priedų, pagalbinių perdirbimo medžiagų ir kitų medžiagų arba produktų, turinčių moksliai įrodytą alerginį arba netoleravimo poveikį, kad vartotojai, ypač maistui alergiški ar jo netoleruojantys vartotojai, galėtų rinktis jiems saugius maisto produktus turėdami pakankamai informacijos. Taigi alergijos maistui pripažinimas aktualia visuomenės sveikatos problema leidžia kalbėti apie reikalingą ir tinkamą alergenų valdymą – jų ženklinimą, tinkamą informacijos pateikimą vartotojui⁸⁰.

1.3.3. Maistingumo ženklinimas

Pasauliniu mastu maistingumo ženklinimo nuostatos pirmą kartą buvo nustatytos dar 1985 m. Maisto kodekso maistingumo ženklinimo gairėse⁸¹, kurios apibrėžė nuostatas dėl savanoriško maistingumo informacijos pateikimo, atskirų maistingumo informacijos rodiklių pateikimo, bei šių rodiklių verčių apskaičiavimo. Verta paminėti, jog maistingumo ženklinimo gairės, priimtose 1985 m., yra ne kartą peržiūrėtos (atitinkamai 1993 m. bei 2011 m.), taip pat padarytos jų pataisos⁸² bei papildymas priedu (2011 m.).

Europos Sąjungoje, kaip ir pasauliniu mastu, maistingumo ženklinimo teisinis reglamentavimas taip pat nėra naujas dalykas. Kadangi Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyva 2000/13/EB neapėmė maistingumo ženklinimo, antrąją taip vadinama *horizontaliosios* maisto produktų ženklinimo teisine priemone (kartu su Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyva 2000/13/EB) tapo 1990 m. pasirodžiusi Tarybos direktyva 90/496/EEB dėl maisto produktų maistingumo ženklinimo⁸³. Šio teisės akto vieni iš pagrindinių tikslų, kaip teigiama direktyvos preambulėje, yra maistingumo ženklinimo įvedimas, siekiant

⁸⁰ Kavaliūnas, A., *et al.* Alergijos maistui epidemiologija: rizikos veiksniai, paplitimas, reikšmė. *Visuomenės sveikata*. 2010, 4(51): 35–44.

⁸¹ Codex Guidelines on Nutrition Labelling (CAC/GL 2 - 1985) (Rev.1 1993). Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations / World Health Organization, 1993.

⁸² Maisto kodekso maistingumo ženklinimo gairėse atliktos pataisos atitinkamai 2003 m., 2006 m., 2009 m., bei 2010 m.

⁸³ Tarybos 1990 m. rugsėjo 24 d. direktyva 90/496/EEB dėl maisto produktų maistingumo ženklinimo. [1990] OL L 276/40.

prisidėti prie visuomenės švietimo mitybos srityje. Taip pat akcentuojama, jog pagrindinių mitybos principų žinojimas ir tinkamas maisto produktų maistingumo ženklavimas gerokai palengvintų vartotojo galimybę pasirinkti jo poreikius atitinkantį maisto produktą. Nors maistingumo ženklavimo standartizavimas iškeliamas kaip vienas pagrindinių tikslų, tačiau maisto produktams, ant kurių nėra maistingumo ženklavimo, leidžiama laisvai cirkuluoti. Be to, rengiant šioje direktyvoje nustatytas taisykles ir darant jų pataisas, turi būti atsižvelgta ir į Maisto kodekso komisijos (lot. Codex Alimentarius) rekomendacijas dėl maistingumo ženklavimo. Taigi galima būtų teigti, jog šie teisės aktai tam tikra prasme vienas kitą papildo, o Tarybos priimtą direktyvą 90/496/EEB būtų galima laikyti 1985 m. Maisto kodekso komisijos priimtų gairių tęsinium.

Sąvoka „maistingumo ženklavimas“ apima maisto produkto etiketėje pateikiamą informaciją apie energetinę produkto vertę ir maistines medžiagas. Maistinė medžiaga – tai baltymai, angliavandeniai, riebalai, skaidulinės medžiagos, natris, vitaminai ir mineralai bei medžiagos, kurios priklauso arba sudaro vieną iš šių kategorijų⁸⁴. Lietuvos higienos normoje HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ pateiktas „maistingumo ženklavimo“ sąvokos apibrėžimas iš esmės atkartoja Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintą šios sąvokos turinį, bei apima ženklavimą maisto produktus etiketėje pateikiamą informaciją apie energetinę vertę ir šias maistines medžiagas: baltymus, angliavandenius, riebalus, skaidulines medžiagas, natrij, vitaminus ir mineralines medžiagas. Teisės aktuose akcentuojama, jog tam, kad pateikiama informacija apie maistingumą pasiektų eilinį vartotoją ir atitiktų savo paskirtį, ši informacija turi būti paprasta ir lengvai suprantama.

Kad informaciją apie maisto produktų maistingumą teisingai suvoktų ir ja galėtų pasinaudoti kuo didesnė visuomenės dalis, pasaulyje reglamentuojant maistingumo ženklavimą yra svarbu atsižvelgti į esamas sveikos mitybos rekomendacijas bei gyventojų požiūrį ir jų poreikius⁸⁵. Būtent todėl atskirose šalyse nustatyti maistingumo ženklavimo reikalavimai dėl jo nurodymo sąlygų, atskirų rodiklių pateikimo, maisto produktų, kuriuos ženklavimą būtina nurodyti maistingumą, sąrašo yra itin skirtingi. Maistingumo ženklavimo privalomumo variaciją parodo šie pavyzdžiai: maistingumo ženklavimas privalomas Izraelyje (nuo 1993 m.), Jungtinėse Amerikos Valstijose (nuo 1994 m.), Brazilijoje (nuo 2001 m.), Australijoje ir Naujojoje Zelandijoje (nuo 2002 m.), Kanadoje ir Malaizijoje (nuo 2003 m.), Argentinoje, Urugvajuje ir Paragvajuje (nuo 2006 m.), Honkonge ir Pietų Afrikos Respublikoje numatoma jį nustatyti privalomu, tuo tarpu kai kuriose

⁸⁴ Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamentas Nr. 1924/2006 dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą. [2006] OL L 404.

⁸⁵ Van Den Wijngaart, A.W. Nutrition labeling: purpose, scientific issues and challenges. *Asia Pacific Journal of Clinical Nutrition*. 2002, 11(2): 68–71.

pasaulio valstybėse (Pakistanė, Egipte, Dominikos Respublikoje, Jordanijoje ir kt.) apskritai nėra jokių nacionalinių taisyklių, reglamentuojančių maistingumo ženklino informacijos pateikimą⁸⁶. Tačiau visgi daugumoje pasaulio šalių, įskaitant Europos Sąjungos valstybes, įprastų maisto produktų maistingumo ženklino yra neprivalomas. Tik ženklino specialios paskirties maisto produktus⁸⁷ atsiranda reikalavimas produkto etiketėje nurodyti jų maistingumą.

Taigi Europos Sąjungoje, kaip ir Lietuvoje, maistingumo ženklino privalomu tampa maisto produkto etiketėje pateikiant mitybinį teiginį, t.y. teiginį apie maisto produkto maistingumą. Remiantis teisės aktais⁸⁸, teiginys apie maistingumą – tai teiginys, kuriuo tiesiogiai ar netiesiogiai teigiama ar užsimenama, kad produktas turi tam tikrų naudingų maistinių savybių dėl: a) energijos (kaloringumo), kurią jis i) suteikia, ii) suteikia mažesnę ar didesnę kiekį, arba iii) nesuteikia, ir (arba) b) maistinių arba kitų medžiagų, kurių i) jis turi, ii) turi mažesnę ar didesnę kiekį arba iii) neturi. Kadangi pastebima tendencija, jog vis daugiau maisto produktų Europos Sąjungoje yra ženklino bei reklamuojama, produktų etiketėse pateikiant teiginius apie maistingumą⁸⁹, nuo 2007 m. Europos Sąjungoje įsigaliojo bei yra taikomas Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamentas Nr. 1924/2006 dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą. Šio reglamento priede yra įtvirtinamas leidžiamų ant maisto produkto etiketės pateikti teiginių apie maistingumą sąrašas⁹⁰, bei nustatomos šių teiginių pateikimui taikomos sąlygos. Minėtas teisės aktas taip pat svarbus tuo, jog akcentuoja būtinumą atsižvelgti į mokslinių teiginių įrodymą - teisiškai įpareigoja⁹¹ maisto verslo operatorius vartojant teiginius apie maistingumą ir sveikatingumą juos pagrįsti, atsižvelgiant į turimų mokslinių duomenų visumą. Teiginys apie maistingumą arba sveikatingumą ant maisto produkto etiketės apskritai neturėtų būti pateikiamas, jeigu jis neatitinka visuotinai pripažintų mitybos ir sveikatingumo principų, arba skatina ar toleruoja perdėtą bet kurio maisto produkto vartojimą arba prieštarauja geros mitybos praktikai. Taigi tokiu būdu siekiama išvengti galimo vartotojų klaidinimo dėl pateikiamų netikslių ar prieštaringų teiginių. Be to, kaip

⁸⁶ Hawkes, C. *Nutrition labels and health claims: the global regulatory environment*. France, World Health Organization, 2004.

⁸⁷ Remiantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. gruodžio 22d. įsakymu Nr. 666 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 107:2001 „Specialios paskirties maisto produktai“ patvirtinimo“, specialios paskirties maisto produktas – tai toks produktas, kuris dėl savo specialios sudėties arba gamybos proceso skiriasi nuo įprastų maisto produktų bei specialios medicininės paskirties maisto produktų ir skirtas vartoti tam tikroms žmonių grupėms charakteristikoje nurodytais mitybos tikslais.

⁸⁸ Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamentas Nr. 1924/2006 dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą. [2006] OL L 404.

⁸⁹ Parker, B.J. Food for health. *Journal of Advertising*. 2003, 32(3): 47–55.

⁹⁰ Siekiant neatsilikti nuo mokslo ir technikos raidos, Komisijai, pasikonsultavus su Europos maisto saugos tarnyba, paliekama teisė prireikus patikslinti teiginių apie maistingumą sąrašą.

⁹¹ Valstybių narių kompetentingoms institucijoms suteikiama teisė iš maisto verslo operatoriaus arba produktą į rinką pateikiančio asmens pareikalauti pateikti visus Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamento Nr. 1924/2006 atitiktį įrodančius dokumentus ir duomenis.

viena iš teiginių apie maistingumą ir sveikatingumą naudojimo sąlygų yra įtvirtinama tai, jog vartoti teiginius apie maistingumą ir sveikatingumą leidžiama tik tuo atveju, jei galima tikėtis, kad teiginiuose nurodytą teigiamą poveikį supras vidutinis vartotojas. Vertinimo kriterijumi pasirenkamas vidutinis vartotojas, kuris, pagal Europos Sąjungos Teisingumo Teismo išaiškinimą, yra pakankamai gerai informuotas, atidus bei atsargus, atsižvelgiant į socialinius, kultūrinius ir kalbinius veiksnius⁹². Apibendrintai galima būtų teigti, jog maisto produktų maistingumo ženklavimas Europos Sąjungoje, taigi ir Lietuvoje, yra neprivalomas. Taigi ant kiekvieno fasuoto maisto produkto informacijos apie energetinę vertę ar tame produkte esančių maistinių medžiagų kiekį galime ir nerasti. Privalomas tokios informacijos pateikimas ženklinant maisto produktus tampa nurodant tam tikrą mitybinį teiginį maisto produkto etiketėje, arba jį reklamuojant.

Kaip jau buvo analizuota šio darbo 1.3.1. poskyryje, naujasis Europos Sąjungos reglamentas Nr. 1169/2011, kaip vieną iš privalomų maisto produkto etiketėje pateiktinų informacijos grupių, įvirtina maistingumo ženklavimą. Tam, kad darbe būtų išlaikytas sąvokų tikslumas, svarbu pabrėžti, jog Naujajame reglamente, vietoje sąvokos „maistingumo ženklavimas“, naudojamas terminas „maistingumo deklaracija“. Taigi privalomoje maistingumo deklaracijoje yra nurodoma ši informacija: a) energinė vertė; ir b) riebalų, sočiųjų riebalų rūgščių, angliavandenių, cukrų, baltymų ir druskos⁹³ kiekiai. Privalomos maistingumo deklaracijos turinys gali būti papildytas nurodant vienos arba kelių šių medžiagų kiekius: a) mononesočiųjų riebalų rūgščių; b) polinesočiųjų riebalų rūgščių; c) poliolių; d) krakmolo; e) skaidulinių medžiagų; f) vitaminų ar mineralinių medžiagų, kurių kiekiai yra dideli. Tam, kad vartotojui būtų sudaryta galimybė palyginti maisto produktus, esančius skirtingo dydžio pakuotėse, ir toliau išlieka reikalavimas pateikti privalomą 100 g arba 100 ml produkto maistinės vertės nuorodą (kartu su rekomenduojamomis dienos normomis ar be jų), prireikus leidžiama teikti papildomą porcijos maistinės vertės nuorodą. Tam, kad būtų išvengta nereikalingos naštos maisto verslo operatoriams, Europos Sąjungos teisės aktai numato galimybę tam tikrų kategorijų maisto produktams, t.y. tiems, kurie yra neperdirbti arba kurių atveju informacija apie maistingumą nėra vartotojų sprendimą pirkti lemiantis veiksnys, arba kurių išorinė pakuotė per maža⁹⁴, kad joje būtų galima nurodyti privalomus ženklavimo reikalavimus, netaikyti privalomos nuostatos pateikti maistingumo deklaraciją, jeigu pareiga teikti tokią informaciją nėra numatyta kitose Sąjungos taisyklėse.

⁹² Case C-210/96, *Gut Springenheide GmbH, Rudolf Tusky v Oberkreisdirektor des Kreises Steinfurt — Amt für Lebensmittelüberwachung* [1998] I-04657.

⁹³ Kadangi svarbu užtikrinti, kad galutinis vartotojas lengvai suprastų ženklinant pateiktą informaciją, todėl ženklinant maisto produktus vietoje atitinkamo termino „natris“ vartojamas terminas „druska“.

⁹⁴ Per maža pakuotė yra laikoma tokia maisto pakuotė, kurios didžiausias paviršiaus plotas yra mažesnis nei 25 cm².

Atskirai turėtų būti išanalizuota dar viena Naujojo reglamento įtvirtinama naujovė, susijusi su maistingumo deklaracijos pateikimu maisto produktų etiketėse. Kadangi vartotojams gali būti painu, jei dalis informacijos apie maistingumą būtų pateikiama pagrindiniame regėjimo lauke⁹⁵, paprastai vadinamame priekine pakuotės puse, o dalis kitoje, pavyzdžiui, užpakalinėje pakuotės pusėje, todėl nustatomas imperatyvas maistingumo deklaraciją pateikti tame pačiame regėjimo lauke⁹⁶. Be to, leidžiama svarbiausią informacijos apie maistingumą dalį savanoriškai kartoti pagrindiniame regėjimo lauke, siekiant padėti vartotojams lengviau pamatyti svarbiausią informaciją apie maistingumą perkant maisto produktus.

Tam, kad pateikiama informacija apie maistingumą būtų patraukli vidutiniam vartotojui ir atitiktų savo informavimo paskirtį, ji turėtų būti paprasta ir lengvai suprantama, atsižvelgiant į esamą žinių apie mitybą lygį. Todėl be reikalavimo visą maistingumo deklaraciją pateikti tame pačiame regėjimo lauke, numatoma bendra, su tam tikromis išimtimis, šios informacijos pateikimo forma - duomenys pateikiami lentelės forma, o skaičiai išdėstomi stulpeliu. Jei vietos trūksta, informaciją leidžiama išdėstyti eilutėmis. Kalbant apie maistingumo deklaracijos pateikimo formą svarbu pabrėžti, jog egzistuoja tam tikros įvairios maistingumo ženklavimo pateikimo galimybės, pavyzdžiui, emblema, sudėtinis ženklavimas šviesoforo principu, maistingumo lentelės⁹⁷. Mokslininkai tiria vartotojų įpročius ir veiksnius, kurie padėtų atkreipti vartotojo dėmesį į sveikesnius maisto produktus. Tyrimų⁹⁸ metu nustatyta, jog taip vadinamu šviesoforo formato principu pateiktas produkto maistingumas, kai maisto produkto etiketėje naudojami raudonos, geltonos ir žalios spalvos simboliai, nurodantys druskos, riebalų ir kitų maistinių medžiagų lygius, labiausiai padėjo vartotojams greitai atpažinti ir pasirinkti sveikesnį maisto produktą. Toks maistingumo ženklavimas ir dabar naudojamas Jungtinėje Karalystėje, jį remia Britanijos Širdies Fondas (angl. British Heart Foundation) bei Britų Medicinos Asociacija (angl. British Medical Association), tačiau Europos Sąjungos lygmeniu priimant Naująjį reglamentą atsisakyta privalomo minėto šviesoforo principo pateikiant maistingumo ženklavimą.

⁹⁵ Remiantis Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentu Nr. 1169/2011, pagrindinis regėjimo laukas – pakuotės regėjimo laukas, kurį vartotojui pirkimo metu lengviausia pamatyti iš pirmo žvilgsnio ir kuris padeda vartotojui nedelsiant identifikuoti produktą pagal jo savybes ar pobūdį ir, prireikus, pagal jo registruotąjį prekės pavadinimą. Jei pakuotė turi keletą identiškų pagrindinių regėjimo laukų, pagrindiniu regėjimo lauku laikomas tas, kurį pasirinko maisto verslo operatorius.

⁹⁶ Remiantis Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentu Nr. 1169/2011, regėjimo laukas – visas pakuotės paviršius, kuriame pateiktą informaciją galima perskaityti iš vieno regėjimo taško.

⁹⁷ Van Herpen, E.; Van Trijp Hans, C.M. Front-of-pack nutrition labels. Their effect on attention and choices when consumers have varying goals and time constraints. *Appetite*. 2011, 57: 148–160.

⁹⁸ Niezurawski, L. Determinants of custom satisfaction on the market of selected dairy products. *Polish Journal of Food and Nutrition Sciences*. 2006, Vol. 15, No. 56, SI 1:155–160.

Maistingumo deklaracijos įtraukimas į privalomos etiketėje pateikti informacijos sąrašą leidžia teigti, jog įsigaliojus Naujajam reglamentui maistingumo ženklavimas daugumai fasuotų maisto produktų taps privalomas ir tai laikytina perėjimu nuo savanoriško maistingumo ženklavimo prie privalomo. Manytina, jog reikalavimas nurodyti abi maistingumo ženklavimo dalis, t.y. ir energetinę vertę, ir atitinkamas maistines medžiagas, tame pačiame regėjimo lauke, bei jas pateikiant aiškia forma, suteiks vartotojui geresnę galimybę pasirinkti jo asmeninius poreikius atitinkančią mitybą, sudarys sąlygas greičiau ir efektyviau palyginti maisto produktus prieš juos įsigyjant.

1.4. Ženklavimo informacijos pateikimo reikalavimai

Bet kokios maisto produktų ženklavimo taisyklės visų pirma turėtų būti kuriamos siekiant informuoti ir apsaugoti vartotoją. Taigi vienu iš svarbiausių maisto produktų ženklavimo tikslų tampa siekis kaip įmanoma aiškiau ir suprantamiau pateikti informaciją apie maisto produktą.

Pagal Europos Sąjungos teisės aktais⁹⁹ nustatytas maisto produktų ženklavimo taisyklės, informacija, skirta maisto produkto vartotojui, turi būti nurodoma ant produkto pakuotės arba prie jos pritvirtintos etiketės. Be to, ši informacija turi būti pateikta gerai matomoje vietoje, kad būtų lengva ją įžiūrėti, perskaityti ir neįmanoma ištrinti. Vartotojui skirta informacija jokių būdu neturėtų būti paslėpta, neryški arba uždengta kitais įrašais arba piešiniais, taigi nepridengta skambiais reklamos šūkiomis. Taip pat reikalaujama, jog informacija apie maisto produkto pavadinimą, grynąjį produkto kiekį, minimalų tinkamumo vartoti terminą ir daugiau kaip 1,2 tūrio proc. alkoholio turinčių gėrimų faktinę alkoholio koncentraciją turi būti tame pačiame regėjimo lauke. Minėtus reikalavimus išlaiko ir Naujasis reglamentas Nr. 1169/2011, išskyrus reikalavimą tame pačiame regėjimo lauke pateikti minimalų tinkamumo vartoti terminą.

Kad informacija, skirta vartotojui, jį pasiektų, aktualiais klausimais tampa informacijos pateikimo kalba bei įskaitomumas. Todėl dar vienas svarbus reikalavimas pateikiant informaciją - tai pateikti ją vartotojui suprantama kalba. Europos Sąjungos valstybė narė, kurioje buvo pagamintas maisto produktas, gali nustatyti, kad jos teritorijoje minėta privaloma ženklavimo informacija būtų nurodyta viena arba keliomis jos pačios nustatytomis oficialiomis Bendrijos kalbomis. Teisės aktai taip pat neprieštarauja, jog ženklavimo informacija būtų nurodyta keliomis kalbomis. Kalbant apie ženklavimo informacijos įskaitomumą, tenka pripažinti, jog tai aktuali problema ne tik Lietuvai, bet

⁹⁹ Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyva 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklavimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo. [2000] OL L 109/29.

ir kitoms Europos Sąjungos valstybėms narėms. Daugelio Islandijos, Norvegijos, Danijos, Švedijos ir Suomijos gyventojų nuomone, siekiant pagerinti informacijos įskaitomumą, svarbu nustatyti reikalavimus dėl minimalaus šrifto dydžio¹⁰⁰. Daugiau kaip pusė respondentų Lietuvoje atlikto tyrimo¹⁰¹ duomenimis taip pat mano, kad tokios priemonės įgyvendinimas pagerintų ženklavimo informacijos įskaitomumą¹⁰². 2008 m. sausio 30 d. Europos Komisijos priimtame pasiūlyme dėl Reglamento projekto dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams¹⁰³, kurio tikslas - atnaujinti ir tobulinti Europos Sąjungos maisto produktų ženklavimo reikalavimus, kad vartotojams būtų aiškiai ir suprantamai pateikiama svarbiausia reikiama informacija, bandoma spręsti minėtą problemą nustatant minimalų 3 mm šrifto dydį¹⁰⁴ duomenims ant pakuotės ar etiketėse pateikti. Tačiau dauguma valstybių narių tam prieštaravo, kadangi: maisto produktų pakuotės dydis yra ribotas; dažniausiai ženklavimo informacija pateikiama daugeliu kalbų; didesnių pakuočių gaminimas pareikalautų didesnių sąnaudų, kurias tektų padengti vartotojams.

Galima teigti, jog Europos Sąjungos teisės aktų leidėjai galiausiai mėgins išspręsti įskaitomumo problemą Naujuoju reglamentu - susitarta dėl teksto mažiausio šrifto dydžio, naudojamo etiketėse. Taigi reglamentu nustatomas minimalaus šrifto, leidžiamo pateikti ant maisto produkto etiketės, dydis bus lygus ar didesnis kaip 1,2 mm. Išimtis daroma maisto pakuotėms, kurių didžiausias paviršius mažesnis nei 80 cm² - ant tokių pakuočių pateiktos informacijos šriftą leidžiama sumažinti iki 0,9 mm, tačiau kartu visgi išlieka reikalavimas minimalaus šrifto dydžiui, nors ir sumažintam. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ženklavimo informacijos įskaitomumui turi įtakos ne tik šrifto dydis, bet ir nemenkas skaičius kitų veiksnių, tokių kaip fono ir šrifto spalvų kontrastas, spausdinimo kokybė, tarpai tarp eilučių ir panašūs veiksniai. Tačiau reikia pastebėti, kad teisės aktais nėra numatyta jokių konkrečių išmatuojamų šios informacijos įskaitomumo įvertinimo kriterijų.

Europos Sąjunga sprendžia šias ir įvairias kitas informacijos maisto produktų etiketėse pateikimo problemas kurdama naujus ir keisdama, atnaujindama teisės aktus. Europos Komisija skatina valstybes nares atlikti tyrimus apie gyventojų informuotumą apie maisto produktų

¹⁰⁰ Nordic Council of Ministers. Food Labelling. Report from a Nordic Seminar, Oslo, Norway, 2006;601. Denmark: Ekspressen Tryk & Kopicenter, 2006.

¹⁰¹ 2007 m. balandžio–birželio mėn. Respublikinis mitybos centras (nuo 2008 m. spalio 1 d. – Valstybinis aplinkos sveikatos centras) vykdė Lietuvos suaugusiųjų gyventojų faktinės mitybos, mitybos ir gyvenimo įpročių, informuotumo apie maisto produktų ženklavimą ir ženklavimo informacijos poreikius bei jų sąsajas su mityba tyrimą.

¹⁰² Chmieliauskaitė, I., *et al.* Lietuvos suaugusiųjų gyventojų nuomonės apie maisto produktų ženklavimą tyrimas. *Visuomenės sveikata*. 2009, 1(44): 43–49.

¹⁰³ Europos Komisijos 2008 m. vasario 7 d. pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento dėl informacijos apie maistą pateikimo vartotojams. KOM(2008) 40 galutinis.

¹⁰⁴ Minėtas mažiausias šrifto dydis būtų netaikomas pakuotėms ar tarai, kurių didžiausias paviršiaus plotas mažesnis nei 10 cm².

ženklimą bei ženklavimo informacijos poreikius ir jų sąsajas su mityba, siekdama nustatyti, kaip reikėtų tobulinti maisto produktų ženklimą reglamentuojančius teisės aktus, kad jie labiau atitiktų gyventojų lūkesčius ir įgalintų juos sveikiau maitintis¹⁰⁵.

¹⁰⁵ Chmieliauskaitė, I., *et al.* Lietuvos suaugusiųjų gyventojų nuomonės apie maisto produktų ženklimą tyrimas. *Visuomenės sveikata*. 2009, 1(44): 43–49.

2. REIKALAVIMŲ ŽENKLINANT EKOLOGIŠKUS IR MAISTO PRIEDŲ TURINČIUS PRODUKTUS TEISINIO REGULIAVIMO ANALIZĖ

Šiame skyriuje bus nagrinėjamas ekologiškų maisto produktų ženklinimo, bei maisto priedų turinčių maisto produktų ženklinimo teisinis reglamentavimas. Pasirinkti būtent šių kategorijų maisto produktų analizę paskatino tokie motyvai: remiantis Eurobarometro¹⁰⁶ 2010 m. atliktos apklausos duomenimis¹⁰⁷, paaiškėjo, jog tik 13 % Lietuvoje apklaustų žmonių sugebėjo tinkamai atpažinti Europos Sąjungos ekologinės gamybos ženklinimą (logotipą), tuo tarpu teisingai įvardijusių minėtą logotipą Europos Sąjungos valstybių narių vidurkis siekia 34 %. Galima daryti prielaidą, jog nesugebėdamas atpažinti ir suprasti šios maisto produktų grupės ženklinimo, vartotojas nežino kokį maisto produktą renkasi vartoti. Taip pat vienu iš motyvų tapo pastaruoju metu masinės informacijos priemonėmis įvairiais būdais pateikiama informacija apie padidėjusį visuomenės susidomėjimą minėtų produktų kategorijų (ypatingai maisto priedų¹⁰⁸) vartojimo tikslingumo, jų ženklinimo ar galimo klaidinimo, klausimais. Todėl manytina, jog skaitančiam šį magistro darbą asmeniui, greičiausiai - ir vartotojui, gali būti suteikta tam tikros naudingos informacijos. Kadangi kiekvienai iš šių maisto produktų kategorijų priskiriamas atskiras ženklinimas, tad tikimasi, jog pateikta teisinė analizė skaitytojui padės įgyti naujų žinių, bei suteiks galimybę pasirinkti maisto produktus, atitinkančius vartotojo poreikį, turint atitinkamos reikiamos informacijos.

2.1. Ekologiškų maisto produktų ženklinimo teisinio reglamentavimo analizė

2.1.1. Ekologinio ūkininkavimo metodo samprata, teisinis reglamentavimas

Ekologiškų maisto produktų ženklinimas yra neatsiejamas nuo ekologinio ūkininkavimo, t.y. tam tikro metodo, būdo, kuriuo šie produktai yra pagaminami ar užauginami. Dėl šios priežasties tikslinga būtų išanalizuoti ekologinio ūkininkavimo teisinį reglamentavimą, atskleisti šios sąvokos sampratą.

¹⁰⁶Special Eurobarometer Nr. 342. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_342_en.pdf [žiūrėta 2011-11-05].

¹⁰⁷ Eurobarometro Nr. 342 apklausa buvo vykdoma visose Europos Sąjungos valstybėse narėse 2010 m. vasario 26 d. - balandžio 1 d., apklausti 53402 žmonės. Lietuvoje ši apklausa vyko 2010 m. vasario 26 d. – kovo 25 d., apklausti 2032 žmonės.

¹⁰⁸ Special Eurobarometer Nr. 354. Prieiga per internetą: <http://www.efsa.europa.eu/en/factsheet/docs/sreporten.pdf> [žiūrėta 2011-12-09].

Ekologinio žemės ūkio pradininkai įvairiai vadina savo veiklą, todėl pasaulyje buvo pradėti vartoti skirtingi ekologinio žemės ūkio pavadinimai. Šis pavadinimas dažnai priklauso nuo šalies kalbos, pavyzdžiui: angliškai kalbančiose šalyse toks ūkis vadinamas organiniu, vokiškai ir prancūziškai - biologiniu ar bioorganiniu, Šiaurės šalyse, Lenkijoje - ekologiniu¹⁰⁹. Kiekvienas šių pavadinimų nusako svarbiausias tausojamojo ūkio, kitaip tariant – ekologinio ūkio, idėjas ir koncepcijas. Žodis „organinis“ čia reiškia ne tik organines trąšas, bet ir teiginį, kad ūkis yra vientisas organizmas, kuriame turi būti kompleksiška sprendžiami jo egzistavimo klausimai. Žodis „ekologinis“ reiškia, kad daugiausia dėmesio kreipiamas į ūkio ir aplinkos sąveiką, aplinkos taršą. „Biologinis“ pabrėžia, kad ūkyje yra labai svarbu dirvožemio biologinis aktyvumas, biologinės kovos su augalų kenkėjais, ligomis metodai ir pan. Svarbu akcentuoti, jog pastaruoju metu visi šie pavadinimai pripažįstami lygiaverčiais ir yra laikomi sinonimais.

Sąvoka ekologinė gamyba, kaip teigiama Europos Sąjungos Tarybos reglamente Nr. 834/2007¹¹⁰, apima gamybos metodo naudojimą laikantis nustatytų taisyklių visais gamybos, paruošimo ir platinimo etapais. Tuo tarpu gamybos, paruošimo ir platinimo etapai apima visus etapus nuo ekologiško produkto pirminės gamybos (imtinai) iki jo saugojimo, perdirbimo, transportavimo, pardavimo ar tiekimo galutiniam vartotojui (imtinai), ir, atitinkamais atvejais, ženklavimo, reklamos, importo, eksporto ir subrangos veikla. Aukščiau paminėto reglamento preambulėje galima rasti platesnį ir išsamesnį paaiškinimą: ekologinė gamyba – tai bendra ūkio valdymo ir maisto produktų gamybos sistema, apimanti geriausią aplinkosaugos praktiką, didelę biologinę įvairovę, gamtos išteklių išsaugojimą, aukštų gyvūnų gerovės standartų taikymą ir gamybos būdą, atsižvelgiant į tam tikrų vartotojų teikiamą pirmenybę produktams, pagamintiems naudojant natūralias medžiagas ir procesus. Apskritai Europos Sąjungoje ekologine gamyba yra siekiama šių bendrųjų tikslų: a) sukurti žemės ūkio tvaraus valdymo sistemą; b) siekti gaminti aukštos kokybės produktus; c) siekti gaminti daug įvairių maisto ir kitų žemės ūkio produktų, patenkinančių prekių, pagamintų naudojant aplinkai, žmonių sveikatai, augalų sveikatai ar gyvūnų sveikatai ir gerovei nekenkiančius procesus, vartojimo paklausą. Todėl galima teigti, jog ekologinės gamybos metodas vaidina dvigubą vaidmenį visuomenėje: taip sukuriama specifinė rinka, tenkinanti vartotojų paklausą ekologiškiems produktams, o taip pat taip teikiama nauda visuomenei, prisidedant prie aplinkos apsaugos bei gyvūnų gerovės ir kaimo plėtros.

¹⁰⁹ Stukas, R. Ekologiškas maistas ir jo reikšmė sveikatai. *Slauga. Mokslas ir praktika*. 2007, Nr. 2(122): 10–14.

¹¹⁰ Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentas Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo ir panaikinantis Reglamentą (EEB) Nr. 2092/91. [2007] OL L 189.

Kalbant apie Europos Sąjungos teisės aktus, reglamentuojančius ekologiškų produktų gamybą, kontrolę ir ženklimą, ir pateikiant trumpą istorinį ekskursą, pradėti reikėtų nuo 1991-ųjų metų. Būtent 1991 m. Taryba Reglamentu (EEB) Nr. 2092/91¹¹¹ pirmą kartą nustatė ekologinio ūkininkavimo ir ekologinės maisto produktų gamybos Bendrijoje pagrindus. Pirmiausia šis ekologinio ūkininkavimo reglamentas buvo taikomas tik augaliniams produktams, o papildomos nuostatos, skirtos gyvūninės kilmės produktams, buvo priimtos vėliau¹¹². Šios taisyklės apėmė pašarus, ligų prevenciją, veterinarinį gydymą, gyvūnų apsaugą, bendrusius gyvulių veislininkystės principus ir gyvulių mėšlo naudojimą. Genetiškai modifikuotų organizmų (toliau – GMO) ir iš jų pagamintų produktų naudojimas buvo griežtai pašalintas iš ekologinės gamybos. Kartu šiuo reglamentu buvo patvirtintas ekologiškų produktų importas iš trečiųjų šalių, kurių gamybos kriterijai ir kontrolės sistemos galėjo būti pripažįstamos lygiavertėmis taikomoms Europos Sąjungoje. Taigi iš esmės minėtas Tarybos reglamentas buvo priimtas tam, jog gamintojų ir pirkėjų labai produktams, kurių etiketėse yra naudojamos nuorodos apie ekologišką produktų kilmę, būtų nustatytos būtiniausios taisyklės, kurių privaloma laikytis, kad būtų galima pateikti taip paženklintus produktus. Tačiau nuolatinio papildymo ir keitimo proceso¹¹³ rezultatas buvo toks, kad Reglamentas (EEB) Nr. 2092/91 tapo itin sudėtingas ir platus. Dėl šios priežasties, praėjus daugiau nei dešimčiai metų, bei vykstant sparčiai ekologinio ūkininkavimo plėtrai (pirmiausia dėl to, jog per šį laikotarpį prie Europos Sąjungos prisijungė daugiau valstybių), Europos Sąjungoje buvo pradėtas ekologinio ūkininkavimo teisinių pagrindų persvarstymo procesas. 2001 m. pirmininkaujant Švedijai, Taryba, atsižvelgdama į valstybių narių ekologinio žemės ūkio sektoriaus plėtrą ir į 1999 m. Austrijoje ir 2001 m. Danijoje vykusias ekologiškų maisto produktų konferencijas, paragino Komisiją pasiūlyti Europos veiksmų planą, skirtą ekologiškiems maisto produktams ir ekologiniam ūkininkavimui. Veiksmų plane buvo prašoma suformuluoti ekologinio sektoriaus plėtros politikos pagrindą ateinantiems metams, taip sukuriant bendrą strateginę viziją, kaip ekologinis ūkininkavimas prisidėtų prie bendrosios žemės ūkio politikos įgyvendinimo. Vykdamas veiksmų planą surengta daug konsultacijų, įskaitant ekspertų grupės posėdžius, internetines konsultacijas su visuomene, taip pat 2004 m. surengtą viešąjį svarstymą. Po šių konsultacijų padarytos labai svarbios išvados reguliavimo srityje: reikia nustatyti išsamesnius ekologinio ūkininkavimo principus ir tikslus, svarbu išsaugoti patikrinimų sistemos vientisumą, reikia sutvarkyti prastai dėl nacionalinių ir privačių logotipų ir standartų veikiančią vidaus rinką, užbaigti rengti ir pataisyti standartus ir nustatyti

¹¹¹ Tarybos 1991 m. birželio 24 d. reglamentas Nr. 2092/91 dėl ekologinės žemės ūkio produktų gamybos ir nuorodų apie tokią gamybą ant žemės ūkio ir maisto produktų. [1991] OL L 198.

¹¹² 1999 m. buvo priimtos papildomos gyvulininkystės taisyklės.

¹¹³ Tarybos reglamentas Nr. 834/2007 iš dalies buvo keistas penkiasdešimčia Europos Sąjungos teisės aktu.

veiksmingesnes importo nuostatas¹¹⁴. Taigi tokiu būdu, po ilgų, dar 2005 m. pradėtų svarstymų, Europos Sąjungos žemės ūkio ministrai 2007 m. birželio mėn. vykusiame Tarybos posėdyje pritarė naujam Tarybos reglamentui Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo¹¹⁵. Juo nustatomi bendri tikslai ir principai, kuriais grindžiamos pagal šį reglamentą nustatytos taisyklės dėl: a) ekologiškų produktų gamybos, paruošimo ir platinimo visų etapų bei jų kontrolės; b) nuorodų, žyminčių ekologinę gamybą, naudojimo ženklinant ir reklamuojant.

Naujajį Europos Sąjungos ekologinės gamybos reglamentavimą papildė ir 2008 m. priimti du nauji Komisijos reglamentai: Komisijos reglamentas Nr. 889/2008 kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo įgyvendinimo taisyklės dėl ekologinės gamybos, ženklinimo ir kontrolės¹¹⁶, bei Komisijos reglamentas Nr. 1235/2008 kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 įgyvendinimo taisyklės dėl ekologiškų produktų importo iš trečiųjų šalių¹¹⁷. Komisijos reglamentu Nr. 889/2008 reglamentuojama visų lygių augalininkystė ir gyvulininkystė – nuo žemės apdirbimo ir gyvūnų laikymo iki ekologiško maisto perdirbimo, platinimo ir jo kontrolės. Jame pateikiamos išsamios techninės detalės, todėl daugeliu aspektų šį reglamentą galima būtų laikyti Tarybos reglamento Nr. 834/2007 tęsiniu. Tuo tarpu Komisijos reglamentu Nr. 1235/2008 nustatomos išsamios reikalavimus atitinkančių produktų importo ir produktų, kuriems suteikiamos lygiavertės garantijos, importo taisyklės. Įsigaliojus¹¹⁸ minėtiems teisės aktams ekologinę gamybą reglamentuojančių teisės aktų taikymo sritis yra išplečiama – įtraukti nauji ekologiški produktai, pavyzdžiui, ekologiški akvakultūros¹¹⁹ produktai, jūros dumbliai ir mielės. Ateityje numatoma priimti naujas ekologiško vyno gamybos nuostatas. Nors į naujus teisės aktus nėra įtraukiama viešojo maitinimo veikla¹²⁰, teisės aktai leidžia valstybėms narėms taikyti nacionalines taisykles

¹¹⁴ Europos Komisijos 2005 m. gruodžio 21 d. pasiūlymas dėl Tarybos Reglamento dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo KOM(2005) 671 galutinis.

¹¹⁵ Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentas Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo ir panaikinančias Reglamentą (EEB) Nr. 2092/91. [2007] OL L 189.

¹¹⁶ Komisijos 2008 m. rugsėjo 5 d. reglamentas Nr. 889/2008 kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo įgyvendinimo taisyklės dėl ekologinės gamybos, ženklinimo ir kontrolės. [2008] OL L 250.

¹¹⁷ Komisijos 2008 m. gruodžio 8 d. reglamentas Nr. 1235/2008 kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 įgyvendinimo taisyklės dėl ekologiškų produktų importo iš trečiųjų šalių. [2008] OL L 334.

¹¹⁸ Naujieji ekologinę gamybą reglamentuojantys Europos Sąjungos teisės aktai turi būti pradėti taikyti nuo 2009 m. sausio 1 d.

¹¹⁹ Remiantis Tarybos 2006 m. liepos 27 d. reglamentu Nr. 1198/2006 dėl Europos žuvininkystės fondo, akvakultūra – tai vandens organizmų auginimas arba veisimas taikant metodus, kuriais siekiama padidinti tokių organizmų gamybą palyginus su jų gamyba natūraliomis sąlygomis.

¹²⁰ Remiantis Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentu Nr. 834/2007, viešojo maitinimo veikla – ekologiškų produktų ruošimas restoranuose, ligoninėse, valgyklose ir kitose panašiose maitinimo įmonėse pardavimo punkte ar jų pristatymas galutiniam vartotojui.

arba, jeigu tokių nėra, privačius standartus dėl produktų iš viešojo maitinimo veiklos ženklinimo ir kontrolės, jeigu minėtos taisyklės atitinka Bendrijos teisę, kol 2011 m. bus atlikta reglamentavimo peržiūra.

Apibendrinant darytina išvada, jog naujai įsigalioję Europos Sąjungos teisės aktai, reglamentuojantys ekologiškų produktų gamybą, kontrolę ir ženklinimą, nustato naują kryptį besitęsiančiam ekologinio ūkininkavimo vystymuisi. Tokiu būdu ekologinės gamybos teisės aktai vaidina vis svarbesnį vaidmenį žemės ūkio politikoje ir yra glaudžiai susiję su žemės ūkio rinkų raida. Už Europos Sąjungos žemės ūkį ir kaimo plėtrą atsakinga Komisarė Mariann Fischer Boel pabrėžė, kad naujasis Tarybos reglamentas padės vartotojams lengviau atpažinti ekologiškus produktus ir geriau suvokti, ką reiškia „ekologiškas“: „Ekologiško maisto rinka sėkmingai plečiasi. Tikiuosi, kad šie įkvepiantys tikslai ir uždaviniai kartu su naujais principais bei taisyklėmis sudarys pagrindą, kuris leis užtikrinti tolesnį vystymąsi, pagrįstą rinkos paklausa ir Europos ūkininkų bei perdirbėjų verslumu“¹²¹. Kokius maisto produktus galime laikyti ekologiškais, bei kokie yra ekologiškų maisto produktų ženklinimo teisiniai reikalavimai bus analizuojama kituose poskyriuose.

2.1.2. Ekologiško maisto produkto samprata

Išanalizavus ekologinio ūkininkavimo sąvoką, tikslinga būtų pereiti prie ekologiško maisto produkto sampratos. Sąvoka „ekologiškas“ naujajame Tarybos reglamente Nr. 834/2007 apibrėžiama, kaip pagamintas ekologinės gamybos būdu ar su ja susijęs. Kaip jau buvo minėta ankščiau, ekologiškumo samprata maisto produktų srityje yra neatsiejama nuo ekologiškos žemės ūkio veiklos – tiek augalininkystės, tiek gyvulininkystės, o naujojo ekologinės gamybos reglamento dėka ir nuo akvakultūros. Taigi tam, kad būtų galima ženklinti ir reklamuoti maisto produktus kaip ekologiškus, jie turi atitikti reglamento Nr. 834/2007 nustatytus teisinius reikalavimus. Todėl toliau reikėtų pereiti prie šių teisiškai įtvirtintų reikalavimų analizės.

Naujojo ekologinės gamybos reglamento¹²² preambulėje pabrėžiama, jog Bendrijos teisės sistemoje, reguliuojančioje ekologinės gamybos sektorių, turėtų būti siekiama užtikrinti sąžiningą konkurenciją ir tinkamą ekologiškų produktų vidaus rinkos veikimą, išlaikyti ir pateisinti vartotojų pasitikėjimą produktais, paženklintais kaip ekologiški produktai. Šiuo tikslu reglamente apibrėžtiami ekologinei gamybai taikomi tikslai, principai ir taisyklės. Kaip vieną iš taisyklių grupių tikslinga

¹²¹ Europos Komisijos interneto svetainė. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/index_lt.htm [žiūrėta 2011-10-15].

¹²² Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentas Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo ir panaikinantį Reglamentą (EEB) Nr. 2092/91. [2007] OL L 189.

būtų išskirti ir paaiškinti reglamento III antraštinėje dalyje įtvirtintas gamybos taisyklės. Toliau reglamente šios gamybos taisyklės skirstomos į: bendrąsias gamybos taisyklės, ūkio gamybos taisyklės, perdirbtų pašarų gamybos taisyklės, perdirbto maisto gamybos taisyklės. Išanalizavus šias teisės aktuose įtvirtintas taisyklės galima būtų išskirti tam tikrus pagrindinius reikalavimus, kurių privalo laikytis ūkio subjektai¹²³, gaminant ekologiškus maisto produktus, kuriuos trumpai aptarsime.

Pirmiausia, kalbant apie bendrąsias gamybos taisyklės, svarbu pabrėžti, jog jose įtvirtinamas dviejų grupių draudimas, taikomas tiek ūkio gamybai, tiek pašarų gamybai, tiek ir perdirbto maisto gamybai, o būtent: draudimas naudoti GMO, ir draudimas naudoti jonizuojančią spinduliuotę. GMO ir produktai, pagaminti iš GMO arba naudojant GMO, yra nesuderinami su ekologinės gamybos koncepcija ir vartotojų ekologiškų produktų suvokimu. Dėl šios priežasties jie neturėtų ir negali būti naudojami ekologinėje gamyboje kaip maistas, pašarai, perdirbimo pagalbinės priemonės, augalų apsaugos produktai, trąšos, dirvos gerinimo priemonės, sėklos, augalinė dauginamoji medžiaga, mikroorganizmai ir gyvūnai. Todėl ekologinio ūkininkavimo veikloje arba perdirbant ekologiškus produktus siekiama šio tikslo – kuo mažesnio GMO kiekio ekologiškuose produktuose, o dabartinės ženklavimo ribos yra su atsitiktiniu ir techniškai neišvengiamu GMO buvimu išimtinai susijusios ribos. Antroji draudimų grupė – tai draudimas naudoti jonizuojančiąją spinduliuotę apdorojant ekologiškus maisto produktus, pašarus arba žaliavas, naudojamas ekologiškuose maisto produktuose ar pašaruose. Tuo tarpu įprastus maisto produktus nėra draudžiama paveikti tokia spinduliuote, tačiau ant visų jonizuojančiąją spinduliuote apdorotų maisto produktų turi būti šios nuorodos: „apšvitinta“ arba „apdorota jonizuojančiąją spinduliuote“¹²⁴.

Kalbant apie ekologinio ūkio gamybos taisyklės, jos savo ruožtu dar yra skirstomos į: augalų produktų gamybos taisyklės, jūros dumblių produkcijos taisyklės, gyvulininkystės produkcijos taisyklės, vandens gyvūnų produkcijos taisyklės, ūkininkavimo veikloje naudojamus produktus ir medžiagas bei leidimo juos naudoti kriterijus, perėjimą prie ekologinio ūkininkavimo. Visas šias ūkio gamybos taisyklės vienija bendras imperatyvus reikalavimas - žemės ūkio valdą valdyti laikantis ekologinei gamybai taikomų reikalavimų. Galima būtų paminėti keletą jų: ekologinėje augalų produktų gamyboje turi būti naudojama žemės įdirbimo ir kultivavimo praktika,

¹²³ Remiantis Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentu Nr. 834/2007, ūkio subjektas – fizinis arba juridinis asmuo, atsakingas už tai, kad jo kontroliuojamoje ekologinės gamybos įmonėje būtų užtikrintas šio reglamento reikalavimų laikymasis.

¹²⁴ Tokį ženklavimą numato *horizontaliojo* maisto produktų ženklavimo teisės aktai: tiek Naujasis reglamentas Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, tiek ir Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyva 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklavimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo.

kuri padeda išlaikyti organines medžiagas dirvožemyje arba padidinti jų kiekį; dirvožemio derlingumas ir biologinis aktyvumas išlaikomas ir didinamas taikant daugiametę sėjomainą, todėl trąšos ir dirvožemio gerinimo priemonės gali būti naudojamos tik tam tikrais numatytais atvejais bei tikslais; gyvulininkystės produkcijos taisyklės numato, jog ekologiškai auginti gyvuliai turi būti gimę ir užauginti ekologiniuose ūkiuose, taigi ekologinės gyvulininkystės produktai gaminami iš gyvūnų, kurie nuo gimimo arba išsiritimo visą jų gyvenimą buvo auginami ekologiniuose ūkiuose. Užsiimant ekologine gyvulininkyste privaloma laikytis aukštų gyvūnų gerovės standartų, kartu atsižvelgiant į tam tikroms gyvūnų rūšims būdingos elgsenos poreikius. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas laikymo sąlygoms, ūkininkavimo praktikai ir gyvūnų laikymo tankiui. Be to, gyvuliai šeriami ekologiškais pašarais, kuriuos sudaro žemės ūkio ingredientai, pagaminti vykdant ekologinio ūkininkavimo veiklą, ir natūralios ne žemės ūkio medžiagos. Akvakultūros produkcijos atveju – turi būti palaikoma natūralių vandens ekosistemų biologinė įvairovė ir ilgainiui vandens aplinkos sveikata ir aplinkinės vandens bei sausumos ekosistemos kokybė. Kalbant apie naujai įtvirtinamas akvakultūros taisykles, svarbu paminėti, jog jomis nustatomos visoje Europos Sąjungoje galiojančios akvakultūros auginimo aplinkos sąlygos, atskiriami ekologiški¹²⁵ ir neekologiški ūkio vienetai ir nurodomos gyvūnų gerovės sąlygos, įskaitant didžiausią leistiną gyvūnų tankumą. Taip pat įtvirtinama, kad biologinė įvairovė turi būti saugoma, ir draudžiama skatinti nerštą dirbtiniais hormonais, o ekologiški pašarai turi būti papildomi žuvų pašarais iš tvariai tvarkomų žuvininkystės ūkių. Ūkiui, kuriame pradama ekologinė gamyba (perėjimas prie ekologinio ūkininkavimo), taikomos teisės aktais numatytos atitinkamos taisyklės, bei nustatomi perėjimo prie ekologinio ūkininkavimo laikotarpiai¹²⁶ konkrečioms žemės ūkio augalų ar gyvulininkystės produkcijos rūšims.

Svarbu paminėti, jog ekologinės gamybos principai taip pat taikomi ir pašarams, kuriais šeriami ekologiškai auginami gyvūnai, todėl nustatomas toks bendrasis reikalavimas – ekologiškai auginamų galvijų pašarai turi būti gaminami iš ekologiškų pašarinių žaliavų, išskyrus atvejus, kai ekologiško tokios pašarinės žaliavos atitiktis nėra rinkoje. Itin apribojamas neekologiškų pašarų naudojimas: neekologiškos augalinės ir gyvūninės kilmės pašarinės medžiagos gali būti naudojamos ekologinėje gamyboje taikant numatytus apribojimus, tačiau paros racione turi būti ne daugiau kaip 25% neekologiškų pašarų, išreikštų sausosios medžiagos procentais. Taip pat teisės aktuose pabrėžiama, jog pašarų priedų ir perdirbimo pagalbinių priemonių naudojimas apribojamas iki

¹²⁵ 2008 m. Europoje veikė 123 sertifikuoti ekologinės akvakultūros ūkiai, o visame pasaulyje – 225.

¹²⁶ Perėjimo prie ekologinio ūkio laikotarpiai yra numatyti Komisijos reglamente Nr. 889/2008 kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklavimo įgyvendinimo taisyklės dėl ekologinės gamybos, ženklavimo ir kontrolės.

minimumo ir jie naudojami tik tuo atveju, kai yra esminis technologinis ar zootechninis poreikis, arba tam tikrais mitybos tikslais. Taigi pašarų priedai, tam tikri gyvūnų maitinimui naudojami produktai ir perdirbimo pagalbinės priemonės gali būti naudojami ekologinėje gamyboje, tik jei jie išvardyti Komisijos reglamento Nr. 889/2008 VI priede ir laikomasi jame nustatytų apribojimų. Numatomas ir atskiras principas pašarų perdirbimui - pašarai perdirbami atsargiai, pirmiausia naudojant biologinius, mechaninius ir fizinius metodus.

Aukščiau išvardintos taisyklių grupės taikomos, pagrinde, ekologiško maisto auginimu besiverčiantiems ūkiams. Tačiau tik dalis tokių maisto produktų yra patiekiami tiesiogiai vartotojui. Kita nemaža dalis ekologiškų maisto produktų yra perdirbama ir tik tada pasiekia vartotoją. Todėl teisės aktais ekologiškų maisto produktų tinkamam perdirbimui yra taikomi atitinkami principai bei nustatomos tam tikros atskiros taisyklės. Dėl šių priežasčių manytina, jog perdirbtų ekologiškų maisto produktų grupę būtų tikslinga aptarti atskirai.

2.1.3. Ekologiškų maisto produktų perdirbimui taikomi reikalavimai

Perdirbto maisto produkto, kurį galima būtų laikyti ekologišku, sudėčiai Tarybos reglamentu Nr. 834/2007 yra taikomos šios bendrosios sąlygos: toks produktas daugiausia turi būti gaminamas iš žemės ūkio kilmės ingredientų; neekologiški žemės ūkio ingredientai gali būti naudojami tik tuo atveju, jei juos leidžia ekologinėje gamyboje naudoti Komisija arba jei juos naudoti laikinai leido valstybė narė; leidžiama tik labai ribotai naudoti ir tik tuos priedus, perdirbimo pagalbines priemones, kvapiąsias medžiagas, vandenį, druską, mikroorganizmų ir fermentų preparatus, mineralus, mikroelementus, vitaminus, taip pat amino rūgštis ir kitus mikroelementus, kuriuos tam tikromis sąlygomis leidžia naudoti Komisija¹²⁷; ekologiškas ingredientas maisto produkte negali būti kartu su tuo pačiu neekologišku ingredientu arba ingredientu, gautu perėjimo prie ekonominio ūkininkavimo metu; maisto produktą, pagamintą iš ūkiuose, pereinančiuose prie ekologinio ūkininkavimo, užaugintų žemės ūkio augalų, gali sudaryti tik vienas žemės ūkio kilmės augalų ingredientas. Ne ką mažiau svarbiu reikalavimu tampa gamintojo prievolė užtikrinti, jog perdirbto ekologiško maisto paruošimas laiko ar vietos požiūriu visada turėtų būti atskiriamas nuo neekologiško maisto.

¹²⁷ Komisija nusprendžia, ar leisti naudoti nurodytus produktus ir medžiagas, bei tvarko jų sąrašą: įtraukia minėtus produktus ir medžiagas į ribotą sąrašą, nustato konkrečias jų naudojimo sąlygas bei apribojimus ir prireikus nusprendžia išbraukti produktus iš sąrašo. Taigi gaminant ekologiškus maisto produktus, išskyrus vyną, galima naudoti medžiagas, išvardintas Komisijos reglamento Nr. 889/2008 VIII priede, kuriame ir pateikiamas minėtas sąrašas.

Laikoma, kad ant maisto produkto su ekologiniu gamybos metodu susijęs terminas (lietuvių kalba tai terminas - „ekologiškas“) gali būti pateiktas tuo atveju, kai ženklinimo etiketėse, reklaminėje medžiagoje arba prekybos dokumentuose toks produktas, jo ingredientai ar pašarų produktai yra apibrėžti naudojant terminus, nurodančius pirkėjui, kad šis produktas, jo ingredientai ar pašarų produktai pagaminti pagal tam tikras teisės aktais nustatytas taisykles. Reglamento Nr. 834/2007 priede išvardinti terminai¹²⁸, jų išvestiniai žodžiai arba mažybinės formos, pavyzdžiui, „bio“ ar „eko“, atskirai arba junginiuose, gali būti vartojami visoje Bendrijoje ir bet kuria Bendrijos kalba ženklinant ir reklamuojant produktus, kurie atitinka minėto reglamento nustatytus reikalavimus. Svarbu akcentuoti, jog ženklinant ekologiškus maisto produktus, kurie yra perdirbami, su ekologine gamyba susijęs terminas (liet. k. terminas - „ekologiškas“) tokių maisto produktų etiketėje negali būti vartojamas apibūdinti produktams, kuriuos ženklinant ar reklamuojant turi būti nurodyta, kad jų sudėtyje yra GMO, juos sudaro GMO arba jie yra pagaminti iš GMO. Taigi verta būtų pažymėti, jog Europos Sąjungos teisės aktais yra įtvirtinamas tik vienas visomis Europos Sąjungos kalbomis išreiškiamas su ekologine gamyba susijęs terminas (liet.k. terminas - „ekologiškas“), nors vartotojams maisto produktų etiketėse ir pateikiamos įvairios kitos panašios šio termino asociacijos, pavyzdžiui, „tik iš natūralių ingredientų“, „be hormonų“, „genetiškai nemodifikuota“, tačiau tai nereiškia, jog tokius maisto produktus galima laikyti ekologiškais.

Perdirbtas maistas, kaip teigia Reglamento Nr. 834/2007 preambulė, turėtų būti ženklinamas kaip ekologiškas maistas tik jei visi ar beveik visi žemės ūkio kilmės ingredientai yra ekologiški ingredientai. Siekiant tinkamai informuoti vartotoją, užtikrinti skaidrumą rinkoje ir skatinti ekologiškų ingredientų naudojimą, turėtų būti nustatyta galimybė tam tikromis sąlygomis ingredientų sąrašė nurodyti ekologinę gamybą. Taigi teisės aktais yra nustatomos ir detalizuojamos perdirbtam maistui taikomų su ekologine gamyba susijusių terminų vartojimas. Šie su ekologine gamyba susiję terminai perdirbto maisto atveju gali būti vartojami: a) prekiniam pavadinime, jeigu perdirbant maistą buvo laikomasi perdirbto maisto gamybos bendrųjų taisyklių ir ne mažiau kaip 95 % perdirbto maisto žemės ūkio kilmės ingredientų masės sudaro ekologiški ingredientai; b) tik ingredientų sąrašė, jeigu tokio maisto paruošimas laiko ar vietos požiūriu atskiriamas nuo neekologiško maisto, bei laikomasi perdirbto maisto gamybos bendrųjų taisyklių; c) ingredientų sąrašė ir tame pačiame matomame paviršiuje kaip ir prekinis pavadinimas, jeigu: pagrindinis ingredientas yra medžioklės ar žvejybos produktas; jį sudaro kiti žemės ūkio kilmės ingredientai, kurie visi yra ekologiški; maisto paruošimas laiko ar vietos požiūriu atskiriamas nuo neekologiško

¹²⁸ Reglamento Nr. 834/2007 priede visomis oficialiomis Europos Sąjungos kalbomis išverčiamas su ekologiniu gamybos metodu susijęs terminas.

maisto, bei laikomasi perdirbto maisto gamybos bendrųjų taisyklių. Jei su ekologine gamyba susijęs terminas yra pateikiamas ingredientų sąrašė, privaloma tiksliai nurodyti, kurie ingredientai yra ekologiški. Taigi nuorodas į ekologinės gamybos metodą maisto produkto etiketėje galima pateikti tik dėl ekologiškų ingredientų, ir ingredientų sąrašė nurodoma, kokią procentinę visos žemės ūkio kilmės ingredientų masės dalį sudaro ekologiški ingredientai. Kartu nustatomos ir konkrečios b) ir c) pateikimui maisto produktų etiketėje taikomos sąlygos – su ekologine gamyba susijęs terminas bei minėta procentinė dalis etiketėje turi būti pateikiami ta pačia spalva ir to paties dydžio bei šrifto rašmenimis, kaip ir kitos ingredientų sąrašė esančios nuorodos.

Taigi apibendrinant ekologiškam maisto produktui keliamus kriterijus galima daryti išvadą, jog siekiant tiek ūkyje pagaminti, tiek tinkamai perdirbti maisto produktus, tam, jog juos galima būtų laikyti ekologiškais, jie privalo atitikti teisės aktais nustatytus griežtus reikalavimus. Ekologiški maisto produktai – tai tokie produktai, kurie auginami, perdirbami, ženklinami ir realizuojami pagal ekologiniam ūkiui nustatytų taisyklių reikalavimus¹²⁹.

2.1.4. Ekologiškų maisto produktų ženkinimas etiketėse

Pasaulinė ekologiškų maisto produktų rinka bei apyvarta, remiantis ekologinės žemdirbystės pasaulio statistikos duomenimis¹³⁰, sparčiai didėja: per 2002 - 2005 m. išaugo 43% ir sudarė 25,5 mlrd. eurų, 2006 m. pasiekė apie 30,9 mlrd. eurų, o 2007 m. – jau ir 33,7 mlrd. eurų. Daugelyje Europos Sąjungos valstybių narių ekologinio žemės ūkio sektorius taip pat tampa vis svarbesniu. Kalbant apie Europos Sąjungą, tais pačiais paskaičiavimais nustatyta, jog ekologiškos produkcijos Europoje 2005 metais parduota už 13-17 milijardų eurų, tokių produktų rinkos lyderėmis 2007 m. buvo Vokietija, Jungtinė Karalystė, Italija ir Prancūzija. Taigi augant ekologiškų produktų paklausai, išauga ir juos perdirbančių įmonių skaičius. Tampa akivaizdu, jog prekybos rinką bei vartotojus pasiekia vis daugiau įvairių rūšių ekologiškų maisto produktų. Išanalizavus kokį maisto produktą (tiek perdirbtą, tiek užaugintą ūkyje) galima laikyti ekologišku, ne ką mažiau svarbiu klausimu tampa tinkamas tokio produkto ženkinimas.

¹²⁹ Stukas, R. Ekologiškų maisto produktų vartojimo ypatumai. *Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2010. Urbanizacija – nauji iššūkiai žmonių sveikatai*. Vilnius: UAB „Grafija“, 2010, p. 71–75.

¹³⁰ Willer, H.; Yuseffi, M. *The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2007*. Rheinbreitbach: Medienhaus Plump, 2007.

Ekologiškų maisto produktų ženklėjimas Europos Sąjungoje nėra laikomas naujove. Taikant Tarybos 1991 m. birželio 24 d. reglamentą Nr. 2092/91¹³¹, šio reglamento nuostatas atitinkantis maisto produktas galėjo būti paženklinamas Europos Sąjungos ekologiško gaminio logotipu, tačiau toks ženklėjimas gamintojų teisiškai neįpareigojo. Kitaip tariant, ženklėjimas galėjo būti naudojamas savanoriškai. Tačiau pasikeitus rinkos sąlygoms, bei savanoriškam ženklėjimui nebepateisinant sektoriaus ūkio subjektų ir vartotojų lūkesčių, Europos Sąjungos lygmeniu buvo nutarta minėtą reglamentavimą pakeisti. Naujasis Tarybos reglamentas Nr. 834/2007 nustato nemažai supaprastintų ir patobulintų ekologiškų produktų gamybos, importo, o taip pat ir ženklėjimo taisyklių. Viename iš aktualiausių skyrių, turint omenyje vartotojų informavimą, numatyta, jog Bendrijos logotipas – tai viena iš privalomų nuorodų, naudojinų ant produktų, kurie apibrėžti vartojant su ekologinės gamybos būdu susijusius terminus (liet. k. terminas „ekologiškas“), pakuočių. Tas pats teisės aktas įtvirtina nuostatą, kad Bendrijos logotipą leidžiama naudoti ženklėjant, pristatant ir reklamuojant produktus, atitinkančius šiuo reglamentu nustatytus reikalavimus¹³². Siekiant sąvokų aiškumo, reikėtų paminėti, jog įsigaliojus Lisabonos sutarčiai vietoj nuorodos „Bendrijos ekologinės gamybos logotipas“ tikslinga pateikti nuorodą „Europos Sąjungos ekologinės gamybos logotipas“. Tai galima daryti išvadą, jog siekiant aiškumo vartotojų atžvilgiu visoje Europos Sąjungos rinkoje, yra numatomas privalomas Europos Sąjungos ekologinės gamybos logotipo (toliau – ES ekologinės gamybos logotipas) naudojimas visiems Bendrijoje pagamintiems fasuotiems ekologiškiems maisto produktams. Nefasuotų ir importuotų ekologiškų produktų pakuotes žymėti ES ekologinės gamybos logotipu nėra privaloma. Tokiu būdu pereinama nuo savanoriško ekologiškai pagamintų maisto produktų ženklėjimo prie privalomo. Teisiškai šią nuostatą įtvirtina 2010 m. kovo 24 d. Komisijos reglamentas Nr. 271/2010¹³³.

Nuo 2010 m. liepos 1 d.¹³⁴ įsigaliojus naujosioms Europos Sąjungos ženklėjimo taisyklėms, pasikeitė ir pats ES ekologinės gamybos logotipas, jo atvaizdavimas maisto produkto pakuotėje (su senojo ir naujojo ES ekologinės gamybos logotipų pavyzdžiais galima susipažinti magistro darbo 1 priede). 2007 m. birželio 28 d. Tarybos reglamentas Nr. 834/2007 numatė, jog Komisijai yra patikėta nustatyti konkrečius kriterijus dėl Bendrijos logotipo pateikimo, turinio,

¹³¹ Tarybos 1991 m. birželio 24 d. reglamentas Nr. 2092/91 dėl ekologinės žemės ūkio produktų gamybos ir nuorodų apie tokią gamybą ant žemės ūkio ir maisto produktų. [1991] OL L 198.

¹³² Tarybos reglamento Nr. 834/2007 25 straipsnio 1 dalis.

¹³³ Komisijos 2010 m. kovo 24 d. reglamentas Nr. 271/2010 kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 889/2008, kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 nuostatų dėl Europos Sąjungos ekologinės gamybos logotipo įgyvendinimo taisyklės. [2010] OL L 84/19.

¹³⁴ Nuo šios dienos privaloma taikyti Komisijos reglamentą Nr. 271/2010.

dydžio ir dizaino¹³⁵. Įgyvendinant šią deleguotą teisę, Komisijos iniciatyva buvo surengtas konkursas, kuriame dalyvavo bei naujojo logotipo pasiūlymus pateikė visų valstybių narių dailės ir dizaino studentai, o nepriklausoma komisija atrinko darbus ir sudarė dešimties geriausių pasiūlymų eilės tvarka sąrašą. Tokiu būdu buvo nustatyti trys geriausi logotipai, dėl kurių 2009 m. gruodžio 7 d. – 2010 m. sausio 31 d. vyko tolesnės konsultacijos internetu. Integruojant kūrybines idėjas, bei mėginant priartinti ekologiškumo idėjas kuo arčiau vartotojų, logotipas, už kurį per tą laikotarpį savo balsus atidavė daugiausiai internetinės svetainės lankytojų, tapo nauju ES ekologinės gamybos logotipu. Šis logotipas neretai vadinamas „Europos lapu“¹³⁶. Už Europos Sąjungos žemės ūkį ir kaimo plėtrą atsakingas Komisijos narys Dacianas Ciolosas teigė: „Tikimės, kad naujasis ES ženklas visoje ES taps visuotinai atpažįstamu ekologiškos maisto produkcijos simboliu ir įtikins vartotojus, kad prekės yra pagamintos laikantis griežtų ES ekologinio ūkininkavimo reglamentų. Tikiuosi, kad šie pokyčiai ne tik suaktyvins ekologinio ūkininkavimo sektorių, bet ir dar labiau sustiprins vartotojų apsaugą.“¹³⁷. Svarbu paminėti, jog ženklinimo tikslu ant maisto produktų etikečių ES ekologinės gamybos logotipas („Europos lapas“) naudojamas tik jei atitinkamas produktas yra pagamintas ūkio subjektu, atitinkančiu Tarybos reglamento Nr. 834/2007 kontrolės sistemos reikalavimus¹³⁸, laikantis Tarybos reglamento Nr. 834/2007, Komisijos reglamento Nr. 1235/2008 ir Komisijos reglamento Nr. 889/2008 reikalavimų. Taigi vartotojas, įsigyjantis ES ekologinės gamybos logotipu paženklinatą maisto produktą, turi pakankamą pagrindą manyti, jog tokio produkto sudėtyje visi arba beveik visi¹³⁹ ingredientai yra ekologiški ingredientai. Taip pat reikėtų paminėti ir tai, jog teisės aktais nedraudžiama ženklinant maisto produktus ES ekologinės gamybos logotipu kartu ant maisto produkto pakuotės naudoti nacionalinius ar privačius logotipus, taigi minėti logotipai gali būti naudojami ženklinant, pristatant ir reklamuojant produktus šalia „Europos lapo“ logotipo. Tačiau kartu teisės aktuose pakartojama tokio ženklinimo galimumo sąlyga - produktai turi atitikti Tarybos reglamentu Nr. 834/2007 nustatytus reikalavimus, kurie šiame darbe buvo aptarti anksčiau. Tam, kad gamintojai aiškiau suprastų kaip taisyklingai ženklinti maisto produktus

¹³⁵ Tarybos reglamento Nr. 834/2007 25 straipsnio 3 dalis.

¹³⁶ „Europos lapas“, kaip teigiama, simbolizuoja Europos (žvaigždės, atkartojančios Europos Sąjungos vėliavos žvaigždes) ir gamtos (stilizuotas lapas ir žalia spalva) sąjungą.

¹³⁷ Komisijos pranešimas spaudai IP/10/861 Briuselis, 2010 m. birželio 30 d. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/861&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en> [žiūrėta: 2011-10-03].

¹³⁸ Tarybos reglamento Nr. 834/2007 27, 28, 29, 32 ir 33 straipsniai.

¹³⁹ Perdirbto maisto produkto, kurio sudėtyje esančių žemės ūkio kilmės ingredientų yra mažiau nei 95 % yra ekologiškų ingredientų, ženklinime neleidžiama naudoti ES ekologinės gamybos logotipo („Europos lapo“).

naujuoju logotipu, internete yra prieinama ES ekologinės gamybos logotipo naudojimo rekomandacija¹⁴⁰.

Naujo ES ekologinės gamybos logotipo privalomo ženklinimo teisinis įtvirtinimas yra ne vienintelė naujovė, įdiegiama minėtais naujaisiais Europos Sąjungos ekologinę gamybą reglamentuojančiais teisės aktais. Bet kada, kai fasuotas maisto produktas yra ženklinamas „Europos lapu“, taip pat yra reikalaujama nurodyti produktų sudėtinių dalių pagaminimo vietą bei už tikrinimus atsakingos įstaigos kodą¹⁴¹. Kontrolės institucijos arba įstaigos kodo numerio nuorodos bendras kodų formatas yra toks: AB-CDE-999, čia „AB“ - valstybės narės arba trečiosios šalies pavadinimo santrumpa, kaip nurodyta tarptautiniame dviraizdžių šalių kodų standarte ISO 3166, „CDE“ - apima terminą, susijusį su ekologinės gamybos būdu¹⁴², „999“ - apima nuorodos numerį, kurį nustato Komisija arba valstybės narės kompetentinga institucija. Europos Sąjungos Komisijai deleguojama, pasinaudojant visomis tinkamomis techninėmis priemonėmis, kodus skelbti viešai, įskaitant skelbimą internete. Tokia kontrolės institucijos arba įstaigos kodo numerio nuoroda privalo būti pateikiama tame pačiame regėjimo lauke kaip ir ES ekologinės gamybos logotipas. Be to, siekiant išvengti apgaulingos praktikos ir bet kokios galimos painiavos vartotojų atžvilgiu dėl to, ar produkto kilmės šalis yra Bendrija ar ne, visais ES ekologinės gamybos logotipo naudojimo atvejais vartotojai turi būti informuojami apie vietą, kurioje buvo užaugintos produkto sudėtyje esančios žemės ūkio žaliavos. Dėl šios priežasties teisės aktais¹⁴³ yra reglamentuojama vietos, kurioje buvo užaugintos produktų sudėtyje esančios žemės ūkio žaliavos, nuoroda, kuri atitinkamai yra tokia: „ES žemės ūkis“, kai žemės ūkio žaliavos buvo užaugintos ES; „ne ES žemės ūkis“, kai žemės ūkio žaliavos buvo užaugintos trečiosiose šalyse; „ES ir ne ES žemės ūkis“¹⁴⁴, kai vienos žemės ūkio žaliavos buvo užaugintos Bendrijoje, o kitos - trečiojoje šalyje. Pirmiau nurodytą nuorodą „ES“ arba „ne ES“ leidžiama pakeisti arba papildyti šalies pavadinimu tuo atveju, kai visos produkto sudėtyje esančios žaliavos buvo užaugintos toje šalyje. Vietos, kurioje buvo užaugintos produktų sudėtyje esančios žemės ūkio žaliavos, nuoroda turi būti pateikiama iš karto kontrolės institucijos arba įstaigos kodo numerio apačioje. Abiejų aptartų nuorodų pateikimui taikomos ir tam tikros specialios

¹⁴⁰ ES ekologinės gamybos logotipo naudojimo rekomandacija. Prieiga per internetą: <http://www.ekoagros.lt/web/files/file/Logo%20naudojimo%20rekomendacijos.pdf> [žiūrėta 2011-10-07].

¹⁴¹ Naudojant su ekologine gamyba susijusį terminą (liet. k. terminas „ekologiškas“) ženklinant maisto produktus taip pat yra privaloma nurodyti kontrolės institucijos ar kontrolės įstaigos kodą.

¹⁴² Terminas, sudarytas iš trijų raidžių ir susijęs su ekologinės gamybos būdu, kurį turi nustatyti Komisija arba kiekviena valstybė narė, pavyzdžiui „bio“, „öko“, „org“ arba „eko“.

¹⁴³ Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentas Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo ir panaikinantis Reglamentą (EEB) Nr. 2092/91. [2007] OL L 189.

¹⁴⁴ Pateikiant nuorodą „ES“ arba „ne ES“ gali būti neatsižvelgiama į mažus ingredientų kiekius, jeigu ingredientų, į kuriuos neatsižvelgiama, visas kiekis neviršija 2 % viso žemės ūkio kilmės žaliavų kiekio.

sąlygos - nuorodos pateikiamos pastebimoje vietoje, kad būtų lengvai matomos, aiškiai įskaitomos ir jų nebūtų įmanoma ištrinti. Apibendrinant reikėtų pasakyti, jog ženklinant maisto produktus kontrolės institucijos arba įstaigos kodą pakuotėje privaloma nurodyti visada, kai pateikiamas su ekologine gamyba susijęs terminas (nepaisant to, ar kartu naudojamas ES ekologinės gamybos logotipas). Tuo tarpu ženklinant nurodyti produktų sudėtinių dalių pagaminimo vietą yra privaloma tik tada, kai naudojamas ES ekologinės gamybos logotipas („Europos lapas“).

Taigi galima būtų teigti, jog teisės aktus atitinkančio ekologiško maisto produkto ženklime privalo būti nurodyta: ekologiško produkto atpažinties ženklas¹⁴⁵; kontrolės įstaigos, atlikusios paskutinės produktų paruošimo operacijos kontrolę, kodas; produkto žaliavų kilmės nuoroda, parodanti, kur buvo užaugintos žaliavos, įeinančios į produkto sudėtį; nuoroda į sudėtyje esančių žemės ūkio kilmės ingredientų ekologiškumą. Šie punktai maisto produkto etiketės ženklime vartotojui turėtų suteikti pakankamą pagrindą manyti, jog jo perkamas produktas yra ekologiškas, t.y. atitinka ekologiinei gamybai keliamus teisinius reikalavimus.

2.1.4.1. Importuotų ekologiškų maisto produktų ženklimas

Analizuotais teisės aktais reglamentuojama Europos Sąjungos ekologiško maisto gamyba ir ženklimas, tačiau daug ekologiškų maisto produktų dėl klimato ar geografinių sąlygų Europoje negalima užauginti, pavyzdžiui, kavos, šokolado, ir jie yra įvežami iš Europos Sąjungai nepriklausančių šalių, šitaip suteikiant vartotojams didesnę asortimentą ir pasirinkimo galimybę. Todėl trumpai reikėtų aptarti ir importuojamiems ekologiškiems maisto produktams taikomas ženklavimo taisykles.

Nuo 1991 m. ekologinį ūkininkavimą reglamentuojančiuose Europos Sąjungos teisės aktuose nustatytos dvi svarbios ekologinių produktų importo sistemos: 1) specialus trečiųjų šalių sąrašas, į kurį trečiosios šalys gali būti įtrauktos, jeigu jos pajėgios užtikrinti ekologiškų produktų gamybos ir kontrolės sistemą, kuri atitinka Europos Sąjungoje gaminamų ekologiškų produktų sistemą; 2) importo leidimai, kuriuos valstybės narės suteikia konkrečioms ekologiškų maisto gamintojų prekėms, siekiant užtikrinti eksporto galimybę trečiųjų šalių, kurios dar nėra įtrauktos į trečiųjų šalių sąrašą. Prieš išduodamos tokie leidimai, valstybės narės privalo surinkti pakankamai įrodymų, kad šie maisto produktai gaminami ir tikrinami laikantis lygiaverčių¹⁴⁶ standartų. Svarbu

¹⁴⁵ „Europos lapas“ ir (arba) nacionalinis maisto produkto ekologiškumą patvirtinantis logotipas.

¹⁴⁶ Remiantis Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentu Nr. 834/2007, sąvoka „lygiavertis“ reiškia, jog taikytos ne tiksliai tokios pačios taisyklės kaip Europos Sąjungoje, bet kad tos taisyklės priderintos prie vietos sąlygų kartu taikant

pažymėti, jog atliekant importuotų produktų lygiavertiškumo įvertinimą turėtų būti atsižvelgiama į Maisto kodekso komisijos (lot. Codex Alimentarius) nustatytus tarptautinius standartus¹⁴⁷.

Pagal naująją importo tvarką, įtvirtintą Komisijos 2008 m. gruodžio 8 d. reglamentu Nr. 1235/2008¹⁴⁸, trečiųjų šalių sąrašas (kol kas į trečiųjų šalių sąrašą įtrauktos devynios šalys: Argentina, Australija, Kosta Rika, Indija, Izraelis, Japonija, Šveicarija, Tunisas ir Naujoji Zelandija) tebėra pagrindinė sistema, o valstybių narių išduodami importo leidimai keičiami į kontrolės įstaigų, vykdančių veiklą trečiojoje šalyje, sąrašus. Kontrolės įstaigos, suinteresuotos veikla trečiojoje šalyje, gali kreiptis į Europos Komisiją, kad būtų įtrauktos į tokių įstaigų sąrašą, bei turi pateikti įrodymų, kad įvykdė numatytas sąlygas. Komisija, padedama valstybių narių, tikrina pateiktus įrodymus ir pripažįsta, ar kontrolės įstaigas galima (arba negalima) įtraukti į sąrašus. Taip pat numatoma kontrolės įstaigų priežiūra tam, kad būtų užtikrinta, jog ekologiški produktai yra gaminami ir tikrinami pagal atitinkamus arba tuos pačius standartus, kokie yra taikomi Europos Sąjungoje gaminamiems ekologiškiems produktams. Europos Sąjungoje veikianti įmonė, kuri savo veiklą vykdo importuodama ekologiškus produktus iš trečiųjų šalių, privalo turėti atitinkamą sertifikatą.

Taigi nors importuotų ekologiškų produktų pakuotes žymėti ES ekologinės gamybos logotipu („Europos lapu“) teisiškai nėra privaloma, importuojamiems ekologiškiems maisto produktams taikoma patvirtinimo sistema visgi turėtų teikti pasitikėjimą vartotojams, perkantiems ekologiškumo ženklą paženklinčius, nors ir importuotus, maisto produktus. Jie turėtų būti tikri, kad visos į tiekimo grandinę įtrauktos įmonės yra atitinkamai tikrinamos - nesvarbu, kurioje pasaulio šalyje ekologiškas maisto produktas būtų pagamintas.

2.1.5. Ekologiškų maisto produktų sertifikavimas ir ženklavimas Lietuvoje

Lietuvos Respublikoje, kaip ir Europos Sąjungoje, užaugintų ekologiškų maisto produktų rinka pastebimai didėja: 2005 m. Lietuvoje ekologinių ūkių buvo 1811 (jie užėmė atitinkamai 69430 ha plotą), tuo tarpu 2007 m. ūkių skaičius pasiekė 2855 (užėmė 125457 ha plotą)¹⁴⁹. Ir nors nuo 2007 m. ekologinių ūkių skaičius šiek tiek sumažėjo (2010 m. siekė 2668), tačiau tokių ūkių

tuos pačius principus ir siekiant tų pačių tikslų kaip ekologinį ūkininkavimą reglamentuojančiuose Europos Sąjungos teisės aktuose.

¹⁴⁷ Codex Guidelines for the Production, Processing, Labelling and Marketing of Organically Produced Foods (CAC/GL 32 - 1999, Rev. 1 – 2001). Codex Alimentarius Commission.

¹⁴⁸ Komisijos 2008 m. gruodžio 8 d. reglamentas Nr. 1235/2008 kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 įgyvendinimo taisyklės dėl ekologiškų produktų importo iš trečiųjų šalių. [2008] OL L 334.

¹⁴⁹ Viešoji įstaiga „Ekoagros“, 2010 m. sertifikavimo rezultatai. Prieiga per internetą: <http://www.ekoagros.lt/web/files/file/BENDRAS%202011-04-14.pdf> [žiūrėta 2011-11-10].

užimamas plotas ir toliau tendencingai didėja - 2010 m. ekologiniai ūkiai užėmė 149096 ha plotą. Kaip jau buvo minėta, Europos Sąjungos teisės aktais kartu su ES ekologinės gamybos logotipu ženklinant ekologiškus maisto produktus yra leidžiama naudoti ir kitus - privačius ar nacionalinius ekologiškumą patvirtinančius logotipus. Kaip vieno iš nacionalinio logotipo pavyzdžio pateikimo ženklinant maisto produktus teisinei analizei buvo pasirinktas Lietuvos Respublikos ekologiško produkto ženklas.

Pagal Lietuvos Respublikoje šiuo metu galiojančius teisės aktus, ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų ženklimą reglamentuoja įstatymo lydymasis teisės aktas - Ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų ženklavimo ir ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų ženklo naudojimo tvarkos aprašas¹⁵⁰, parengtas vadovaujantis Ekologinio žemės ūkio taisyklėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2000 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. 375. Minėtas aprašas nustato Lietuvos Respublikoje išaugintų ir (arba) pagamintų ir paruoštų ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų ženklavimo prekių ženklu „Ekologinis žemės ūkis“ (toliau – ekologiškų produktų ženklas) bei ekologiškų produktų ženklo naudojimo tvarką.

Kaip jau buvo minėta, pagal šiuo metu Europos Sąjungoje galiojančius teisės aktus, ženklinant maisto produktus, atitinkančius ekologiškam produktui keliamus reikalavimus, yra privalomas ženklavimas ES ekologinės gamybos logotipu. Lietuvoje ekologiškų produktų ženklu (su kurio pavyzdžiu galima susipažinti darbo 2 priede), taip pat privalomai turi būti ženklinami ekologiški produktai (įskaitant akvakultūrą), atitinkantys šias sąlygas: a) tiekiamas rinkai produktas privalo atitikti ekologinio žemės ūkio gamybos reikalavimus, nustatytus Ekologinio žemės ūkio taisyklėmis¹⁵¹; b) produktas turi būti sertifikuotas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymu patvirtintos sertifikavimo įstaigos. Ženklinti produkciją ekologiškų produktų ženklu neprivaloma tiems ūkio subjektams, kurie, tiekdami rinkai ekologiškus produktus, turi ūkininko ūkio registravimo pažymėjimą arba žemės ūkio valdymo ar naudojimo patvirtinimo dokumentus, ekologinio ūkio sertifikatą ir ekologiškus produktus patys tiekia rinkai galutiniam vartotojui. Tačiau tokiu atveju yra reikalaujama su savimi turėti patvirtinamąjį dokumentą¹⁵², kuriame išvardinti

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2009 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. 3D-2 „Dėl ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų ženklavimo ir ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų ženklo naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 6-175.

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2009 m. sausio 9 d. įsakymas Nr. 3D-11 „Dėl ekologinio žemės ūkio taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 6-178.

¹⁵² Remiantis Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2009 m. sausio 9 d. įsakymu Nr. 3D-11 „Dėl ekologinio žemės ūkio taisyklių patvirtinimo“, patvirtinamasis dokumentas – remiantis Reglamento (EB) Nr. 834/2007, Reglamento (EB) Nr. 889/2008 ir šių taisyklių reikalavimais sertifikavimo įstaigos ekologinės gamybos ūkio subjektui išduodamas dokumentas, kuriuo ūkio subjektui suteikiama galimybė tiekti rinkai ekologiškus arba perėjimo prie ekologinės gamybos laikotarpio žemės ūkio ir maisto produktus ir kuriuo patvirtinama, kad šie produktai pagaminti laikantis ekologinės gamybos reikalavimų.

sertifikuoti produktai ir tik jame esančius maisto produktus leidžiama reklamuoti ar pardavinėti kaip ekologiškus. Taigi Lietuvoje norint pagaminti ekologišką maisto produktą bei paženklinti jį kaip tokį, turi būti griežtai laikomasi ekologinio žemės ūkio taisyklių. Atitiktį šioms taisyklėms (aplinką, gamybą ir pan.) sertifikuoja trečia, nepriklausoma nei nuo gamintojo, nei nuo vartotojo, šalis.

Kalbant apie sertifikavimo reikalavimą, analizę reikėtų pradėti nuo to, jog pagal Lietuvos Respublikoje galiojančius teisės aktus, tik sertifikuoti ūkiai ar įmonės gali realizuoti ekologiškų produktų ženklų paženklintus maisto produktus. Ekologinės gamybos sertifikavimas, kaip jį apibrėžia Ekologinio žemės ūkio taisyklės, tai procedūra, kuria sertifikavimo įstaiga patvirtina, kad laikomasi su ekologine gamyba susijusių teisės aktų reikalavimų tvarkant, gaminant tam tikros gamybos srities ekologiškus žemės ūkio ir maisto produktus ir renkant laukinę augaliją. Ekologinės gamybos sertifikavimas prasideda ūkio subjektui¹⁵³ pateikus sertifikavimo įstaigai prašymą kontroliuoti ekologinės gamybos vienetą ir ekologinę gamybą ir baigiasi nustojus galioti su sertifikavimo įstaiga pasirašyti ekologinės gamybos kontrolės sutarčiai. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2000 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. 375¹⁵⁴ viešajai įstaigai „Ekoagros“ pavesta vykdyti ekologinės gamybos sertifikavimo ir kontrolės darbus. Kartu šiuo įsakymu sertifikavimo įstaigai „Ekoagros“ buvo suteiktas kodas, kurio numeris LT-EKO-001, kaip to reikalauja Europos Sąjungos teisės aktai¹⁵⁵.

Taigi ir nacionalinių ekologiškumą patvirtinančių logotipų privalomo naudojimo maisto produktų etiketėse teisinė analizė patvirtina, jog ženklinant ekologiškus produktus atitinkamu ženklu yra siekiama sukurti tokių produktų išskirtinę rinką ir užtikrinti sąžiningą taip ženklinamos produkcijos konkurenciją, formuoti vartotojo supratimą apie ekologiškos produkcijos privalumus.

2.2. Maisto priedų turinčių maisto produktų ženklinimo teisinio reglamentavimo analizė

2.2.1. Maisto priedo samprata

Dauguma maisto produktų, kuriuos įsigyja vartotojai, yra daugiau ar mažiau perdirbti. Perdirbant siekiama dviejų tikslų: iš maisto žaliavų pagaminti kuo įvairesnių, patraukliai įpakuotų,

¹⁵³ Remiantis Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2009 m. sausio 9 d. įsakymu Nr. 3D-11 „Dėl ekologinio žemės ūkio taisyklių patvirtinimo“, ekologinės gamybos ūkis - sertifikavimo įstaigos kontroliuojamas ekologinę gamybą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus atitinkantis ekologinės gamybos vienetas.

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2000 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. 375 „Dėl ekologinio žemės ūkio taisyklių patvirtinimo ir ekologiškų žemės ūkio produktų gamybos proceso ir produkcijos sertifikavimo“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 1-21.

¹⁵⁵ Komisijos 2008 m. rugsėjo 5 d. reglamentas Nr. 889/2008 kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo įgyvendinimo taisyklės dėl ekologinės gamybos, ženklinimo ir kontrolės. [2008] OL L 250.

patogių vartoti maisto produktų ir apsaugoti juos nuo gedimo. Ryškia globalizacijos pasekme galima laikyti tai, jog visa gamybos pramonė tarptautiniu mastu, šiuolaikinių technologijų dėka stengdamasi pagaminti produkciją kuo pigiau, naudoja sintetines medžiagas, tame tarpe ir maisto priedus. Jie naudojami ne tik dėl technologinių, bet ir dėl ekonominių tikslų - tokių priedų naudojimas sumažina maisto produktų savikainą, padeda gamintojams konkurencinėje kovoje, taip pat didina pelną, kadangi tokiu būdu sutrumpinamas gamybos procesas, brangios sudedamosios dalys pakeičiamos pigesnėmis. Tyrimų¹⁵⁶ duomenimis nustatyta, jog renkantis maisto produktą daugiau nei pusė apklaustųjų nurodė, kad sintetinių maisto priedų buvimu produkte domisi dažnai arba visada, ir tik 9,1 % vartotojų nekreipia į tai dėmesio. Todėl pirmiausia tikslinga būtų išanalizuoti maisto priedo sąvoką.

Europos Sąjungoje maisto priedų naudojimas maisto produktuose yra suderintas Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamentu Nr. 1333/2008¹⁵⁷. Būtent reglamentu teisiškai įtvirtinti taisyklės dėl maisto priedų buvo pasirinkta dėl to, jog reglamentu suteikiamos geresnės garantijos nei direktyva, kuri leistų skirtingai aiškinti nustatytų taisyklių įgyvendinimą¹⁵⁸. Kadangi šio reglamento tikslo – nustatyti Bendrijos taisyklės dėl maisto priedų, valstybės narės negali deramai pasiekti, vieningos rinkos interesais ir dėl aukšto lygio vartotojų apsaugos jį geriau galima pasiekti Bendrijos lygmeniu. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamente Nr. 1333/2008 maisto priedas apibrėžiamas kaip bet kuri medžiaga, paprastai atskirai nevartojama kaip maisto produktas ir nevartojama kaip būdingas maisto produkto ingredientas, nepriklausomai nuo to, ar ji turi maistinę vertę, ir kurios sąmoningas dėjimas į maisto produktą pagal gamybos, perdirbimo, ruošimo, apdorojimo, pakavimo, transportavimo ar saugojimo technologiją reiškia ar gali reikšti, kad ji arba jos šalutiniai produktai tiesiogiai ar netiesiogiai tampa tų maisto produktų komponentu¹⁵⁹. Reglamente taip pat išsamiai išdėstoma kas nėra laikoma maisto priedais. Lietuvos Respublikos teisės aktuose¹⁶⁰, apibūdiant maisto priedo sąvoką, pateikiama nuoroda į Europos Sąjungos teisės aktus. Visi Europos Sąjungos maisto pramonėje leidžiami naudoti maisto priedai yra suskirstyti į dvidešimt šešias funkcines grupes¹⁶¹, kiekvienam iš jų

¹⁵⁶ Stankevičienė, M., *et al.* Vartotojų nuomonės tyrimas apie informacijos maisto produktų etiketėje pateikimą ir maisto produktų saugą. *Maisto chemija ir technologija*. 2010, 44(1): 69–76.

¹⁵⁷ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamentas Nr. 1333/2008 dėl maisto priedų. [2008] OL L 354/16.

¹⁵⁸ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl maisto priedų COM(2006) 428 galutinis — 2006/0145 (COD). [2007] OL C 168/34.

¹⁵⁹ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamento Nr. 1333/2008 3 str. 2d. a) punktas.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. vasario 10 d. įsakymas Nr. V-108 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 53:2010 „Leidžiami naudoti maisto priedai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 21-1009.

¹⁶¹ Maisto priedų funkcinės grupės yra įtvirtintos Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamento Nr. 1331/2008 I priede. Išskiriamos šios maisto priedų funkcinės grupės: saldikliai, dažikliai, konservantai, antioksidantai,

suteikiant E raidę, kuri reiškia, jog maisto priedas yra registruotas bei leidžiamas naudoti Europos Sąjungoje, ir atitinkamą 3 – 4 skaitmenų numerį.

Taigi galima daryti išvadą, jog maisto priedai – tai medžiagos, kurios paprastai nėra vartojamos kaip atskiras maisto produktas, bet yra tikslingai dedamos į maisto produktus reglamento Nr. 1333/2008 apibūdintu technologiniu tikslu. Tai, jog leidžiami naudoti maisto priedai Europos Sąjungoje įtvirtinami būtent reglamentu, leidžia teigti, jog maisto priedo sąvoka visose Europos Sąjungos valstybėse narėse turėtų būti suprantama vienodai. Europos Sąjungoje yra patvirtinta apie 360 maisto priedų rūšių ir šis skaičius gali kisti. Kaip ir koku būdu tam tikra medžiaga gali tapti Europos Sąjungoje leidžiamu naudoti maisto priedu bus analizuojama kitame poskyryje.

2.2.2. Bendrijos maisto priedų sąrašas

Siekiant apsaugoti žmonių sveikatą, žmonėms skirtuose maisto produktuose naudojami maisto fermentai, kvapiosios medžiagos, o tame tarpe ir maisto priedai turi būti tinkamai įvertinti prieš pateikiant šias medžiagas į Bendrijos rinką. Teisės aktais įtvirtinamas bendrasis reikalavimas, jog apskritai maisto priedai neturi būti pateikti į rinką ir naudojami žmonėms skirtame maiste, nebent jie yra įtraukti į leistinų medžiagų Bendrijos sąrašą.

Europos Sąjungoje maisto gamybos ir maisto tvarkymo skaidrumui yra skiriamas iš tiesų nemažas dėmesys. Šie aspektai yra itin svarbūs siekiant išsaugoti vartotojų pasitikėjimą. Dėl šių priežasčių Bendrijos lygiu buvo parengtas Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamentas Nr. 1331/2008¹⁶². Tokiu būdu yra nustatomos imperatyvios maisto priedų galimumo naudoti maisto produktų gamintojams sąlygos, t.y. gamyboje leidžiama naudoti tik tokį maisto priedą, kuris po mokslinio įvertinimo yra įtraukiamas į leistinų medžiagų sąrašą. Šio sąrašo atnaujinimas, kuris suprantamas kaip medžiagos įtraukimas į sąrašą, išbraukimas iš sąrašo, ar su Bendrijos sąraše esančia medžiaga susijusių sąlygų, specifikacijų ar apribojimų įtraukimas, išbraukimas ar keitimas, yra deleguojamas Komisijai. Bendrijos sąrašo atnaujinimo procedūra gali būti pradėta Komisijos iniciatyva arba gavus paraišką. Paraišką gali pateikti valstybė narė arba suinteresuotoji šalis, kuri gali atstovauti keletą suinteresuotųjų šalių. Tačiau Europos Sąjungos

pagalbinės medžiagos, rūgštys, rūgštingumą reguliuojančios medžiagos, lipnumą reguliuojančios medžiagos, medžiagos nuo putojimo, užpildai, emulsikliai, emulsinimo druskos, kietikliai, aromato ir skonio stiprikliai, putojimą sukeliančios medžiagos, stingdikliai, glazūros medžiagos (įskaitant užtepus), drėgmę išlaikančios medžiagos, modifikuoti krakmolai, įpakavimo dujos, propelentai, tešlos kildymo medžiagos, izoliuojančios medžiagos, stabilizatoriai, tirštikliai, miltų apdorojimo medžiagos.

¹⁶² Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamentas Nr. 1331/2008 nustatantis maisto priedų, fermentų ir kvapiųjų medžiagų leidimų suteikimo procedūrą. [2008] OL L 354/16.

valstybės narės gali ne tik pateikti paraišką dėl vieno ar kito maisto priedo įtraukimo į Bendrijos sąrašą, tačiau teisės aktais įtvirtinama ir galimybė reikalauti tradicinių maisto produktų „apsaugos“ nuo sintetinių maisto priedų naudojimo. Dėl šios priežasties, valstybės narės, kurių tradiciniai maisto produktai yra įtraukti į reglamento Nr. 1331/2008 IV priedą, gali neleisti naudoti tam tikrų maisto priedų grupių jų teritorijoje gaminamuose atitinkamuose tradiciniuose maisto produktuose. Todėl, pavyzdžiui, Vokietijoje gaminant tradicinį vokišką alų yra draudžiama naudoti visas maisto priedų grupes, išskyrus propelentus; Prancūzijoje gaminant tradicinius prancūziškus konservuotus triufelius yra draudžiamos visos maisto priedų grupės.

Svarbu pabrėžti, jog sprendimai apie maisto priedų saugą priimami tik įvertinus visas turimas mokslo žinias ir eksperimentinius duomenis. Mokslinė informacija yra nuolat atnaujinama, taip pat nuolat vykdomas ir maisto priedų saugos pakartotinas vertinimas, kurį atlieka Europos maisto saugos tarnyba. Šiuo tikslu tarnyboje, be kitų mokslo komitetų ir mokslinių grupių, veikia ir maisto priedų, kvapiųjų medžiagų, perdirbimo priemonių ir medžiagų, kurios liečiasi su maistu, specialistų grupė. Atlikdama mokslinį vertinimą, bei pateikdama savo nuomonę, Europos maisto saugos tarnyba privalo užtikrinti veiklos skaidrumą, o būtent nedelsiant viešai paskelbti savo nuomonę teisės aktuose¹⁶³ numatytais būdais. Be kita ko, įtraukiant maisto priedus į minėtus sąrašus, imperatyviai reikalaujama vadovautis atsargumo principu. Taip pat pripažinta, kad kai kuriais atvejais vien tik mokslinis rizikos įvertinimas negali suteikti visos informacijos, kuria turėtų būti grindžiamas sprendimas dėl rizikos valdymo, todėl reikalaujama tinkamai atsižvelgti į kitus teisėtus su maisto priedų vartojimu susijusius visuomeninius, ekonominius, tradicinius, etinius ir aplinkos veiksnius. Taigi maisto priedų mokslinį vertinimą Europos Sąjungoje yra pavesta atlikti Europos maisto saugos tarnybai. Atsiradus naujiems duomenims apie galimą neigiamą poveikį sveikatai, maisto priedai turi būti vertinami iš naujo. Kaip pavyzdį galima pateikti maisto dažiklio E 128 (*raudonasis 2G*) naudojimo maisto pramonėje atvejį, kada pakartotinai atlikus tyrimus ir mokslininkų grupei¹⁶⁴ iš naujo įvertinus, jog dažiklis E 128 (*raudonasis 2G*) gali kelti pavojų sveikatai, 2007 metais Europos Komisijos sprendimu¹⁶⁵ jis buvo uždraustas naudoti Europos Sąjungoje.

¹⁶³ Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas Nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. [2002] OL L 31/1 (38 straipsnis).

¹⁶⁴ Opinion of the Scientific Panel on Food Additives, Flavourings, Processing Aids and Materials in Contact with Food on the food color Red 2G (E 128) based on the request from the Commission related to the re-evaluation of all permitted food additives. *The EFSA Journal*. 2007, 515: 1–28.

¹⁶⁵ Komisijos 2007 m. liepos 26 d. reglamentas Nr. 884/2007 dėl skubių priemonių, kuriomis sustabdomas maisto dažiklio E 128 (*raudonasis 2G*) naudojimas. [2007] OL L 195/8.

Be to, jog teisės aktais yra nustatomas teisinis reikalavimas sudaryti maisto priedų sąrašą, atskiros sąlygos yra numatytos ir maisto priedų naudojimui bei įtraukimui į minėtus sąrašus. Taigi maisto priedas gali būti įtrauktas į Bendrijos sąrašą tik tuomet, kai jis atitinka šias nustatytas sąlygas¹⁶⁶: a) jei siūlomu kiekiu naudojamas maisto priedas, remiantis turimais moksliniais įrodymais, nekelia pavojaus vartotojų sveikatos saugai; b) yra pagrįstas technologinis poreikis jį naudoti ir toks poreikis negali būti patenkintas kitomis ekonomiškai ir techniškai įvykdomomis priemonėmis, ir c) jo naudojimas neklaidina vartotojo. Be to, maisto priedas, tam, kad galėtų būti įtrauktas į Bendrijos sąrašą, jis turi suteikti privalumą ir naudą vartotojui, taigi, atitikti vieną ar keletą iš šių tikslų¹⁶⁷: a) išlaikyti maisto produkto maistingąsias savybes; b) suteikti reikiamus ingredientus arba sudedamąsias dalis maisto produktams, gaminamiems ypatingų mitybos poreikių turinčioms vartotojų grupėms; c) padėti išlaikyti maisto produkto kokybę ar stabilumą arba pagerinti jo organoleptines savybes, su sąlyga, kad jis nepakeis maisto produkto pobūdžio, turinio ar kokybės taip, kad būtų galima suklaidinti vartotoją; d) padėti gaminant, perdirbant, ruošiant, apdorojant, pakuojant, vežant ar laikant maisto produktus, įskaitant maisto priedus, maisto fermentus ir maisto kvapiąsias medžiagas, su sąlyga, kad maisto priedas nebūtų naudojamas norint paslėpti prastos žaliavos naudojimo padarinius arba netinkamai (ar nehigieniškai) atliekamą darbą, naudojamą techniką bet kurios minėtos veiklos atveju.

Lietuvos Respublikoje (kartu ir Europos Sąjungoje) leidžiami naudoti maisto priedai yra patvirtinti Sveikatos apsaugos ministro įsakymu „Dėl Lietuvos higienos normos HN 53:2003 „Leidžiami vartoti maisto priedai“ patvirtinimo“¹⁶⁸. Šiame įsakyme leidžiami naudoti maisto priedai yra išdėstyti higienos normos HN 53:2003 prieduose¹⁶⁹, kuriuose išsamiai nurodoma kokiuose maisto produktuose ar maisto produktų grupėse ir kokius patvirtintus maisto priedus gamintojams yra teisiškai leidžiama naudoti. Kartu griežtai nurodomi didžiausi leistini naudoti maisto priedų kiekiai, bei atitinkamos jų naudojimo sąlygos.

Apibendrintai galima būtų teigti, jog maisto priedai, dėl išsamaus ir moksliskai pagrįsto jų įtraukimo į Europos Sąjungoje leidžiamų naudoti maisto priedų sąrašą, neturėtų kenkti vartotojų sveikatai. Be to, maisto priedų naudojimas turi būti technologiškai pagrįstas, neklaidinti vartotojo ir nemaskuoti netinkamos kokybės žaliavos. Tačiau, nepaisant to, maisto produkte esantys sintetiniai priedai šiuo metu kelia itin didelį tiek vartotojų, tiek mokslininkų susidomėjimą, o apie juos

¹⁶⁶ Europos Parlamento ir Tarybos reglamento Nr. 1333/2008 6 str. 1 d.

¹⁶⁷ Europos Parlamento ir Tarybos reglamento Nr. 1333/2008 6 str. 2 d.

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. vasario 10 d. įsakymas Nr. V-108 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 53:2010 „Leidžiami naudoti maisto priedai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 21-1009.

¹⁶⁹ Įsakymas Nr. V-108 turi 13 priedų.

visuomenėje visgi paplitusi įvairi nuomonė. Todėl vartotojų atžvilgiu itin aktualiu klausimu tampa tinkamas ir vartotojų neklaidinantis maisto priedų ženklavimas maisto produktų etiketėse.

2.2.3. Maisto priedų turinčių maisto produktų ženklavimas etiketėse

Kaip jau buvo minėta pirmame šio darbo skyriuje, sudedamųjų dalių sąrašas yra viena iš privalomų informacijos grupių, kurią teisės aktais yra imperatyviai reikalaujama pateikti maisto produktų etiketėse. Sudedamoji dalis, kaip tai apibrėžia teisės aktai, yra medžiaga arba produktas, įskaitant kvapiąsias medžiagas, maisto priedus ir maisto fermentus, ir sudėtinės sudedamosios dalies elementas, naudojamas maisto produktui gaminti arba ruošti ir liekantis galutiniame produkte, nors ir pakitusiu pavidalu. Taigi kadangi maisto priedai yra laikomi maisto produktų sudedamąja dalimi, juos yra privaloma nurodyti maisto produkto etiketėse. To reikalaujama tiek Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, tiek ir naujuoju Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu Nr. 1169/2011. Toliau bus analizuojami maisto priedų ženklavimui keliami teisiniai reikalavimai.

Bendrasis teisinis reikalavimas ženklavimui maisto priedų turinčius maisto produktus, kuris numatytas Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamentu Nr. 1333/2008¹⁷⁰, yra tokio produkto sudėtyje nurodyti vieną iš minėtų dvidešimt šešių maisto priedų funkcinių grupių ir maisto priedo pavadinimą, arba maisto priedo funkcinę grupę ir maisto priedui suteiktą E numerį. Pavyzdžiui, konservantas kalio sorbatas arba konservantas E 202; rūgštingumą reguliuojanti medžiaga citrinų rūgštis arba rūgštingumą reguliuojanti medžiaga E 330; glajinė medžiaga kandelila vaškas arba glajinė medžiaga E 902. Tačiau reikia pažymėti, jog didėjant mokslo pažangai ir mokslininkams išsiaiškinant vis naujų tam tikrų maisto priedų savybių, teisės aktais įtvirtinami bendrieji reikalavimai maisto produkto etiketėje nurodyti maisto priedo funkciją ir pavadinimą arba E numerį, yra papildomi ir specialiomis nuostatomis tam tikrų maisto priedų ženklavimo atžvilgiu.

Reglamente Nr. 1333/2008 įtvirtinama nuostata¹⁷¹, jog maisto produktų, savo sudėtyje turinčių tam tikrų dažiklių, etiketėse turi būti šio reglamento V priede nurodyta papildoma informacija. Taigi maisto produktai, kurių sudėtyje yra vienas arba daugiau iš šių maisto dažiklių: oranžinis geltonasis (E 110), chinolino geltonasis (E 104), karmoisinas (E 122), raudonasis dažiklis (Allura Red) (E 129), tartrazinas (E 102), raudonasis ponso dažiklis 4R (E 124), etiketėse yra privaloma papildomai nurodyti šią informaciją - „dažiklio (-ių) pavadinimas arba E numeris“: *gali*

¹⁷⁰ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamento Nr. 1333/2008 23 straipsnis.

¹⁷¹ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamento Nr. 1333/2008 24 straipsnis.

*neigiamai paveikti vaikų aktyvumą ir dėmesį*¹⁷². Tačiau šis ženklėjimas yra netaikomas maisto produktams, kuriuose dažiklis (-iai) naudojamas (-i) tinkamumo sveikatai ar kitais ženklais žymėti mėsos produktus arba antspauduoti, ar dekoratyviai dažyti kiaušinių lukštus. Toks sprendimas, t.y. ne išbraukti minėtus dažiklius iš Bendrijos maisto priedų sąrašo, tačiau vartotojui suteikti papildomos informacijos maisto produkto etiketėje, buvo priimtas Europos maisto saugos tarnybos Maisto priedų, kvapiųjų medžiagų, perdirbimo priemonių ir medžiagų, kurios liečiasi su maistu, specialistų grupei įvertinus mokslininkų atliktą studiją dėl minėtų maisto dažiklių sukeliama efekto vaikų elgesiui¹⁷³.

Kitą grupę maisto produktų, kurių etiketėse taip pat reikalaujama pateikti ne tik bendrąją informaciją, tačiau ir papildomą, teisiškai įtvirtina Komisijos 2008 m. sausio 30 d. direktyva 2008/5/EB dėl privalomos informacijos, nenurodytos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2000/13/EB, nurodymo ženklėjant tam tikrus maisto produktus¹⁷⁴, bei pakartoja naujasis Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamento Nr. 1169/2011 III priedas. Taigi jei maisto produkto sudėtyje yra saldiklių (turint omenyje saldiklius kaip vieną iš maisto priedų funkcinių grupių), ženklėjant tokį maisto produktą privaloma atitinkamai pateikti šią informaciją: a) maisto produktai, kurių sudėtyje yra saldiklio ar saldiklių, teiginys „*su saldikliu (-iais)*“ turi būti pateiktas prie maisto produkto pavadinimo; b) maisto produktai, į kuriuos įdėta tiek cukraus arba cukrų, tiek saldiklio arba saldiklių, teiginys „*su cukrumi (-ais) ir saldikliu (-iais)*“ turi būti pateiktas prie maisto produkto pavadinimo; c) maisto produktai, kurių sudėtyje yra aspartamo/aspartamo-acesulfamo druskos, „*sudėtyje yra aspartamo (fenilalanino šaltinis)*“ nurodoma maisto produkto etiketėje, kai aspartamas/aspartamo-acesulfamo druska nurodomi sudedamųjų dalių, kurios surašytos tik įvardijant jų E numerį, sąrašė; „*sudėtyje yra fenilalanino šaltinis*“ nurodoma maisto produkto etiketėje, kai aspartamas/aspartamo-acesulfamo druska nurodomi sudedamųjų dalių, kurios surašytos nurodant jų konkretų pavadinimą, sąrašė; d) maisto produktai, kurių sudėtyje yra daugiau nei 10% poliolių priedų, etiketėje turi būti nurodyta, jog „*vartojant dideliais kiekiais gali sukelti viduriavimą*“.

Tiek teisiškai nustatant bendrąjį reikalavimą maisto produkto sudėtyje nurodyti tame produkte esančius maisto priedus, tiek papildomos privalomos informacijos nurodymas ženklėjant

¹⁷² Pavyzdžiui, maisto produkto sudėtyje įrašoma - „dažiklis karmoisinas: gali neigiamai paveikti vaikų aktyvumą ir dėmesį“ arba „dažiklis E 122: gali neigiamai paveikti vaikų aktyvumą ir dėmesį“.

¹⁷³ Scientific Opinion of the Panel on Food Additives, Flavourings, Processing Aids and Food Contact Materials (AFC) on a request from the Commission on the results of the study by McCann et al. (2007) on the effect of some colours and sodium benzoate on children's behaviour. *The EFSA Journal*. 2008, 660: 1–54.

¹⁷⁴ Komisijos 2008 m. sausio 30 d. direktyva 2008/5/EB dėl privalomos informacijos, nenurodytos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2000/13/EB, nurodymo ženklėjant tam tikrus maisto produktus. [2008] OL L 27/12.

maisto priedų turinčius produktus yra įtvirtinamas siekiant užtikrinti, kad vartotojai gautų pakankamą informaciją renkantis maisto produktus. Be to, norint vartotojams suteikti pakankamai informacijos ženklinant maisto produktus, kurių sudėtyje yra tam tikrų dažiklių ar saldiklių, apie tai turi būti pateikiama papildoma speciali informacija maisto produkto etiketėje, nors dalį šios informacijos apie tam tikrus saldiklius galima būtų pavadinti ir vartotojus įspėjančia informacija.

2.2.3.1. Maisto produktų ženklinimas teiginiu „Be E“ bei panašiais teiginiais (Lietuvos pavyzdys)

Pradėti teiginių „Be maisto priedų“, „Be E“, „Be E 621“ ir panašios informacijos pateikimo maisto produktų etiketėse teisinę analizę reikėtų nuo to fakto, jog nei Europos Sąjungos, nei Lietuvos teisės aktuose nėra įtvirtinta minėtų teiginių teisinė reglamentavimo tvarka. Maisto produkto sudėties ženklinime, kaip jau minėta, turi būti nurodytos visos medžiagos, kurios dedamos į gaminant, o ne tos, kurios nededamos. Tokia ženklinimo informacija nėra būtina ant maisto produkto pakuočių. Todėl galima teigti, jog teiginių „Be E“ ir panašių kitų teiginių naudojimas produktų ženklinime yra gamintojų naudojamos reklamos (marketingo) elementas, o ne informavimo apie maisto vartojimo saugumą, priemonė. Taigi ženklinant maisto produktus minėta išskirtine, neprivaloma vartotojui pateikti informacija, egzistuoja tikimybė, jog vartotojas gali būti suklaidintas dėl tokio ženklinimo.

Teisės aktais yra įtvirtinama nuostata, jog vartotojams turi būti teikiama tik teisinga informacija apie maistą. Be kitų numatytų draudimų, yra draudžiama klaidinti vartotoją apibūdinant maistą, nurodant jo savybes ir sudėtį¹⁷⁵. Svarbu pabrėžti, jog teisingas maisto produktų ženklinimas - tai visiška maisto tvarkymo subjektų atsakomybė, numatyta Lietuvos Respublikos maisto įstatymo 7 straipsnyje. Siekdama išsiaiškinti, ar reklaminiai šūkiei „Be E“, „Jokių E“, „Stop E“, „Be konservantų“ ir pan. teiginiai maisto produktų etiketėse yra pagrįsti ir neklaidina vartotojų, Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba, kurios veikla plačiau bus analizuojama kitame skyriuje, vykdė tikslinius patikrinimus, trumpai pavadintus akcija „Ar „Be E“ tikrai yra be „E“¹⁷⁶. Patikrinimų metu išryškėjo šie probleminiai aspektai, kuriuos būtų galima suskirstyti į dvi gupes: 1) nors gamintojai gamybos metu nenaudoja gryno maisto priedo (pvz.: E 250 - nitrito), į gaminį pridėdami įvairių augalinių mišinių ekstraktų, kurių sudėtyje yra daug nitritų, taip siekia išgauti

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos maisto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 32-893.

¹⁷⁶ Dėl maisto produktų ženklinimo išaiškinimo. Parengė Veterinarijos sanitarijos ir maisto skyriaus vyriausioji veterinarijos gydytoja I.Pečiulienė. Prieiga per internetą: <http://vmvt.lt/lt/as/verslininkas/maisto.tvarkymas/> [žiūrėta 2011-11-09].

analogišką technologinį poveikį galutiniam produktui. Svarbu pabrėžti, kad jeigu gamintojas nori žymėti, kad maisto produkte nėra tam tikro, konkretaus maisto priedo, šio priedo turi ir nebūti, t.y. jis neturi būti aptinkamas laboratoriniais tyrimais - nesvarbu, ar tas priedas įdėtas technologinio proceso metu, ar pateko su žaliavomis, ar natūraliais ingredientais¹⁷⁷. Šios problemos sprendimu galėtų būti gamintojų atliekami tiek maisto gaminio, tiek sudėtinių jo žaliavų savalaikiai laboratoriniai tyrimai. 2) pagaminus gaminį be vieno maisto priedo ir apie tai pareiškus ženklavimo etiketėje (pvz.: „Be E 621“), vartotojas taip pat gali būti klaidinamas, kadangi tokiam gaminyje gali būti daugybė kitų maisto priedų ar vienas maisto priedas yra pakeistas kitu ir taip pažymėtas produktas jokių išskirtinių savybių neturi, nors atsižvelgdamas į ženklinimą vartotojas to galėtų tikėtis. Šio problemos aspekto sprendimas buvo priimtas Žemės ūkio ministerijos sukurtos darbo grupės posėdžių metu. Nutarta, jog siekiant neklaidinti vartotojo, gamintojai, kurie nenaudoja konkrečių produktams leidžiamų maisto priedų – konservantų, skonio stipriklių ir pan., ir užtikrinantys, kad jų nėra galutiniam produkte, gali etiketėse nurodyti „Be dažiklių“, „Be konservantų“, t.y. be konkrečių maisto priedų funkcinių grupių. Pavyzdžiui, jei gamintojas nori ženklini, kad jo produktas be konkretaus maisto priedo (pvz.: „Be E 621“), turėtų nurodyti, kad jis yra be visos tokių maisto priedų funkcinės grupės (šiuo atveju „Be skonio stipriklių“).

Taigi maisto tvarkymo subjektų pateikiamą ženklinimą „Be E“ ir panašiais teiginiais maisto produktų etiketėse galima būtų laikyti savanoriškai pateikiama informacija. Tačiau toks ženklinimas turi atitikti tikrovę ir neklaidinti vartotojo dėl maisto produkto savybių, kurių jis neturi, arba ženklinant nurodyti išskirtines savybes, kai jas turi visi panašūs maisto produktai. Vartotojai ieško produktų be maisto priedų, todėl maisto rinka, reaguodama į vartotojų poreikius, kinta greičiau nei teisinė bazė. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos, kurios viena iš funkcijų yra tikrinti maisto produktų atitiktį ženklinimo teisės aktų reikalavimams, atlikti maisto produktų patikrinimai parodė, jog trūksta aiškaus ir vienareikšmio maisto produktų, kuriuose nenaudojami maisto priedai, ženklinimo reikalavimų reglamentavimo.

¹⁷⁷ Dažniausiai užduodami klausimai apie maisto produktų ženklinimą „Be E“. Parengė VMVT Maisto skyriaus vyriausioji specialistė V.Svetulevičiūtė. Prieiga per internetą: <http://vmvt.lt/lt/as/verslininkas/maisto.tvarkymas/apie.maisto.produktu.zenklinama.be.e/> [žiūrėta 2011-11-09].

3. NETEISMINIS VARTOTOJŲ TEISIŲ REALIZAVIMAS MAISTO PRODUKTŲ ŽENKLINIMO SRITYJE

3.1. Vartotojo teisė gražinti ar pakeisti netinkamos kokybės maisto prekę

Vartotojų teisių gynimas yra viena svarbiausių valstybės ekonominės - socialinės politikos sričių. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnio 5 dalyje nustatyta: „Valstybė gina vartotojo interesus“¹⁷⁸. Taigi tokiu būdu valstybė yra konstituciškai įpareigota nustatyti standartus ir kitus reikalavimus, kuriuos turi atitikti į rinką patenkantys produktai bei paslaugos, taip pat prižiūrėti, kad ūkio subjektai nuo šių standartų ir kitų reikalavimų nenukryptų, jų laikytųsi¹⁷⁹. Teisės aktais yra nustatomi įvairūs vartotojų interesų gynimo būdai ir priemonės. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹⁸⁰, Vartotojų teisių apsaugos¹⁸¹ bei Maisto įstatymai¹⁸², įstatymų lydimieji teisės aktai detalizuoja konstitucinę nuostatą ginti vartotojo interesus, nustato vartotojų gynimo priemones bei būdus.

Lietuvos Respublikoje vartotojai, norėdami išspręsti savo ginčą, gali pasirinkti tris būdus: tai gali būti teisminis nagrinėjimas, skundo pateikimas vartotojų asociacijoms arba neteisminis (alternatyvus) ginčo sprendimas. Kadangi nepavyko aptikti teismų praktikos, darbe apsiribojama išvalgomis dėl vartotojo galimybių neteisiminiu keliu realizuoti savo teises maisto produktų ženklavimo srityje. Vartotojų teisių gynimas neteisimine tvarka yra laikomas vienu veiksmingiausių vartotojų teisių gynimo būdų. Toks vartotojų ginčų sprendimas turi nemažai pranašumų: paprastai yra pigesnis, greitesnis ir daug efektyvesnis nei teisminis nagrinėjimas¹⁸³. Lietuvos Respublikoje 2007 m. sausio 12 d. buvo priimtas Vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymas (toliau – Pakeitimo įstatymas). Be kitų naujovių¹⁸⁴, šiuo įstatymu įvestas svarbus pakeitimas – reglamentuojamas vartotojų teisių gynimas ne teismine tvarka visose vartojimo srityse. Pakeitimo įstatymo 22 straipsnis pateikia ginčus nagrinėjančių institucijų sąrašą. Apžvelgus šį sąrašą¹⁸⁵ tampa

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

¹⁷⁹ Čepas, A., *et al. Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius: UAB „Naujos sistemos“, 2005, p. 168.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 12-488.

¹⁸² Lietuvos Respublikos maisto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 32-893.

¹⁸³ Petrauskas, F. Alternatyvus vartotojų ginčų sprendimas: kitų šalių patirties pritaikymas naujojoje Vartotojų teisių gynimo įstatymo redakcijoje. *Jurisprudencija*. 2007, 99(9): 34-40.

¹⁸⁴ Pasikeitė Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos struktūra bei pavadinimas pakeistas į Valstybinę vartotojų teisių apsaugos tarnybą, reglamentuotas viešojo vartotojo intereso gynimas ir kt.

¹⁸⁵ 1) Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba – elektroninių ryšių, pašto ir pasiuntinių paslaugų srityse; 2) Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija – Draudimo įstatymo numatytais atvejais ir tvarka; 3) Valstybinė energetikos inspekcija prie Ūkio ministerijos – Energetikos įstatyme numatytoje vartotojų teisių apsaugos srityse; 4) Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija – Energetikos įstatyme numatytoje vartotojų teisių apsaugos srityse;

akivaizdu, jog neteisminį ginčų sprendimą vartotojų ginčams spręsti taiko tik valstybinės institucijos.

Pakeitimo įstatymu konstruojamas bei nustatomas taikaus ginčų sprendimo prioritetas. Įtvirtinama nuostata, jog vartotojas, manydamas, kad pardavėjas, paslaugų teikėjas pažeidė jo teises ar įstatymų saugomus interesus, pirmiausia turi kreiptis į pardavėją ar paslaugų teikėją ir nurodyti savo reikalavimą¹⁸⁶. Kalbant apie maisto produktus, svarbu paminėti, jog Lietuvos Respublikos ūkio ministro įsakymas Nr. 217 „Dėl daiktų grąžinimo ir keitimo taisyklių patvirtinimo“¹⁸⁷ taip pat įtvirtina taikų ginčo sprendimo prioritetą - pirkėjas, įsigijęs *netinkamos kokybės* maisto prekę, pirmiausia turi maisto prekės pardavėjui pateikti raštišką prašymą ir prekę. Prašyme nurodomi prekės trūkumai ir savo pasirinkimu pirkėjo pasirinkta viena iš jam suteiktų teisių: 1) reikalauti, kad prekė būtų pakeista į tokią pat tinkamos kokybės prekę; 2) atitinkamai sumažinti kainą; 3) grąžinti prekę pardavėjui ir reikalauti grąžinti už prekę sumokėtus pinigus¹⁸⁸. Kilus nesutarimui, t.y. kilus ginčui, tarp pirkėjo ir pardavėjo dėl maisto prekės kokybės, pardavėjas, gavęs pirkėjo raštišką prašymą, privalo ne vėliau kaip per 3 dienas raštu kreiptis į Valstybinę maisto ir veterinarijos tarnybą (toliau - Tarnyba), o apie Tarnybos atlikto tyrimo rezultatus nedelsiant pranešti vartotojui. Tačiau jeigu pardavėjas nevykdo pirkėjo raštiškai pateiktų reikalavimų dėl maisto prekės keitimo ar grąžinimo, arba nesikreipia į Tarnybą dėl tyrimo atlikimo, pirkėjui neatimama teisė savarankiškai kreiptis į Tarnybą, ir, gavus iš jos raštu pateiktas išvadas¹⁸⁹, apie tai informuoti pardavėją. Taikų ginčo sprendimą Pakeitimo įstatymu yra įpareigojama pasiūlyti ir Tarnyba – išnagrinėjusi vartotojo prašymą, surašiusi patikrinimo aktą, bei nustačiusi, jog vartotojo reikalavimas pagrįstas, siūlo pardavėjui per nustatytą terminą įvykdyti vartotojo reikalavimą. Galiausiai jeigu pardavėjas nesutinka su Tarnybos pateiktu pasiūlymu tenkinti vartotojo reikalavimą, Tarnyba yra įpareigojama atlikto patikrinimo akto kopiją pateikti Valstybinei vartotojų teisių apsaugos tarnybai, kuri sprendžia klausimą dėl vartotojo teisių gynimo¹⁹⁰. Nepavykus ginčo išspręsti taikiai, vartotojas turi teisę kreiptis į teismą.

Lietuvos Respublikoje prekių kokybės ir saugos reikalavimus nustato Civilinis kodeksas, Produktų saugos įstatymas, Maisto įstatymas ir kiti teisės aktai. Vartotojas, be kitų įstatymais

5) kitos institucijos – įstatymų nustatytais atvejais; 6) Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba – kitose, 1–5 punktuose nenumatytose, vartotojų teisių apsaugos srityse.

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymo 20 staipsnis.

¹⁸⁷ Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2001 m. birželio 29 d. įsakymas Nr. 217 „Dėl daiktų grąžinimo ir keitimo taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2001, Nr. 58-2105.

¹⁸⁸ Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2001 m. birželio 29 d. įsakymo Nr. 217 19 punktą.

¹⁸⁹ Tarnyba privalo išnagrinėti vartotojo prašymą ne vėliau kaip per 20 darbo dienų nuo prašymo gavimo dienos.

¹⁹⁰ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymo 21 str. 3 d.

įtvirtintų teisių, turi teisę įsigyti saugias, tinkamos kokybės prekes¹⁹¹. Tačiau vienu aktualiausių klausimų, kalbant apie maisto produktus bei jų ženklimą ir vartotojo galimybę realizuoti savo teises – grąžinti ar pakeisti netinkamos kokybės maisto prekę, tampa tai, kokį maisto produktą galima laikyti esant netinkamos kokybės ir ar maisto produkto ženklimas patenka į *netinkamos kokybės* maisto produkto apibrėžimą.

Maisto įstatyme *kokybė* apibrėžiama kaip maisto savybių visuma, tenkinanti konkrečius vartotojo poreikius, kurių protingai galima tikėtis, bei atitinkanti saugos ir kitus privalomuosius teisės aktų nustatytus reikalavimus. Pagal šią įstatyme pateiktą kokybės sąvoką galima būtų teigti, jog maisto sauga apima ir maisto kokybę. Produktų saugos įstatymo¹⁹² 2 straipsnyje, apibrėžiančiame įstatymo taikymą, įtvirtinama, jog šis įstatymas taikomas tuomet, kai Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra nuostatų, reglamentuojančių konkretaus produkto saugą. Todėl, kalbant apie maisto produktą, šio produkto saugą reikėtų suprasti taip, kaip ji apibrėžiama Maisto įstatyme. Taigi čia sauga – Maisto įstatymo bei kitų teisės aktų nustatytų maisto ir jo tvarkymo reikalavimų visuma, užtikrinanti, kad vartojant maistą įprastomis, gamintojo nustatytomis ar galimomis iš anksto pagrįstai numatyti vartojimo sąlygomis, įskaitant ir ilgalaikį vartojimą, nebus jokios rizikos vartotojų sveikatai ar gyvybei arba ji bus ne didesnė negu ta, kuri teisės aktuose nustatyta kaip leidžiama bei laikoma atitinkančia aukštą vartotojų apsaugos lygį. Maisto įstatymo 4 straipsnyje „Pagrindiniai maisto saugos, kokybės ir tvarkymo reikalavimai“ įtvirtinama nuostata, jog į rinką turi būti teikiamas šiame įstatyme bei kituose teisės aktuose nustatytus saugos, kokybės ir tvarkymo reikalavimus atitinkantis maistas. Minėto įstatymo 4 straipsnio 2 dalis, be kitų reikalavimų, numato, jog maistas ir su maistu besiliečiančios medžiagos turi atitikti teisės aktų nustatytus ženklavimo reikalavimus. Taigi lingvistiškai analizuojant Maisto įstatymą, galima būtų daryti išvadą, jog maisto produktų ženklimas yra dalis valstybės užtikrinamos ir kontroliuojamos maisto produktų saugos ir kokybės.

Apibendrinant reikėtų pasakyti, jog teisės aktais aiškiai neįtvirtintas netinkamos kokybės maisto prekės apibrėžimas gali sudaryti sunkumų vartotojui, susidūrusiam su netinkamu maisto produkto ženkliniu. Jeigu maisto produkto ženklimą suprasime kaip dalį maisto saugos ir kokybės teisiškai įtvirtinamų reikalavimų visumos, tada vartotojas, įsigijęs netinkamai paženklintą maisto produktą, turi galimybę grąžinti ar pakeisti šią maisto prekę Ūkio ministro įsakymo Nr. 217 nustatyta tvarka. Nors teisės aktais įtvirtinamas taikaus ginčo sprendimų prioritetą, vartotojas dėl

¹⁹¹ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymo 3 straipsnis.

¹⁹² Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 64-2324.

netinkamo maisto produkto ženklavimo gali kreiptis ne tik į pardavėją, tačiau ir tiesiogiai į Valstybinę maisto ir veterinarijos tarnybą.

3.2. Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba: paskirtis, funkcijos ir kompetencija maisto produktų ženklavimo srityje

Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba buvo įkurta 2000 m., reorganizavus Valstybinę veterinarijos tarnybą ir jai pavaldžias veterinarijos įstaigas, Valstybinę higienos inspekciją prie Sveikatos apsaugos ministerijos ir Lietuvos valstybinę kokybės inspekciją prie Valstybinės konkurencijos ir vartotojų teisių gynimo tarnybos. Lietuvos Respublikos maisto įstatymu įtvirtinama, jog valstybinę maisto kontrolę, kuri apibrėžiama kaip tikrinimas, siekiant nustatyti, ar maistas, maisto priedai, vitaminai, mineralinės medžiagos, mikroelementai bei kitokie priedai, skirti parduoti, taip pat medžiagos ir prekės, kurios liečiasi su maisto produktais, atitinka nuostatas, skirtas užkirsti kelią pavojui visuomenės sveikatai, užtikrinant sąžiningus verslo sandorius ar saugant vartotojų interesus, įskaitant ir vartotojų informavimo nuostatas (kaip jau buvo minėta, maisto produktų ženklavimas – tai vienas iš būdų vartotojui suteikti informaciją apie maisto produktus), atlieka įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka Vyriausybės įsteigta maisto kontrolės institucija – Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba.

Kalbant apie Tarnybos paskirtį, remiantis jos nuostatais¹⁹³, reikėtų pradėti nuo to, jog Tarnyba dalyvauja formuojant valstybės politiką maisto ir pašarų saugos, kokybės, *ženklavimo*, informacijos apie prekes, įskaitant kainų nurodymą, teikimo ir kitų privalomųjų reikalavimų laikymosi, maisto, šalutinių gyvūninių produktų, pašarų, pašarų priedų, veterinarinių vaistų ir veterinarinių priemonių tvarkymo, gyvūnų sveikatos ir gerovės, bendrų žmonėms ir gyvūnams užkrečiamųjų ligų, vartotojų teisių apsaugos maisto ir su maistu susijusių paslaugų teikimo srityse ir šią politiką įgyvendina. Taigi Tarnyba ne tik formuoja, bet kartu ir įgyvendina valstybės politiką tiekiamo rinkai maisto saugos ir kokybės, vartotojų teisių apsaugos maisto ir su maistu susijusių paslaugų teikimo srityje. Be to, Maisto įstatymu įtvirtinama, jog valstybinė maisto kontrolė, kurią, kaip minėta, atlieka Tarnyba, apima visus maisto tvarkymo etapus - nuo maistui skirtų augalų ir gyvūnų auginimo, iki maisto teikimo vartotojams, įskaitant rinką. Galima būtų teigti, jog Tarnyba vykdo maisto kontrolę visuose maisto tvarkymo etapuose „nuo lauko iki stalo“¹⁹⁴.

¹⁹³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. birželio 28 d. nutarimas Nr. 744 „Dėl Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 53–1537.

¹⁹⁴ Tai Europos Sąjungoje priimtas maisto sektoriaus priežiūros vykdymo principas.

Siekdama saugoti vartotojų interesus ir ginti pažeistas jų teises maisto ir su juo susijusių paslaugų teikimo srityse, be kitų atliekamų funkcijų, Tarnyba:

- tiria vartotojų, jų organizacijų, kitų suinteresuotų įstaigų ir organizacijų skundus dėl maisto, neatitinkančio saugos, kokybės, *ženklavimo*, informacijos apie prekes, įskaitant kainų nurodymą, teikimo ir kitų privalomųjų reikalavimų, nesaugių maisto tvarkymo paslaugų teikimo;
- registruoja ir analizuoja *vartotojų skundus*, atlieka jų stebėseną;
- *informuoja* vartotojus, kitus fizinius bei juridinius asmenis ir kitas organizacijas tarnybos kompetencijos klausimais.

Tarnybai yra patikėta kontroliuoti vidaus rinkai ir eksportui skirtu maisto atitiktį saugos, kokybės, *ženklavimo*, informacijos apie prekes, įskaitant kainų nurodymą, teikimo ir kitiems privalomiesiems reikalavimams, nustatytosios privalomųjų reikalavimų įgyvendinimo tvarkos laikymąsi, siekiant užtikrinti, kad Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos rinkai tiekiamas maistas būtų saugus, *tinkamai paženklintas* ir atitiktų Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų teisės aktų įteisintus saugos, kokybės, *ženklavimo* ir kitus privalomuosius reikalavimus visuose maisto tvarkymo etapuose. Tarnyba taip pat analizuoja maisto atitikties saugos, kokybės, *ženklavimo* ir kitiems privalomiesiems reikalavimams kontrolės duomenis.

Valstybinė maisto kontrolė yra atliekama vadovaujantis bendraisiais kontrolės principais pagal Tarnybos direktoriaus 2003 m. gruodžio 22 d. įsakymo Nr. B1-976 „Dėl Valstybinės maisto kontrolės principų patvirtinimo“¹⁹⁵ (toliau – Kontrolės principai). Šie Kontrolės principai parengti vadovaujantis Lietuvos Respublikos maisto įstatymu ir atsižvelgiant į Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 178/2002.

Teisės aktų analizė leidžia teigti, jog Vyriausybės įstaiga Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba be kitų jai suteiktų teisių, turi teisę tikrinti maisto produktų *ženklavimą*, o Kontrolės principai kaip vieną iš kontrolės objektų aiškiai įtvirtina maisto produktų *ženklavimą* ir jų pateikimo būdą. Taigi maisto produktų *ženklavimas* neabejotinai yra vienas iš Tarnybos kontrolės objektų.

¹⁹⁵ Lietuvos Respublikos Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2003 m. gruodžio 22 d. įsakymas Nr. B1-976 „Dėl Valstybinės maisto kontrolės principų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 8-217.

3.3. Vartotojų ginčų (skundų) nagrinėjimas Valstybinėje maisto veterinarijos tarnyboje dėl netinkamo maisto produktų ženklavimo

Kaip jau buvo minėta, Tarnybai yra pavedama, siekiant saugoti vartotojų interesus, ginti pažeistas vartotojų teises maisto ir su juo susijusių paslaugų teikimo srityje, tirti vartotojų, jų organizacijų, kitų suinteresuotų įstaigų ir organizacijų skundus dėl maisto, neatitinkančio saugos, kokybės, *ženklavimo* reikalavimų. Pagal Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymą, Lietuvos gyventojas, įsigijęs netinkamos kokybės maisto produktą, gali skundą pateikti ne tik pardavėjui ar paslaugos teikėjui, bet ir tiesiogiai Tarnybai. Šiuo tikslu Tarnyboje yra įdiegta vartotojų skundų nagrinėjimo sistema, kurią struktūriškai galima būtų padalinti į dvi dalis: 1) nemokama telefono linija, kuria vartotojai visą parą gali skambinti ir pranešti apie nesaugias viešojo maitinimo įstaigų teikiamas paslaugas, nesaugius, nekokybiškus maisto produktus, tame tarpe ir apie galimus maisto produktų *ženklavimo* pažeidimus; 2) nuo 2004 m. Tarnybos interneto svetainėje¹⁹⁶ yra patalpinta elektroninė skundo forma. Kaip teigiama Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos 2008 m. veiklos ataskaitoje¹⁹⁷, tokia centralizuota asmenų skundų (pranešimų) priėmimo, registravimo ir tyrimo sistema pagerino piliečių aptarnavimą, leido operatyviau nagrinėti jų pateiktus skundus. Detaliau asmenų prašymų ir skundų (pranešimų) tvarka yra reglamentuojama Tarnybos direktoriaus įsakymu patvirtintose taisyklėse¹⁹⁸.

Vartotojų skundų dėl maisto ir su maistu susijusių paslaugų kokybės analizei buvo pasirinktos 2008 m.¹⁹⁹ ir 2009 m.²⁰⁰ Tarnybos metinės veiklos ataskaitos, bei Lietuvos Respublikos Kontrolės institucijų vieningo integruoto daugiamečio nacionalinio kontrolės plano 2010 m. veiklos ataskaita²⁰¹. 2008 m. Valstybinėje maisto ir veterinarijos tarnyboje buvo gauta ir ištirta 2170 vartotojų skundų dėl maisto ir su maistu susijusių paslaugų teikimo. 2009 m. užregistruota ir ištirta 2080 vartotojų skundų, iš jų 39 % pasitvirtino. 2010 m. buvo užregistruoti ir ištirti 2547 vartotojų skundai, iš jų 946 (37 %) pasitvirtino. Analizuojant minėtus šaltinius galima pastebėti, jog

¹⁹⁶ Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos interneto svetainė. Prieiga per internetą: <http://vmvt.lt> [žiūrėta 2011-12-14].

¹⁹⁷ Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos 2008 metų veiklos ataskaita. Patvirtinta Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2009 m. vasario 27 d. įsakymu Nr. B1-95.

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2007 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. B1-790 „Dėl asmenų prašymų ir skundų (pranešimų) nagrinėjimo ir jų aptarnavimo Valstybinėje maisto ir veterinarijos tarnyboje ir jai pavaldžiose įstaigose taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 139-5743.

¹⁹⁹ Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos 2008 metų veiklos ataskaita. Patvirtinta Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2009 m. vasario 27 d. įsakymu Nr. B1-95.

²⁰⁰ Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos 2009 metų veiklos ataskaita. Patvirtinta Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2010 m. vasario 26 d. įsakymu Nr. B1-92.

²⁰¹ Lietuvos Respublikos Kontrolės institucijų vieningo integruoto daugiamečio nacionalinio kontrolės plano 2010 m. veiklos ataskaita. Rengėjas: Lietuvos Respublikos valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba.

kiekvienais metais vartotojai yra labiausiai nepatenkinti maisto produktų kokybe: skundai dėl kokybės 2008 m. sudarė 46 % visų pagrįstų atvejų, atitinkamai 2009 m. – 44 %, o 2010 m. – 46 %. Tuo tarpu vartotojų skundai dėl *ženklinimo* pažeidimų 2008 m. sudarė 10 %, 2009 m. – 10 %, 2010 m. – jau 12 %. Taigi galima būtų pastebėti, nors ir nežymią, vartotojų skundų augimo tendenciją tiek dėl maisto kokybės, tiek ir konkrečiai dėl maisto produktų ženklinimo. Tai leidžia teigti, jog vartotojai tampa pastabesni, domisi maisto produktų kokybe bei ženklinimu. Tačiau vartotojų skundų grupė dėl maisto produktų ženklinimo, palyginus su kitais nusiskundimais (pasibaigęs vartojimo terminas, higiena ir pan.), visgi išlieka viena mažiausių.

Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos internetiniame puslapyje vartotojams taip pat suteikiama galimybė konsultuotis su tarnybos specialistais maisto produktų saugos, kokybės, tame tarpe ir maisto produktų *ženklinimo* klausimais: suinteresuoti asmenys gali elektronine forma užduoti jiems rūpimą klausimą, į kurį atsakys Tarnybos kompetentingi specialistai. 2008 m. Tarnyba gavo 405, o 2009 m. jau buvo gauti 599 klausimai, užduoti Tarnybos interneto svetainėje. Kaip teigiama 2009 m. Tarnybos veiklos ataskaitoje, dažniausiai užduodami elektroniniai klausimai dėl viešojo maitinimo problemų, teisės aktų nuorodų bei išaiškinimų, produktų saugos, kokybės, *ženklinimo*, maisto priedų naudojimo. Daug klausimų internetu sulaukiama ir iš maistą gaminančių bei prekybos įmonių - teirujamasi dėl savikontrolės sistemų, dėl maisto produktų ar žaliavų importo, dėl teisingo maisto produkto *paženklinimo*. Tarnybos internetiniame puslapyje taip pat yra vartotojams skirta skiltis, kurioje skelbiama informacija apie įvairių maisto produktų savybes ir kokybę, *ženklinimo ypatumus*, maisto saugos kontrolės rezultatus.

Tarnyba, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. kovo 12 d. nutarimu Nr. 209 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos reklamos įstatymą“²⁰² pagal kompetenciją yra įgaliota kontroliuoti ir Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo 4, 7, 8, 9, 13, 14 straipsniuose nustatytų reklamos naudojimo draudimų ir reikalavimų įgyvendinimą. 2008 m. Tarnybos buvo atlikti tyrimai ir surašyta 11 Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo pažeidimo protokolų, 2009 m. ir 2010 m. buvo atlikti tyrimai ir surašyta atitinkamai 17 ir 21 pažeidimo protokolas. Dažniausiai analizuojamais metais Reklamos įstatymas buvo pažeidžiamas reklamuojant maisto papildus, nes žiniasklaidoje, internete ar reklaminiuose lankstinukuose buvo skleidžiama neteisinga informacija apie maisto papildų gydomąsias ar nuo ligų saugančias savybes. 2008m. Reklamos įstatymo pažeidimai buvo nustatyti ir reklamuojant kūdikių maistą, natūralų mineralinį vandenį, augalinį aliejų. Pavyzdžiui, vartotojams žurnale buvo skleidžiama informacija, kad „aliejus

²⁰² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. kovo 12 d. nutarimas Nr. 209 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos reklamos įstatymą“. Valstybės žinios. 2008, Nr. 33-1154.

be cholesterolio, pagamintas iš genetiškai nemodifikuotų saulėgrąžų“, nors nei viename aliejuje nėra cholesterolio, o Europos Sąjungoje negali būti naudojamos genetiškai modifikuotos saulėgrąžos. Taigi produktui buvo priskirtos savybės, nors iš tikrųjų jų neturi visi tos grupės produktai.

Apibendrinant Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos veiklą siekiant saugoti vartotojų interesus, ginti pažeistas vartotojų teises maisto ir su juo susijusių paslaugų teikimo srityje, tampa akivaizdu, jog vartotojų ginčų (skundų) nagrinėjimas dėl maisto produktų ženklavimo pažeidimų – tai dalis Tarnybos vykdomos veiklos. Tačiau atliktos vartotojų apklausos rodo, jog didžioji dalis (62 %) vartotojų, nusipirkusių nesaugų maisto produktą, pagalbos neieško ir produktą išmeta²⁰³. Kitos apklausos metu buvo nustatyta, kad net 65 % vartotojų nežino, kur kreiptis susidūrus su neteisinga informacija maisto produkto etiketėje²⁰⁴. Tos pačios apklausos rezultatai rodo, jog į Valstybinę maisto ir veterinarijos tarnybą kreiptųsi maždaug 64 % žinančių kur kreiptis. Taigi akivaizdžia problema tampa vartotojų švietimas maisto produktų ženklavimo srityje.

²⁰³ Stankevičienė, M., *et al.* Vartotojų nuomonės tyrimas apie informacijos maisto produktų etiketėje pateikimą ir maisto produktų saugą. *Maisto chemija ir technologija*. 2010, 44(1): 69–76.

²⁰⁴ Čeponytė, Z. Ką vartotojai mano apie informaciją ant maisto produktų? *Marketingas* [interaktyvus]. Vilnius, 2006-03-25. Prieiga per internetą: <http://www.verslobanga.lt/lt/patark.full/4425a0378c542.2> [žiūrėta 2011-12-05].

IŠVADOS

1. Maisto produktų ženklimą Europos Sąjungoje reglamentuojantys teisės aktai gali būti skirstomi į horizontaliuosius ir vertikaliosius. Naujuoju Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentu Nr. 1169/2011 siekiama sujungti šiuo metu galiojančius teisės aktus dėl maisto produktų ženklavimo, juos konsoliduoti bei supaprastinti. Pagrindiniu teisiniu dokumentu, reglamentuojančiu maisto produktų ženklimą Lietuvos Respublikoje, yra laikoma Lietuvos higienos norma HN 119:2002 „Maisto produktų ženklimas“. Europos Sąjungos teisės aktuose nustatyti teisiniai reikalavimai maisto produktų ženklavimo srityje vieningai taikomi visose Europos Sąjungos valstybėse narėse, taigi ir Lietuvoje. Pagrindinis maisto produktus reglamentuojančių įstatymų, tame tarpe ir maisto produktų ženklavimo, leidimo tikslas – sudaryti sąlygas vartotojams pagrįstai rinktis jų vartojamą maistą ir užkirsti kelią bet kokiems veiksams, kurie galėtų klaidinti vartotojus. Įtvirtinant privalomas apie maisto produktą pateikti informacijos sąrašą yra siekiama sudaryti galimybes vartotojams atpažinti šiuos produktus, tinkamai juos naudoti, rinktis individualius mitybos poreikius atitinkančius produktus.

2. Teisės aktų, reglamentuojančių ekologiškų maisto produktų ženklimą, analizė rodo, jog privalomai ženklinant ekologiškiems maisto produktams keliamus teisinius reikalavimus atitinkančius produktus tam tikru ženklu tiek Lietuvoje, tiek ir Europos Sąjungoje yra siekiama sukurti tokių produktų išskirtinę rinką, formuoti vartotojo supratimą apie ekologiškos maisto produkcijos privalumus. Maisto priedo sąvokai patenkant į sudedamosios dalies apibrėžimą, teisės aktais yra įtvirtinamas reikalavimas maisto produkte esančius Europos Sąjungoje leidžiamus naudoti maisto priedus nurodyti produkto sudėtyje. Toks ženklimas yra nustatomas siekiant užtikrinti, kad vartotojai gautų pakankamą informaciją renkantis maisto produktus. Tam tikrais numatytais maisto priedų ženklavimo atvejais yra siekiama papildomai informuoti ar net įspėti vartotoją.

3. Maisto produktų ženklimą reikėtų suprasti ne tik kaip informacijos pateikimą vartotojui, tačiau ir kaip dalį valstybės įgyvendinamos ir kontroliuojamos maisto produktų saugos ir kokybės reikalavimų. Todėl vartotojui, įsigijus, jo manymu, netinkamai paženklintą maisto produktą, be teisminės savo teisių gynybos, teisės aktais yra suteikiamos šios galimybės: 1) kreiptis į produkto pardavėją ir savo pasirinkimu reikalauti, kad: maisto prekė būtų pakeista į tokią pat tinkamos kokybės prekę; atitinkamai sumažinti prekės kainą; grąžinti prekę pardavėjui ir reikalauti grąžinti už prekę sumokėtus pinigus; 2) kreiptis su skundu (pranešimu) į Valstybinę maisto ir veterinarijos tarnybą, kurios vienas iš kontrolės objektų būtent ir yra maisto produkto ženklimas.

REKOMENDACIJOS

1. Nesant aiškiai apibrėžtų teisinių nuostatų dėl maisto produktų, kuriuose nėra maisto priedų, ženklinimo išskirtiniais teiginiais, t.y. ženklinimui naudojant teiginius „Be E“ ir panašius teiginius, bei siekiant išvengti galimo vartotojų klaidinimo, tikslinga būtų įtvirtinti minėtų teiginių pateikimo etiketėse teisinio reglamentavimo nuostatas.

2. Teisės aktais konkrečiai neįtvirtintas netinkamos kokybės maisto produkto apibrėžimas gali sudaryti sunkumų vartotojui, susidūrusiam su netinkamu maisto produkto ženklinimu. Todėl reikėtų tobulinti teisės aktus, įtvirtinant sąvokos „netinkama maisto produkto kokybė“ apibrėžimą.

LITERATŪRA

Europos Sąjungos teisės aktai:

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. kovo 20 d. direktyva 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo. [2000] OL L 109/29.
2. Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. kovo 12 d. direktyva 2001/18/EB dėl genetiškai modifikuotų organizmų apgalvoto išleidimo į aplinką ir panaikinanti Tarybos direktyvą 90/220/EE. [2001] OL L 106/1.
3. Europos Parlamento ir Tarybos 2002 m. sausio 28 d. reglamentas Nr. 178/2002, nustatantis maistui skirtų teisės aktų bendruosius principus ir reikalavimus, įsteigiantis Europos maisto saugos tarnybą ir nustatantis su maisto saugos klausimais susijusias procedūras. [2002] OL L 31/1.
4. Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. rugsėjo 22 d. reglamentas (EB) Nr. 1829/2003 dėl genetiškai modifikuoto maisto ir pašarų. [2003] OL L 268/1.
5. Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. lapkričio 10 d. direktyva 2003/89/EB iš dalies keičianti Direktyvą 2000/13/EB dėl maisto produktuose esančių sudedamųjų dalių nurodymo. [2003] OL, L 308/15.
6. Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 20 d. reglamentas Nr. 1924/2006 dėl teiginių apie maisto produktų maistingumą ir sveikatingumą. [2006] OL L 404.
7. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamentas Nr. 1331/2008 nustatantis maisto priedų, fermentų ir kvapiųjų medžiagų leidimų suteikimo procedūrą. [2008] OL L 354/16.
8. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gruodžio 16 d. reglamentas Nr. 1333/2008 dėl maisto priedų. [2008] OL L 354/16.
9. Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentas Nr. 1169/2011 dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1924/2006 ir (EB) Nr. 1925/2006 bei kuriuo panaikinami Komisijos direktyva 87/250/EEB, Tarybos direktyva 90/496/EEB, Komisijos direktyva 1999/10/EB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/13/EB, Komisijos direktyvos 2002/67/EB ir 2008/5/EB bei Komisijos reglamentas (EB) Nr. 608/2004. [2011] OL L 304/18.

10. Komisijos 1987 m. balandžio 15 d. direktyva 87/250/EEB dėl alkoholio koncentracijos tūrio procentais nurodymo ženklinant galutiniam vartotojui parduoti skirtus alkoholinius gėrimus. [1987] OL L 113/57.
11. Komisijos 1994 m. lapkričio 18 d. direktyva 94/54/EB dėl privalomo rodmenų, nenurodytų Tarybos direktyvoje 79/112/EEB, nurodymo ženklinant etiketėmis tam tikrus maisto produktus. [1994] OL L 300/14.
12. Komisijos 1999 m. kovo 8 d. direktyva 1999/10/EB nustatanti nuo Tarybos direktyvos 79/112/EEB 7 straipsnio leidžiančias nukrypti nuostatas dėl maisto produktų ženklinimo etiketėmis. [1999] OL L 69/22.
13. Komisijos 2001 m. lapkričio 26 d. direktyva 2001/101/EB iš dalies keičianti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/13/EB dėl valstybių narių įstatymų, reglamentuojančių maisto produktų ženklinimą, pateikimą ir reklamavimą, derinimo. [2001] OL, L 310/19.
14. Komisijos 2002 m. liepos 18 d. direktyva 2002/67/EB dėl maisto produktų, turinčių chinino ir kofeino, ženklinimo. [2002] OL L 191/20.
15. Komisijos 2004 m. balandžio 29 d. direktyva 2004/77/EB iš dalies keičianti Direktyvą 94/54/EB dėl tam tikrų maisto produktų, kurių sudėtyje yra glicirhizinės rūgšties ir jos amonio druskos, ženklinimo etiketėmis. [2004] OL L 162/76.
16. Komisijos 2007 m. liepos 26 d. reglamentas Nr. 884/2007 dėl skubių priemonių, kuriomis sustabdomas maisto dažiklio E 128 (*raudonasis 2G*) naudojimas. [2007] OL L 195/8.
17. Komisijos 2007 m. lapkričio 27 d. direktyva 2007/68/EB iš dalies keičianti Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 2000/13/EB IIIa priedą dėl tam tikrų maisto sudedamųjų dalių. [2007] OL L 310/11.
18. Komisijos 2008 m. sausio 30 d. direktyva 2008/5/EB dėl privalomos informacijos, nenurodytos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2000/13/EB, nurodymo ženklinant tam tikrus maisto produktus. [2008] OL L 27/12.
19. Komisijos 2008 m. rugsėjo 5 d. reglamentas Nr. 889/2008 kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo įgyvendinimo taisyklės dėl ekologinės gamybos, ženklinimo ir kontrolės. [2008] OL L 250.
20. Komisijos 2008 m. gruodžio 8 d. reglamentas Nr. 1235/2008 kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 įgyvendinimo taisyklės dėl ekologiškų produktų importo iš trečiųjų šalių. [2008] OL L 334.

21. Komisijos 2010 m. kovo 24 d. reglamentas Nr. 271/2010 kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 889/2008, kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 834/2007 nuostatų dėl Europos Sąjungos ekologinės gamybos logotipo įgyvendinimo taisyklės. [2010] OL L 84/19.
22. Tarybos 1978 m. gruodžio 18 d. direktyva 1979/112/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su galutiniam vartotojui skirtų maisto produktų ženklinimu, pateikimu ir reklama, derinimo. [1979] OL L 33.
23. Tarybos 1989 m. birželio 14 d. direktyva 89/396/EEB dėl nuorodų arba žymų maisto produkto partijai identifikuoti. [1989], OL, L 186/21.
24. Tarybos 1990 m. rugsėjo 24 d. direktyva 90/496/EEB dėl maisto produktų maistingumo ženklinimo. [1990] OL L 276/40.
25. Tarybos 1991 m. birželio 24 d. reglamentas Nr. 2092/91 dėl ekologinės žemės ūkio produktų gamybos ir nuorodų apie tokią gamybą ant žemės ūkio irmaisto produktų. [1991] OL L 198.
26. Tarybos 2006 m. liepos 27 d. reglamentas Nr. 1198/2006 dėl Europos žuvininkystės fondo. [2006] OL L 223/1.
27. Tarybos 2007 m. birželio 28 d. reglamentas Nr. 834/2007 dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo ir panaikinantis Reglamentą (EEB) Nr. 2092/91. [2007] OL L 189.
28. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl maisto priedų COM(2006) 428 galutinis — 2006/0145 (COD). [2007] OL C 168/34.
29. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl informacijos apie maistą teikimo vartotojams COM(2008) 40 galutinis — 2008/0028 (COD) (2009/C 77/20). [2009] OL C 77/81.
30. Europos Komisijos 2005 m. gruodžio 21 d. pasiūlymas dėl Tarybos Reglamento dėl ekologinės gamybos ir ekologiškų produktų ženklinimo. KOM(2005) 671 galutinis.
31. Europos Komisijos 2007 m. gegužės 30 d. baltoji knyga dėl Europos strategijos su mityba, atsvoriu ir nutukimu susijusioms sveikatos problemoms spręsti. KOM(2007) 279, Briuselis.
32. Europos Komisijos 2008 m. vasario 7 d. pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento dėl informacijos apie maistą pateikimo vartotojams. KOM(2008) 40 galutinis.

Norminiai Lietuvos Respublikos teisės aktai:

33. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
34. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

35. Lietuvos Respublikos maisto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 32-893.
36. Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 64-2324.
37. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 12-488.
38. Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 65-2225.
39. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. birželio 28 d. nutarimas Nr. 744 „Dėl Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 53–1537.
40. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. spalio 23 d. nutarimas Nr. 1325 „Dėl valstybinės maisto ir mitybos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2003-2010 plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 101-4556.
41. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. kovo 12 d. nutarimas Nr. 209 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos reklamos įstatymą“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 33-1154.
42. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. gruodžio 22d. įsakymas Nr. 666 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 107:2001 „Specialios paskirties maisto produktai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 5-199.
43. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 13-530.
44. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. spalio 29 d. įsakymas Nr. V-750 „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymo Nr. 677 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“ tvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 161-5892.
45. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. vasario 10 d. įsakymas Nr. V-108 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 53:2010 „Leidžiami naudoti maisto priedai“ patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 21-1009.
46. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2001 m. birželio 29 d. įsakymas Nr. 217 „Dėl daiktų gražinimo ir keitimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 58-2105.
47. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2004 m. balandžio 27 d. įsakymas Nr. 4-134 „Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2002 m. gegužės 15 d. įsakymo Nr. 170 „Dėl Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklavimo ir kainų nurodymo taisyklių“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 76-2630.

48. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2000 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. 375 „Dėl ekologinio žemės ūkio taisyklių patvirtinimo ir ekologiškų žemės ūkio produktų gamybos proceso ir produkcijos sertifikavimo“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 1-21.
49. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2009 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. 3D-2 „Dėl ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų ženklavimo ir ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų ženklo naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 6-175.
50. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2009 m. sausio 9 d. įsakymas Nr. 3D-11 „Dėl ekologinio žemės ūkio taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 6-178.
51. Lietuvos Respublikos Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2003 m. gruodžio 22 d. įsakymas Nr. B1-976 „Dėl Valstybinės maisto kontrolės principų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 8-217.
52. Lietuvos Respublikos Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2007 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. B1-790 „Dėl asmenų prašymų ir skundų (pranešimų) nagrinėjimo ir jų aptarnavimo Valstybinėje maisto ir veterinarijos tarnyboje ir jai pavaldžiose įstaigose taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 139-5743.

Specialioji literatūra (lietuvių kalba):

53. Chmieliauskaitė, I., *et al.* Lietuvos suaugusiųjų gyventojų nuomonės apie maisto produktų ženklavimą tyrimas. *Visuomenės sveikata*. 2009, 1(44): 43–49.
54. Čepas, A., *et al.* *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius: UAB „Naujos sistemos“, 2005, p. 168.
55. Dubakienė, R. *Alerginių ligų vadovas*. Vilnius: Vaistų žinios, 2003, p. 95–96.
56. Dubakienė, R. *Alergologijos pradžiamokslis*. Vilnius: Mokslo aidai, 2007, p. 3–4, 6.
57. Kavaliūnas, A., *et al.* Alergijos maistui epidemiologija: rizikos veiksniai, paplitimas, reikšmė. *Visuomenės sveikata*. 2010, 4(51): 35–44.
58. Paserpskienė, M. Codex Alimentarius komisija, jos tikslai, uždaviniai bei Kodekso nuostatų įgyvendinimas Lietuvos pieno sektoriuje (apžvalga). *Maisto chemija ir technologija*. 2005, 39(1): 54–67.
59. Petrauskas, F. Alternatyvus vartotojų ginčų sprendimas: kitų šalių patirties pritaikymas naujojoje Vartotojų teisių gynimo įstatymo redakcijoje. *Jurisprudencija*. 2007, 99(9): 34–40.
60. Stankevičienė, M., *et al.* Vartotojų nuomonės tyrimas apie informacijos maisto produktų etiketėje pateikimą ir maisto produktų saugą. *Maisto chemija ir technologija*. 2010, 44(1): 69–76.

61. Stukas, R. Ekologiškasis maistas ir jo reikšmė sveikatai. *Slauga. Mokslas ir praktika*. 2007, Nr. 2(122): 10–14.
62. Stukas, R. Ekologiškų maisto produktų vartojimo ypatumai. *Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas 2010. Urbanizacija – nauji iššūkiai žmonių sveikatai*. Vilnius: UAB „Grafija“, 2010, p. 71–75.
63. Škėmienė, L., *et. al.* Studentų medikų mitybos ypatybės. *Medicina (Kaunas)*. 2007, 43(2): 145–152.

Specialioji literatūra (anglų kalba):

64. Drichoutis, A.C.; Lazaridis P.; Nayga, R.M. Jr. Consumers' Use of Nutritional Labels: A Review of Research Studies and Issues. *Academy of Marketing Science Review*. 2006(9): 1–25.
65. Hawkes, C. *Nutrition labels and health claims: the global regulatory environment*. France, World Health Organization, 2004.
66. Mhurchu, C.N.; Gorton, D. Nutrition labels and claims in New Zealand and Australia: a review of use and understanding. *Australian And New Zealand Journal Of Public Health*. 2007, 31(2): 105–112.
67. Niezurawski, L. Determinants of custom satisfaction on the market of selected dairy products. *Polish Journal of Food and Nutrition Sciences*. 2006, Vol. 15, No. 56, SI 1:155–160.
68. Nordic Council of Ministers. Food Labelling. Report from a Nordic Seminar, Oslo, Norway, 2006;601. Denmark: Ekspressen Tryk & Kopicenter, 2006.
69. Opinion of the Scientific Panel on Food Additives, Flavourings, Processing Aids and Materials in Contact with Food on the food color Red 2G (E 128) based on the request from the Commission related to the re-evaluation of all permitted food additives. *The EFSA Journal*. 2007, 515: 1–28.
70. Parker, B.J. Food for health. *Journal of Advertising*. 2003, 32(3): 47–55.
71. Rona, R.J., *et al.* The prevalence of food allergy: a meta-analysis. *The Journal of Allergy and Clinical Immunology*. 2007, 120(3): 638–646.
72. Ruževičius, J.; Čepulis, A. The Study of the Assumptions of Development Quality and Product's Safety Integrated System. *Engineering Economics*. 2006, 1(46): 69–73.
73. Scientific Opinion of the Panel on Food Additives, Flavourings, Processing Aids and Food Contact Materials (AFC) on a request from the Commission on the results of the study by

- McCann et al. (2007) on the effect of some colours and sodium benzoate on children's behaviour. *The EFSA Journal*. 2008, 660: 1–54.
74. Van Den Wijngaart, A.W. Nutrition labeling: purpose, scientific issues and challenges. *Asia Pacific Journal of Clinical Nutrition*. 2002, 11(2): 68–71.
75. Van Herpen, E.; Van Trijp Hans, C.M. Front-of-pack nutrition labels. Their effect on attention and choices when consumers have varying goals and time constraints. *Appetite*. 2011, 57: 148–160.
76. Willer, H.; Yuseffi, M. *The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2007*. Rheinbreitbach: Medienhaus Plump, 2007.

Kiti šaltiniai:

77. Codex Alimentarius komisijos interneto svetainė www.codexalimentarius.net [žiūrėta 2011-04-20].
78. Codex General Standard For The Labelling of Prepacked Foods, Rev. 1991, 2001 (CODEX STAN 1 1985). Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations / World Health Organization, 1985.
79. Codex Guidelines for the Production, Processing, Labelling and Marketing of Organically Produced Foods (CAC/GL 32 - 1999, Rev. 1 – 2001). Codex Alimentarius Commission.
80. Codex Guidelines on Nutrition Labelling (CAC/GL 2 - 1985) (Rev.1 1993). Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations / World Health Organization, 1993.
81. Čeponytė, Z. Ką vartotojai mano apie informaciją ant maisto produktų? *Marketingas* [interaktyvus]. Vilnius, 2006-03-25. <http://www.verslobanga.lt/lt/patark.full/4425a0378c542.2> [žiūrėta 2011-12-05].
82. Dažniausiai užduodami klausimai apie maisto produktų ženklinimą „Be E“. Parengė VMVT Maisto skyriaus vyriausioji specialistė V.Svetulevičiūtė. Prieiga per internetą: <http://vmvt.lt/lt/as/verslininkas/maisto.tvarkymas/apie.maisto.produktu.zenklinima.be.e/> [žiūrėta 2011-11-09].
83. Dėl maisto produktų ženklinimo išaiškinimo. Parengė Veterinarijos sanitarijos ir maisto skyriaus vyriausioji veterinarijos gydytoja I.Pečiulienė. Prieiga per internetą: <http://vmvt.lt/lt/as/verslininkas/maisto.tvarkymas/> [žiūrėta 2011-11-09].

84. ES ekologinės gamybos logotipo naudojimo rekomandacija. Prieiga per internetą: <http://www.ekoagros.lt/web/files/file/Logo%20naudojimo%20rekomendacijos.pdf> [žiūrėta 2011-10-07].
85. Europos Komisijos interneto svetainė. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/index_lt.htm [žiūrėta 2011-10-15].
86. Food Allergy Facts and Statistics for the U.S. Prieiga per internetą: <http://www.foodallergy.org/page/facts-and-stats> [žiūrėta 2011-10-15].
87. Komisijos pranešimas spaudai IP/10/861 Briuselis, 2010 m. birželio 30 d. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/861&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en> [žiūrėta 2011-10-03].
88. Lietuvos Respublikos Kontrolės institucijų vieningo integruoto daugiamečio nacionalinio kontrolės plano 2010 m. veiklos ataskaita. Rengėjas: Lietuvos Respublikos valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba.
89. Special Eurobarometer Nr. 342. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_342_en.pdf [žiūrėta 2011-11-05].
90. Special Eurobarometer Nr. 354. Prieiga per internetą: <http://www.efsa.europa.eu/en/factsheet/docs/sreporten.pdf> [žiūrėta 2011-12-09].
91. The World Health Report 2002: Reducing Risks, Promoting Healthy Life. World Health Organization, 2002. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/whr/2002/en/> [žiūrėta 2011-12-16].
92. Viešoji įstaiga „Ekoagros“, 2010 m. sertifikavimo rezultatai. Prieiga per internetą: <http://www.ekoagros.lt/web/files/file/BENDRAS%202011-04-14.pdf> [žiūrėta 2011-11-10].
93. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos interneto svetainė. Prieiga per internetą: <http://vmvt.lt> [žiūrėta 2011-12-14].
94. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos 2008 metų veiklos ataskaita. Patvirtinta Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2009 m. vasario 27 d. įsakymu Nr. B1-95.
95. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos 2009 metų veiklos ataskaita. Patvirtinta Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2010 m. vasario 26 d. įsakymu Nr. B1-92.

Europos Teisingumo Teismo sprendimai:

96. Byla C-47/09, *Europos Komisija prieš Italijos Respubliką* [2009] OL C 82.
97. Case C-210/96, *Gut Springenheide GmbH, Rudolf Tusky v Oberkreisdirektor des Kreises Steinfurt — Amt für Lebensmittelüberwachung* [1998] I-04657.

Nacionalinių teismų praktika:

98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje 257-oji *DNSB v. Specialios paskirties UAB "Vilniaus vandenys"* (bylos Nr. 3K-3-579/2003).

Žodynai, enciklopedijos:

99. Illustrated dictionary of health and social care. Rotolito Lombarda S.p.A., 2009, p. 106.
100. Oxford dictionary of science. Fifth edition. Oxford: Oxford University Press, 2005.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tikslas - ištirti maisto produktų ženklavimo ir vartotojų teisių apsaugos teisinio reglamentavimo ypatumus. Tam, kad būtų pasiektas numatytas tikslas, darbe buvo išskirti šie pagrindiniai uždaviniai: išanalizuoti maisto produktų ženklavimo teisinio reglamentavimo ypatumus Europos Sąjungos ir Lietuvos teisės aktuose; išnagrinėti reikalavimų ženklavimą ekologiškus ir maisto priedų turinčius maisto produktus teisinį reguliavimą; išnagrinėti vartotojo galimybes neteisminiu keliu realizuoti savo teises maisto produktų ženklavimo srityje.

Vienas iš Europos Sąjungos maisto saugos politikos tikslų – užtikrinti, kad maisto produktai būtų ženklavami. Todėl pirmame darbo skyriuje išanalizavus maisto produktų ženklavimo teisinį reglamentavimą galima teigti, jog šios srities ženklavimas Europos Sąjungoje yra reglamentuojamas horizontaliais ir vertikaliais teisės aktais. Naujuoju Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. spalio 25 d. reglamentu Nr. 1169/2011 siekiama sujungti šiuo metu galiojančius teisės aktus dėl maisto produktų ženklavimo, juos konsoliduoti bei supaprastinti. Pagrindiniu teisiniu dokumentu, reglamentuojančiu maisto produktų ženklavimą Lietuvos Respublikoje, yra laikoma Lietuvos higienos norma HN 119:2002 „Maisto produktų ženklavimas“.

Plečiantis tiek ekologiškų, tiek maisto priedų turinčių maisto produktų rinkai, antrame darbo skyriuje nagrinėjami teisės aktų keliami reikalavimai šių produktų ženklavimui. Teisės aktų, reglamentuojančių ekologiškų maisto produktų ženklavimą, analizė rodo, jog privalomai ženklavimą ekologiškiems maisto produktams keliamus reikalavimus atitinkančius produktus tam tikru ženklu ir Lietuvoje, ir Europos Sąjungoje yra siekiama sukurti tokių produktų išskirtinę rinką, formuoti vartotojo supratimą apie ekologiškos maisto produkcijos privalumus. Teisinis reikalavimas maisto produkto sudėtyje nurodyti maisto produkte esančius maisto priedus yra nustatomas siekiant užtikrinti, kad vartotojai gautų pakankamą informaciją renkantis maisto produktus, o tam tikrais atvejais ir įspėti vartotoją.

Maisto produktų ženklavimą reikėtų suprasti ne tik kaip informacijos pateikimą vartotojui, tačiau ir kaip dalį valstybės įgyvendinamos ir kontroliuojamos maisto produktų saugos ir kokybės reikalavimų. Trečiame darbo skyriuje, analizuojant galimybę vartotojui realizuoti savo teises, daroma išvada, jog įsigijus netinkamai paženklinatą maisto produktą, teisės aktais vartotojui yra suteikiamos šios galimybės: 1) kreiptis į produkto pardavėją ir savo pasirinkimu reikalauti, kad: maisto prekė būtų pakeista į tokią pat tinkamos kokybės prekę; atitinkamai sumažinti prekės kainą; grąžinti prekę pardavėjui ir reikalauti grąžinti už prekę sumokėtus pinigus; 2) kreiptis su skundu (pranešimu) į Valstybinę maisto ir veterinarijos tarnybą.

SUMMARY

The goal of this master thesis is to complete a research on the legal regulation peculiarities of food labelling and consumer protection. In order to achieve the set goal, following tasks were formed in this thesis: to analyze the legal regulation peculiarities of food labelling in legislation of European Union and Lithuania; to analyze legal regulation of requirements for labelling organic food and products that contain food additives; to provide insights regarding possibilities for consumers to implement their rights in the sphere of food labelling.

One of the goals of the European Union food safety policy is to ensure the labelling of food. Therefore, after analysing the legal regulation of food labelling in the first section of the thesis, a proposition can be made that, the labelling of this sphere in the European Union is regulated by horizontal and vertical legislation. The new regulation No. 1169/2011, issued by the European Parliament and Council on the 25th of October, seeks to join, consolidate and simplify currently valid legislation regarding food labelling. The main legal document which regulates food labelling in the Republic of Lithuania is Lithuanian Hygiene Norm HN 119:2002 “Food Labelling”.

While the market of both organic food and products that contain additives continues to develop, the second section of the thesis analyzes the requirements set by legislation for labelling such products. The analysis of legislation that regulates the labelling of organic food shows that, the main objective of mandatory labelling of products with a certain mark that meet the requirements set for organic food in Lithuania and the European Union is to create an exclusive market for such products, and to form the perception among consumers about advantages of organic food production. Legal requirement to indicate food additives in the constitution of a product is designated in order to ensure that information provided to the consumer is sufficient to make an informed purchase, and, in some cases, to warn the consumer.

Food labelling should be perceived not only as informing the consumer, but also as a part of national requirements for implemented and controlled food safety and quality. The third section analyses the possibility for consumers to implement their rights, and a conclusion can be drawn that, when an inadequately labelled food product is purchased, legislation enables the consumer to: 1) address salesperson who sold the product and, optionally, make a requirement to: replace the product with an item of proper quality; adequately reduce the price of the item; return the item to salesperson and demand to receive the spent amount of money; 2) address the State Food and Veterinary Service with a complaint (notice).

PRIEDAI

1 priedas

Senasis ES ekologinės gamybos
neprivalomas logotipas

Naujasis ES ekologinės gamybos
privalomas logotipas

2 priedas

Lietuvos Respublikos ekologiškų
produktų ženklas